

Олена Сокурєнко

**ФОРМУВАННЯ
ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ
СВІТУ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ
В ІГРОВІЙ І
ДОСЛІДНИЦЬКІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ:
ПІДГОТОВКА
ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ
ДИСТАНЦІЙНОГО
ТА ЗМІШАНОГО
НАВЧАННЯ**

**Миколаїв
2022**

Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Кафедра теорії й методики дошкільної
та початкової освіти

Олена Сокурєнко

**ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ІГРОВІЙ
І ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ:
ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ
В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО
ТА ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ**

2-е видання

Навчально-методичний посібник

м. Миколаїв
2022

УДК 37.032+373.31+371.382+140.8

ББК 74 р 7 (4 Укр)

С 59

Автор: *О. О. Сокурєнко*, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Рецензенти: *В. І. Шуляр*, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений учитель України;
С. І. Якимєнко, доктор філософії в галузі освіти, професор, завідувач кафедри початкової освіти факультету педагогічної та соціальної освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Відповідальна за випуск: *В. В. Стойкова*, кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-педагогічної роботи Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Рекомендовано вченою радою Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, протокол від 26 травня 2021 року № 4.

У посібнику розглянуто питання формування особистісних умінь пізнання дитиною світу через системне впровадження ігрової та дослідницької діяльності. Запропоновано такі форми організації роботи з педагогами, як тренінг та дистанційне навчання.

Для слухачів курсів підвищення кваліфікації при закладах післядипломної педагогічної освіти, викладачів інститутів післядипломної педагогічної освіти, педагогів закладів дошкільної освіти і шкіл I ступеня, студентів вищих педагогічних закладів освіти.

Сокурєнко О. О. Формування цілісної картини світу молодших школярів в ігровій і дослідницькій діяльності : підготовка вчителя в умовах дистанційного та змішаного навчання : навчально-методичний посібник / О. О. Сокурєнко. – Миколаїв : ОППО, 2022. – 132 с.

© Сокурєнко О. О.

© Кафедра теорії й методики дошкільної та початкової освіти

© Центр редакційно-видавничої діяльності

Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
2022

*Навчання – це найкраща
у світі гра й розвага.*

*Усі діти народжуються з таким
переконанням і живуть
із ним, допоки ми
не втовкмачимо їм у голову,
що це важка й неприємна праця.*

*Тільки деякі діти
все ще залишаються
на своїх позиціях,
маючи тверде переконання,
що навчання приносить радість і
що це чи не єдина гра,
в яку варто бавитись.*

Ми знаємо, як називати цих дітей.

Це генії.

Глен Доман

РОЗДІЛ 1.

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СВІТОРОЗУМІННЯ ДІТЕЙ ШЕСТИРІЧНОГО ВІКУ

Програма тренінгу «Ігрова діяльність як засіб формування світорозуміння дітей шестирічного віку»

Актуальність тренінгу визначається:

- сучасними тенденціями розвитку освіти України, згідно з якими держава має забезпечувати виховання в дітей і молоді демократичного світогляду, національних світоглядних позицій, ідей, поглядів, переконань, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації особистості;
- упровадженням в освітній процес початкової школи нового Державного стандарту початкової освіти;
- необхідністю підвищення ефективності освітнього процесу на засадах гуманістичної педагогіки.

Мета тренінгу – формування професійних компетенцій учителів початкової школи щодо ефективного використання засобів ігрової діяльності у формуванні світорозуміння дітей шестирічного віку.

Завдання тренінгу

- *Систематизувати знання щодо:*
 - сучасних тенденцій та особливостей організації освітнього процесу в першому класі;
 - психолого-педагогічних особливостей навчання шестирічних першокласників;
 - сутності світорозуміння, його структурних компонентів та особливостей формування його в дітей шестирічного віку;
 - сутності ігрової діяльності як форми пізнання дитиною світу, як провідної діяльності дитини у віці шести років;
 - класифікації ігор із використанням різних критеріїв, структурних компонентів гри.
- *Сформувати вміння (навички):*
 - організовувати освітній процес у першому класі;
 - ідентифікувати психолого-педагогічні особливості навчання шестирічних першокласників та забезпечувати їх урахування при здійсненні професійної діяльності;
 - створювати умови, що сприятимуть підвищенню ефективності процесу формування світорозуміння;
 - включати засоби ігрової діяльності до освітнього процесу відповідно до навчальних потреб, мети, завдань;
 - моделювати ігри різних видів та застосовувати прийоми

керівництва грою з метою реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

➤ *Розвинути установки до:*

- *аналізу;*
- *інноваційності;*
- *самовдосконалення.*

Очікувані навчальні результати тренінгу

➤ *Знання:*

- *сучасних тенденцій та особливостей організації освітнього процесу в першому класі;*
- *психолого-педагогічних особливостей навчання шестирічних першокласників;*
- *сутності світорозуміння, його структурних компонентів та особливостей формування його в дітей шестирічного віку;*
- *сутності ігрової діяльності як форми пізнання дитиною світу, як провідної діяльності дитини у віці шести років;*
- *класифікації ігор із використанням різних критеріїв, структурних компонентів гри.*

➤ *Уміння:*

- *організовувати освітній процес у першому класі;*
- *ідентифікувати психолого-педагогічні особливості навчання шестирічних першокласників та забезпечувати їх урахування при здійсненні професійної діяльності;*
- *створювати умови, що сприятимуть підвищенню ефективності процесу формування світорозуміння;*
- *вводити засоби ігрової діяльності до освітнього процесу відповідно до навчальних потреб, мети, завдань;*
- *моделювати ігри різних видів та застосовувати прийоми керівництва грою з метою реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії.*

➤ *Установки до:*

- *аналізу;*
- *інноваційності;*
- *самовдосконалення.*

Навчальна стратегія тренінгу

Реалізація завдань для досягнення очікуваних результатів здійснюється на тренінгу шляхом:

- *розгляду навчального матеріалу на лекціях;*
- *самостійного вивчення слухачами навчального матеріалу на основі розробленого для тренінгу комплексу навчально-методичних матеріалів;*
- *виконання практичних завдань, спрямованих на набуття слухачами вмінь і навичок застосовувати набуті теоретичні*

- знання на практиці;
- участі слухачів у семінарських заняттях з метою розвитку критичного мислення, установок і рис для використання в професійній діяльності здобутих знань, умінь і навичок;
 - проведення вхідного тестування та підсумкового контрольного тестування до тренінгу;
 - написання та захисту колективних творчих проєктів.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ТРЕНІНГУ

ТЕМА 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СВІТОРОЗУМІННЯ В ДІТЕЙ ШЕСТИРІЧНОГО ВІКУ

- Формування світорозуміння особистості.
- Особливості розвитку та формування особистості першокласника.
- Організація освітнього процесу в першому класі.
- Готовність дитини до школи.

ТЕМА 2.

ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ СВІТОРОЗУМІННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

- Ігрова діяльність як форма пізнання дитиною світу і засвоєння суспільного досвіду.
- Психолого-педагогічний потенціал ігрової діяльності.
- Класифікація, види та структура ігор.
- Організація та керування ігровою діяльністю дітей.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН ТРЕНІНГУ

	<i>Лекції, вивчення теорії, год.</i>	<i>Практ. зан-тя год.</i>	<i>Семінар. зан-тя, год.</i>	<i>Тести, год.</i>	<i>Всього, ауд. год.</i>	<i>С/р, год.</i>
Вступ до тренінгу	0,5	1	0,5	—	2	—
Тема 1. Теоретичні засади формування світорозуміння в дітей шестирічного віку	1	2	1	—	4	2

Тема 2.Особливості ігрової діяльності як засобу формування світорозуміння першокласників	1,5	2,5	2	–	6	2
Підсумковий контроль	–	1	3	2	6	–
Всього, год.	3	6,5	6,5	2	18	4

ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Навчальні результати слухачів у межах тренінгу оцінюються на основі:

- виконання практичних завдань;
- участі в семінарських заняттях;
- підсумкового тесту;
- захисту колективних творчих проєктів.

Максимальна кількість балів за вивчення всього курсу – 100.

Прохідний бал – 51.

Розподіл балів

Види навчальної діяльності	1	2	Підсумковий контроль	Всього
Практичні завдання	15	10	-	25
Семінарські заняття	15	10	-	25
Підсумковий контроль (тест)			20	20
Підсумковий контроль (захист колективних творчих проєктів)			30	30
Всього	30	20	50	100

ГРАФІК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Вид навчальної діяльності	Тема	К-ть год.	Макс. оцінка
Вступ до курсу			
Лекція	Презентація тренінгу	0,5	
Практичне заняття	Знайомство учасників	1	
Семінарське заняття	Вироблення кодексу ігрової взаємодії	0,5	
Тема 1. Теоретичні засади формування світорозуміння в дітей шестирічного віку			
Лекція	Формування світорозуміння особистості	0,5	
Практичне заняття	Особливості розвитку та формування особистості першокласника	1	5
Лекція	Організація освітнього процесу в першому класі	0,5	
Семінарське заняття	Проектування освітнього процесу в першому класі	1	10
Практичне заняття	Готовність дитини до школи	1	10
Самостійна робота	Вивчення індивідуальних психолого-педагогічних особливостей учнів. Організаційно-педагогічні умови формування світорозуміння першокласника	2	
Тема 2. Особливості ігрової діяльності як засобу формування світорозуміння першокласників			
Лекція	Ігрова діяльність як форма пізнання дитиною світу й засвоєння суспільного досвіду	0,5	

Семінарське заняття	Ігрова діяльність як форма пізнання дитиною світу	1	5
Лекція	Психолого-педагогічний потенціал ігрової діяльності	0,5	
Практичне заняття	Ігрові методи навчання	1	5
Лекція	Класифікація, види та структура ігор	0,5	
Практичне заняття	Підготовка і проведення ігор	1,5	10
Семінарське заняття	Етапи моделювання процесу формування світорозуміння дітей засобами ігрової діяльності	1	5
Самостійна робота	Ефективне використання засобів ігрової діяльності в роботі з молодшими школярами. Моделювання ігор різних видів	2	
<i>Підсумковий контроль</i>			
Підведення підсумків		0,5	
Підсумковий контроль у формі тесту		2	20
Захист колективних творчих проєктів		3	30
Оцінка ефективності тренінгу		0,5	

**ВСТУП ДО ТРЕНІНГУ
ОРГАНІЗАЦІЙНА ЧАСТИНА
Лекція
«Презентація тренінгу»**

Метод навчання: лекція-презентація.

Матеріали для обов'язкового вивчення

1. Презентація «Тренінг. Ігрова діяльність як засіб формування світорозуміння дітей шестирічного віку».
2. Рис. 1. «Логіка викладення змісту тренінгу».
3. Рис. 2. «Сценарій вивчення теми».

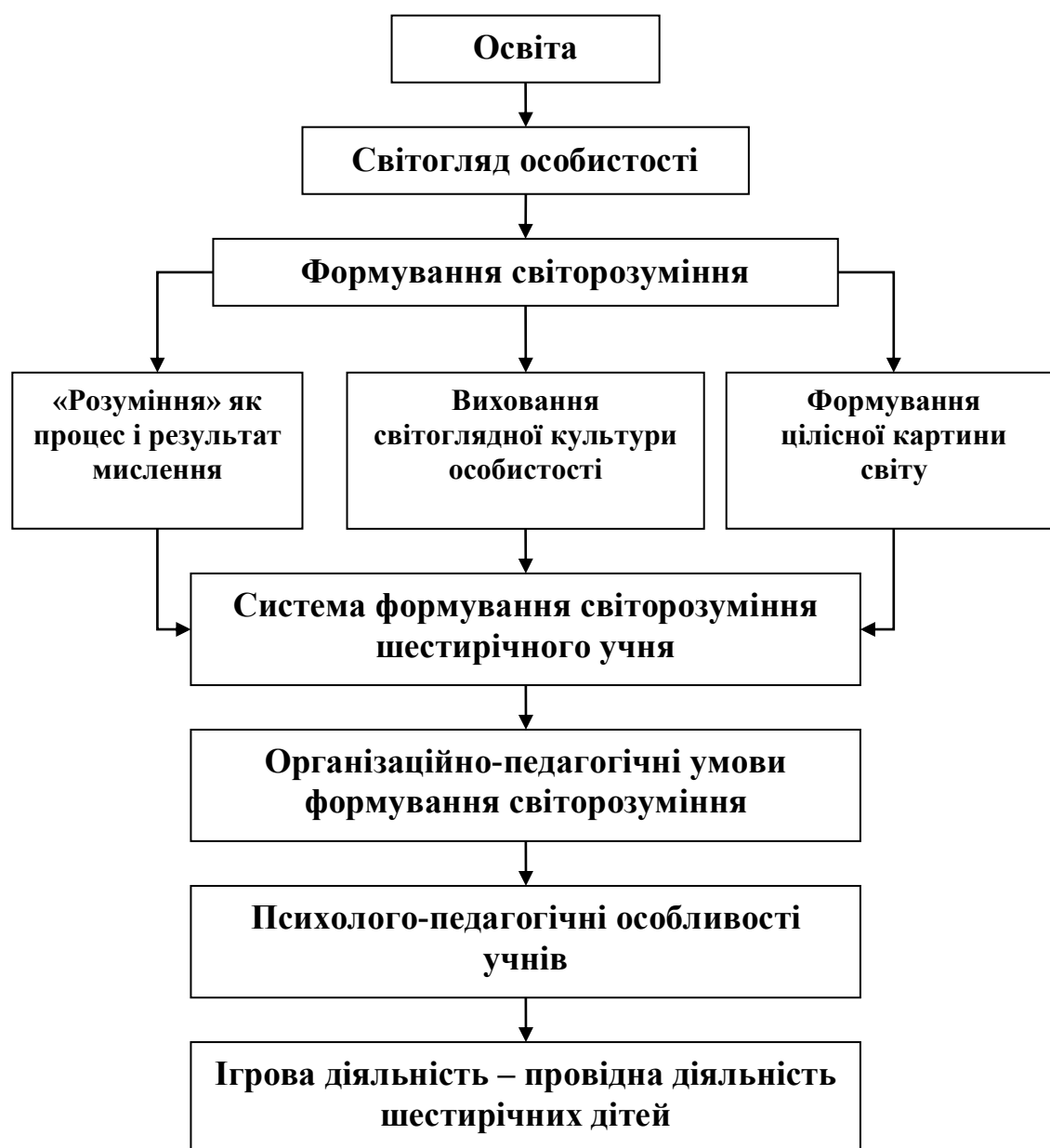
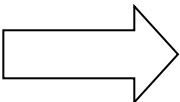
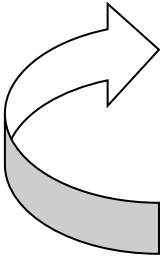
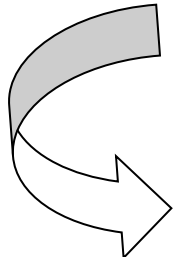
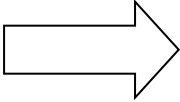
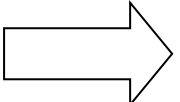

Рис. 1. Логіка викладення змісту тренінгу

Вступна частина		Презентація тренінгу	Лекція (0,5 год.)
		Знайомство учасників	Практичне заняття (1 год.)
		Вироблення кодексу ігрової взаємодії	Семінарське заняття (0,5 год.)
 Основна частина 	Тема 1		
		Формування світорозуміння особистості	Лекція (0,5 год.)
		Особливості розвитку та формування особистості першокласника	Практичне заняття (1 год.)
		Організація освітнього процесу в першому класі	Лекція (0,5 год.)
		Проектування освітнього процесу в першому класі	Семінарське заняття (1 год.)
		Готовність дитини до школи	Практичне заняття (1 год.)
		Організаційно-педагогічні умови формування світорозуміння першокласника. Вивчення індивідуальних психолого-педагогічних особливостей учнів	Самостійна робота (2 год.)
	Тема 2		
		Ігрова діяльність як форма пізнання дитиною світу й засвоєння суспільного досвіду	Лекція (0,5 год.)
		Ігрова діяльність як форма пізнання дитиною світу	Семінарське заняття (1 год.)

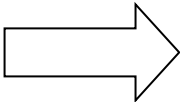
		Психолого-педагогічний потенціал ігрової діяльності	Лекція (0,5 год.)
		Ігрові методи навчання	Практичне заняття (1 год.)
		Класифікація, види та структура ігор	Лекція (0,5 год.)
		Підготовка і проведення ігор	Практична робота (1,5 год.)
		Етапи моделювання процесу формування світорозуміння дітей засобами ігрової діяльності	Семінарське заняття (1 год.)
		Ефективне використання засобів ігрової діяльності в роботі з молодшими школярами. Моделювання ігор різних видів	Самостійна робота (2 год.)
Заклучна частина		Підведення підсумків	Практичне заняття (0,5 год.)
		Підсумковий контроль у формі тесту	Практичне заняття (2 год.)
		Захист індивідуальних творчих проєктів	Семінарське заняття (3 год.)
		Оцінка ефективності тренінгу	Практичне заняття (0,5 год.)

Рис. 2. Сценарій вивчення теми

Практична робота «Знайомство учасників»

Метод навчання: індивідуальна робота – вправа «Мій життєвий шлях».

Завдання для виконання

1. *Уявити* себе на місці мандрівника й відобразити на аркуші паперу власну минулу історію, своє положення в даний момент, варіанти свого майбутнього життя.
2. *Записати* або *намалювати* свої думки й почуття.
3. *Позначити*, куди хочеться прийти, що бажано взяти в дорогу, з чим доведеться, можливо, зустрітися на своєму шляху, чого потрібно було б навчитися.
4. *Акцентувати увагу* на зв'язку та єдності минулого й сьогодення, сьогодення й майбутнього; на тому, чим відрізняється минулий шлях від сьогодення й майбутнього, що між ними спільного, яка мета цього шляху, як дізнатися, що мети досягнуто, що необхідно для досягнення мети, які є для цього умови, засоби, можливості.

Форма звітності для виконання завдання

<i>Ім'я</i>	<i>Час</i>	<i>Моє положення</i>	<i>Мої почуття</i>	<i>Чим відрізняється</i>	<i>Що спільного</i>
	<i>Минулий</i>				
	<i>Теперішній</i>				
	<i>Майбутній</i>				

**Семінарське заняття
«Вироблення Кодексу ігрової взаємодії»**

Метод навчання: робота в групах.

Запитання для обговорення

1. Яке призначення Кодексу ігрової взаємодії?
2. Які з визначених правил взаємодії якнайбільше сприятимуть досягненню поставленої Вами мети? (див. попередню вправа «Мій життєвий шлях»)

ВХІДНЕ АНКЕТУВАННЯ

<i>Місце анкетування у структурі тренінгу</i>	На початку проведення тренінгу
<i>Призначення анкетування</i>	Корегування програми тренінгу з урахуванням запитів і потреб педагогів
<i>Мета анкетування</i>	Діагностування готовності педагогів до сприйняття навчального матеріалу, з'ясування рівнів обізнаності з проблеми

Вступна частина анкети

Шановний учителю!

В умовах реформування освітньої політики держави змінюються підходи до підготовки й перепідготовки педагогічних кадрів. Унаслідок цього відбувається переорієнтація змісту й напрямів післядипломної педагогічної освіти на засадах компетентнісного та діяльнісного підходів. Запрошуємо Вас узяти участь в опитуванні з метою корегування програми та змісту тренінгу з урахуванням Ваших запитів і потреб. Анкета є анонімною, участь в опитуванні – добровільною. Організатори та виконавці дослідження гарантують Вам конфіденційність.

Основна частина анкети

I. Контактні питання

1. Чи згодні Ви з висловлюванням: «Гра – засіб усебічного розвитку та формування особистості дитини»?

1. Так.
2. Ні.

2. Чи потрібні, на Вашу думку, вчителю знання щодо особливостей застосування ігрової діяльності як засобу формування світорозуміння першокласників?

1. Так.
2. Ні.

3. Як ви потрапили на тренінг?

1. Дізнався (дізналася) сам(а) і попросив (попросила) направити.
2. Направила адміністрація.
3. Прийшов (прийшла) самостійно.
4. Інший спосіб _____

4. Для чого Ви прийшли на тренінг?

1. Цікаво дізнатися про щось нове.
2. Для самовдосконалення в професійній діяльності.
3. Це потрібно для моєї кар'єри.
4. Для встановлення нових професійних контактів.
5. Можливо, стане в нагоді.
6. З метою продовження освіти.
7. Щоб не псувати стосунки з адміністрацією.
8. Не знаю.
9. Інше _____

5. Оцініть свій стан (самопочуття) сьогодні:

1. Відмінний, повний сил та ентузіазму.
2. Добрий, звичайний робочий настрій.
3. Середній, є проблеми.
4. Багато проблем, відчуваю себе стомленим.
5. Важко дати відповідь.

II. Основні питання

1. Чи використовуєте Ви у своїй роботі засоби ігрової діяльності?

Якщо «ні», то перейдіть до запитання № 3.

1. Так.
2. Ні.

2. Чому, на Вашу думку, засоби ігрової діяльності доцільно використовувати в роботі з шестирічними першокласниками?

1. Діти люблять гратися.
2. Це провідний вид діяльності дітей у цьому віці.
3. Гратися з учнями легше, ніж навчати їх.
4. Інше _____

3. Як ви розумієте поняття «світорозуміння»?

4. Які, на Вашу думку, особливості ігрової діяльності як засобу формування світорозуміння дітей шестирічного віку?

5. Оберіть структурні компоненти ігрової діяльності:

1. Результативний.
2. Комунікативний.
3. Мотиваційно-цільовий.
4. Процесуально-операційний.
5. Вольовий.
6. Змістовий.
7. Контрольно-оцінний.
8. Рольовий.

6. Наведіть відому Вам класифікацію ігор _____

7. Чи використовуєте Ви в роботі з учнями створені власне Вами ігри?

1. Так.
2. Ні.

8. Чи вважаєте Ви себе готовим до використання засобів ігрової діяльності з метою формування світорозуміння першокласників?

1. Так.
2. Ні.

III. Заключні питання

1. Які питання щодо організації ігрової діяльності першокласників Вас цікавлять найбільше?

2. Які Ваші очікування від тренінгу? _____

“Паспортичка”

1. Ваша освіта _____
2. Фах за дипломом _____
3. Педагогічний стаж _____
4. Ваша кваліфікаційна категорія _____
5. Коли були на курсах підвищення кваліфікації?

6. У яких проєктах, конкурсах, семінарах, тренінгах брали участь останнім часом?

Завершення анкети

Дуже вдячні Вам за співпрацю! Бажаємо натхнення і творчості!

ТЕМА 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СВІТОРОЗУМІННЯ В ДІТЕЙ ШЕСТИРІЧНОГО ВІКУ

Мета теми 1

Формування професійних компетенцій учителів початкової школи для здійснення процесу становлення особистості дитини, формування її світорозуміння.

Завдання теми 1

- Систематизувати знання щодо:
 - сучасних тенденцій та особливостей організації освітнього процесу в першому класі;
 - психолого-педагогічних особливостей навчання шестирічних першокласників;
 - сутності світорозуміння, його структурних компонентів та особливостей формування його в дітей шестирічного віку.
- Сформувати вміння (навички):
 - організовувати освітній процес у першому класі;
 - ідентифікувати психолого-педагогічні особливості навчання шестирічних першокласників та забезпечувати їх урахування при здійсненні професійної діяльності;
 - створювати умови, що сприятимуть підвищенню ефективності процесу формування світорозуміння.
- Розвинути установки до:
 - лідерства;
 - аналізу;
 - інноваційності.

Очікувані навчальні результати теми 1

- Знання:
 - сутності світорозуміння, його структурних компонентів та особливостей формування його в дітей шестирічного віку;
 - психолого-педагогічних особливостей навчання шестирічних першокласників;
 - сучасних тенденцій та особливостей організації освітнього процесу в першому класі.
- Уміння:
 - створювати умови, що сприятимуть підвищенню ефективності процесу формування світорозуміння;
 - ідентифікувати психолого-педагогічні особливості навчання шестирічних першокласників та забезпечувати їх урахування при здійсненні професійної діяльності;
 - організовувати освітній процес у першому класі.

- Установки до:
 - аналізу;
 - інноваційності.

Матеріали для обов'язкового вивчення

1. Теоретичний матеріал до теми 1.
2. Презентації до лекцій теми 1.

Додаткові матеріали для вивчення

Тема 1.1. Формування світорозуміння в дітей шестирічного віку.

Тема 1.2. Особливості розвитку та формування особистості першокласника.

Тема 1.3. Організація освітнього процесу в першому класі.

Тема 1.4. Готовність дитини до школи.

Теоретичний матеріал до теми 1

Основні поняття

- **Виховання (у широкому значенні)** – це органічна частина спільного, єдиного процесу творення особистості, що здійснюється під впливом зовнішніх чинників соціалізації та внутрішніх процесів саморозвитку особистості (індивідуалізації).
- **Готовність до навчання в школі** – зумовлена певним ступенем розвитку здатність дитини виконувати навчальні завдання та шкільні обов'язки, що оцінюються дорослими за суспільно значущими критеріями.
- **Гуманізація освіти** – центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу в світлі їхньої людинотворчої функції. Означає повагу до особистості дитини, довіру до неї, прийняття її особистісних цілей, запитів та інтересів; створення максимально сприятливих умов для розкриття та розвитку здібностей і обдарувань дитини, для її повноцінного життя на кожному з вікових етапів, для її самовизначення.
- **Гуманізм** (від лат. *humanus* – людський, людяний) – система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність.
- **Дитяча картина світу** – особова система світобачення, що вміщує в себе сукупність уявлень, смислових відношень про основні сторони взаємодії дитини зі світом та виявляється через різні види дитячої активності.
- **Зміст освіти** – система знань про навколишній світ, сучасне виробництво, культуру та мистецтво, узагальнених інтелектуальних і практичних умінь, навичок творчого розв'язання

практичних і теоретичних проблем, а також етичних норм, якими повинні оволодіти учні.

- **Знання** – форма засвоєння результатів пізнання навколишнього світу дитиною, відображення дійсності, що характеризується усвідомленням їх істинності.
- **Ідеал** – уявлення про зразок, досконалість, норму, найвищу мету, що визначає характер дій та існування людини в різних сферах її життєдіяльності.
- **Картина світу** – вища форма узагальнення, систематизації та інтеграції пізнавального досвіду.
- **Освітній процес** – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.
- **Освітня діяльність** – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.
- **Організаційно-педагогічні умови** – зовнішні стосовно особистості учня обставини середовища, навчання та виховання, що сприяють формуванню світорозуміння, і як результат – якісним змінам особистості учня.
- **Орієнтація в навколишньому** – здатність відображати й оцінювати часові, просторові та соціальні особливості об'єктів сприйняття.
- **Особистість** – певне поєднання психічних (психофізіологічних і соціально-психологічних) властивостей: спрямованості (потреби, мотиви, інтереси, світогляд, переконання тощо), рис темпераменту й характеру, здібностей, особливостей психічних процесів (відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, уяви, уваги, емоційно-вольової сфери).
- **Переконання** – основна моральна настанова, визначає мету та напрям вчинків людини.
- **Принципи** – морально-психологічна риса особистості, що характеризує соціальну позицію людини.
- **Розуміння** – мислительний процес, спрямований на виявлення (з'ясування) істотних рис, властивостей і зв'язків предметів, явищ та подій дійсності. Розуміння досягається на основі знань та вмінь, здобутих у попередньому досвіді.
- **Світогляд** – система принципів, поглядів, цінностей, ідеалів і переконань, що визначають як ставлення до дійсності, загальне розуміння світу, так і життєві позиції, програми діяльності людей.
- **Світогляд** – інтегральне духовне утворення, яке спонукає до практичної дії, до певного способу життя та думки. У структурному плані прийнято виділяти в ньому такі підсистеми або рівні, як світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння
- **Світорозуміння** – усвідомлене ставлення особистості до дійсності

та до самої себе, поєднання знань, досвіду та самосвідомості в цілісну картину світу.

Світорозуміння – понятійний аспект світогляду, система узагальнених знань про природу, суспільство, місце людини в світі.

- **Світорозуміння дитини шестирічного віку** – освоєння та розуміння навколишнього світу, знання та досвід дитини в різних сферах життєдіяльності, що зумовлюють її життєву позицію, ставлення до навколишнього світу й до самої себе.
- **Соціальна роль** – сукупність прав, обов'язків, наказів і правил, які визначають, що повинна робити людина в певній соціальній позиції, з певним статусом.
- **Соціальний досвід** – побудоване на практичних враженнях чуттєво-емпіричне пізнання людиною соціальної дійсності.
- **Уявлення** – це узагальнені образи дійсності, предметів чи явищ, збережені та відтворені в свідомості, які визначають важливі для особистості особливості світу.
- **Формування світорозуміння в дітей** – цілеспрямований систематичний педагогічний вплив на особистість дитини з метою становлення ефективних засобів пізнання дитиною світу, набуття знань і досвіду в різних сферах життєдіяльності, виховання усвідомленого ставлення до дійсності й до самої себе, формування цілісної картини світу.
- **Центрація** – бачення дитиною світу лише зі своєї точки зору, невміння стати на місце іншої людини.
- **Я-концепція** – динамічна система уявлень людини про саму себе, що включає усвідомлення нею своїх властивостей (фізичних, психологічних, соціальних), самооцінку, суб'єктивне сприйняття впливів зовнішніх чинників; складається з когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів.

1.1. Формування світорозуміння особистості

Світогляд – той феномен, який робить свідомість людини власне людською, робить його відображенням для себе.¹

Формування в підростаючого покоління цілісної наукової картини світу, наукового світогляду завжди було головним завданням школи, основою всієї її навчально-виховної діяльності.²

Концепцією «Нова українська школа», Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» визначено мету та пріоритетні напрями розвитку системи освіти України. Згідно з

¹ Азархин А.В. Мировоззрение и эстетическое развитие личности. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 17.

² Гончаренко С.У., Мальований Ю.І. Світоглядні функції загальної середньої освіти // Педагогіка і психологія. – 1994. – Вип. 1. – С.44.

положеннями зазначених нормативно-правових документів держава має забезпечувати виховання в дітей і молоді демократичного світогляду, світоглядних позицій, ідей, поглядів, переконань, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти та самореалізації особистості.

Отже, сучасна школа повинна формувати в учня гуманістичний, цілісний, сформований на засадах наукових знань світогляд.

Світогляд – система поглядів на об’єктивний світ та місце в ньому людини, на ставлення людини до навколишньої дійсності та до самої себе, а також зумовлені цими поглядами основні життєві позиції людей, їхні переконання, ідеали, принципи пізнання та діяльності, ціннісні орієнтації.¹

Світогляд підсумовує результати всіх видів світоставлення: практичного, теоретичного, емоційно-чуттєвого, ціннісно-оцінювального, а тому він виступає формою духовно-практичного освоєння світу.

Форми світоглядної свідомості

- світовідчуття;
- світосприйняття;
- світоставлення;
- світооцінки;
- світорозуміння;
- власне світогляд.

Роль світоглядної свідомості в усіх її формах:

- виражає ставлення особистості до об’єкта діяльності;
- визначає загальну спрямованість діяльності (пізнавальну, комунікативну або зовнішню предметну діяльність);
- допомагає сформувати вузлові моделі поведінки, типові для даної особистості;
- є основним системоорганізуючим чинником внутрішнього світу особистості, зокрема методу мислення.²

Спрямованість світоглядного розвитку індивіда залежить від побутових параметрів його існування в певному соціокультурному оточенні. Але він не усвідомлює засвоюване ним знання про світ як предмет власного ставлення. Воно зливається в його свідомості з визначеннями навколишньої дійсності. Так, власне, і формується світорозуміння людини, змістове наповнення її світоглядної свідомості.³

¹ Шапар В.Д. Психологічний тлумачний словник. – Х.: Прапор, 2004. – С.456.

² Соболева Н.И. Мировоззрение и жизненный выбор личности. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 25.

³ Азархин А.В. Мировоззрение и эстетическое развитие личности. – К.: Наукова думка, 1990. – С.19.

Світогляд як універсальний спосіб освоєння світу спрямовує суб'єкт на сприйняття й осмислення дійсності в його цілісності.

Формування світогляду починається з тієї сходінки мислення, піднявшись на яку, людина немовби оглядає навколишній світ і одночасно відчуває себе частиною світу – активною, творчою силою.¹

Таблиця 1

Класифікація видів світогляду

№	Типологічні ознаки	Види світогляду
1.	<i>За носієм</i>	Індивідуальний, колективний, груповий, національний, регіональний та ін.
2.	<i>За змістом</i>	Послідовно науковий, ненауковий
3.	<i>За рівнем світобачення</i>	Буденний, сформований на засадах наукових знань, філософський та ін.
4.	<i>За рівнем усвідомлення</i>	Усвідомлений, неусвідомлений, частково усвідомлений
5.	<i>За морально-ціннісними орієнтирами</i>	Егоїстичний, альтруїстський, гуманістичний, антигуманний, цинічний, шовіністичний та ін.
6.	<i>За будовою</i>	Цілісний, фрагментарний, внутрішньо злагоджений, суперечливий
7.	<i>За ступенем адекватності сприйняття дійсності</i>	Реалістичний, фантастичний, викривлений, адекватний дійсності
8.	<i>За суспільною значущістю</i>	Револьюційний, реакційний
9.	<i>За ставленням до існування вищих сутностей</i>	Релігійний, скептичний, агностичний, атеїстичний
10.	<i>За історичними епохами</i>	Архаїчний, античний, середньовічний, ренесансний, світогляд XX ст.
11.	<i>За історичними типами</i>	Міфологія, релігія, філософія

Світоглядне сприйняття навколишнього світу відображає найвищий рівень узагальнення уявлень і поглядів, це виявляється в своєрідності світоглядної рефлексії, яка демонструє об'єкти та явища навколишнього світу в загальному зв'язку, абсолютних межах їх буття, сутності та сенсу.

Світоглядні узагальнення носять особистісний, ціннісний характер,

¹ Сухомлинський В.О. Народження громадянина. – К.: Рад. шк., 1970. – С.101.

тому *предметом світогляду є ставлення людини до світу*, яке знаходить відображення у зв'язках таких категорій, як «людина – природа», «людина – суспільство», «людина – історія», «людина – природа – суспільство – історія».

Світогляд виступає способом особистісного, духовного перетворення дійсності; діяльнісно-практичне, духовне пізнання й усвідомлення навколишнього світу відбувається через його подвоєння – світу, в якому здійснюється безпосередня життєдіяльність, світу «наявного буття» протиставляється світ реалізації вищих цінностей життя.

Гносеологічна структура світогляду

- уявлення;
- знання;
- оцінки;
- погляди;
- ідеали;
- регулятивні принципи;
- переконання.

У шестирічної дитини повноцінний світогляд ще не сформований, тому ми можемо говорити лише про його передумови, а саме – про формування світорозуміння. Але й в цьому віці дитина прагне максимально узагальнити свої дії та ставлення до навколишнього світу.

Світоглядний досвід починає формуватися вже тоді, коли дитина ще не володіє особистісними якостями, не здатна до рефлексії. Тому всі цінності та світоглядні смисли засвоюються неусвідомлено, некритично.

Закладання основ світогляду, формування світорозуміння передбачає засвоєння дитиною таких смислів і цінностей, установок, які актуально можуть бути не задіяними її самосвідомістю.

Доцільно організоване за змістом і формою навчання має високий виховний потенціал: уводить особистість до простору світоглядних ідей, формує соціальні настанови й ціннісні орієнтації, гуманістичну спрямованість особистості, її духовні та матеріальні потреби.¹

Педагогічна діяльність реально не перетворює об'єкт, а виступає як організований цілеспрямований вплив на свідомість суб'єкта через передачу знань і формування світогляду.²

Такі сфери життєдіяльності дитини, як спілкування, навчання, наукове пізнання, будуються на розумінні як мислительному процесі. Ефективність

¹ Бех І. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. видання. – К.: Либідь, 2006. – С.44.

² Сущенко А.В. Гуманізація педагогічної діяльності вчителя: Наук.-метод. посіб. – Запоріжжя: Прем'єр, 2003. – С.73.

результатів взаємодії людини з людиною, людини з предметним світом залежить від сформованості процесу розуміння, який виступає складовою будь-якого рівня пізнання. Розуміння явища передбачає розкриття умов та причин його виникнення, наслідків, до яких воно веде, тобто включення його в систему наших знань.

Цей мислительний процес спрямований на виявлення та з'ясування суттєвих рис, властивостей об'єктів і явищ навколишньої дійсності. Розуміння дійсності досягається завдяки відкриттю єдиних, стійких структур, що лежать в основі різноманіття змінних явищ, – фундаментальних закономірностей, властивих світу.¹

Структурні компоненти світорозуміння дитини шестирічного віку

1. ***Особистісно-ціннісний компонент*** – особливості індивідуального особистісного розвитку, усвідомлення дитиною свого „Я” та власних можливостей, наявність власної позиції в житті, сформованість гуманного, морального ставлення до навколишнього світу (природного та соціального оточення) й особистісних якостей, наявність ціннісно-смыслових та оцінювальних життєвих орієнтирів. Критерії сформованості особистісно-ціннісного компонента світорозуміння: морально-етичний, почуттєво-емоційний, ціннісно-оцінювальний.

2. ***Інтелектуально-пізнавальний компонент*** передбачає розвиток психічних і розумових процесів, що уможливорює збагачення особистості новими знаннями й ефективне використання їх у процесі життєдіяльності. Завдяки йому діти не лише відчують, сприймають, уявляють чи розуміють навколишню дійсність, а й переживають її, пристосовуються до неї, набувають індивідуального досвіду. Критерії сформованості інтелектуально-пізнавального компонента світорозуміння: пізнавальний, мовленнєвий, мисленнєвий.

3. ***Творчо-діяльнісний компонент*** – досвід дитини в різних сферах життєдіяльності, реалізація власної моделі поведінки, способу буття у світі, особливості міжособистісних стосунків дитини з різними групами оточення; сформованість „внутрішньої позиції школяра”; сукупність уявлень і знань про світ у цілому, місце в ньому людини, формування наукової картини світу, що виробляє в дитини здатність пояснювати, передбачати та вносити зміни в навколишню дійсність. Критерії сформованості творчо-діялісного компонента світорозуміння: регулятивно-поведінковий, навчально-діялісний, діялісно-ігровий.

Світорозуміння передбачає сприйняття дитиною соціального оточення та соціальну адаптацію. Сприйняття людиною навколишнього включає сприйняття й оцінку здібностей, можливостей, інтересів і

¹ Ильченко В.Р. Формирование естественнонаучного миропонимания школьников: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1993. – 192 с.

відносин навколишніх, життєвої ситуації, у якій знаходиться й діє людина.

Чинники, що впливають на соціалізацію та формування світорозуміння дитини на межі дошкільного дитинства й початкової школи:

- усвідомлення дитиною свого бажання встановити певні стосунки з тими чи іншими людьми;
- диференційована оцінка цінності встановлення хороших взаємостосунків з тими чи іншими людьми;
- оцінка власних якостей і здібностей з точки зору їх привабливості для оточуючих;
- оцінка вірогідності бути прийнятим чи відторгнутим тією чи іншою групою людей.

Цілісна картина світу – фундаментальне поняття, що виражає специфіку людини, її буття, відносини зі світом, відображає найбільш загальні уявлення про навколишній світ. Уведення молодшого школяра до навколишнього світу має ґрунтуватися не тільки на вивченні різних наук, але й на включенні до освітнього процесу практичної картини світу, конкретних життєвих ситуацій, що мають максимально розвивальний вплив на формування світорозуміння дитини.

Для успішного вироблення в учнів загальних поглядів на світ у цілому необхідно:

- а) виділити в кожному навчальному предметі сукупність теоретичних понять, узагальнень світоглядних понять, узагальнень світоглядного характеру й визначити шлях раціонального їх засвоєння учнями;
- б) окреслити систему міжпредметних зв'язків, що дають можливість із загальних, більш широких позицій і з різних боків розкрити сутність явищ природи й життя суспільства.¹

Усі предмети початкової школи будуються на власних системах провідних понять світоглядного характеру. Тому їх вдалий взаємозв'язок стане передумовою формування в учнів світорозуміння.

1.2. Особливості розвитку та формування особистості першокласника

Особистість – це цілеспрямована й самоорганізована система, основною функцією якої є здійснення індивідуального способу суспільного буття. У свою чергу, самоорганізація особистості виявляється в тому, що перетворювальна діяльність спрямована як на зовнішнє оточення, так і на неї саму, про що свідчать почуття «Я», реакції на власну поведінку, здатність до самостереження, самоаналізу, саморегуляції, самовдосконалення.

¹ Гончаренко С.У., Мальований Ю.І. Світоглядні функції загальної середньої освіти // Педагогіка і психологія. – 1994. – Вип. 1. – С. 53.

Дитинство – специфічний період життя в онтогенезі людини, в якому закладаються особистісні властивості, цінності, що визначають орієнтацію на дорослий світ, подальше формування особистості та пізнання нею соціуму.

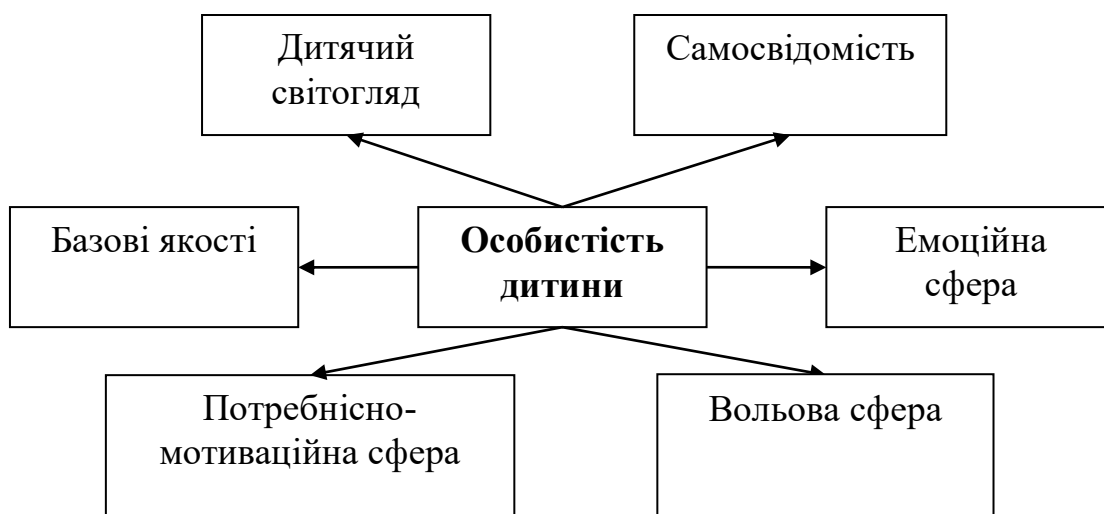

Рис. 3. Структурні компоненти особистості дитини

Характеристики позиції «Я-у-Світі» дітей 6–7 років

- свідомість ставлення (несвідоме, недостатньо свідоме, свідоме);
- емоційність ставлення (песимістичне, амбівалентне, оптимістичне);
- характер поведінки (пасивно-ухильний, активно-деструктивний, активно-конструктивний);
- рівень освоєння діяльності (репродуктивний, самодіяльний, творчий);
- спрямованість активності (індивідуальна, соціальна, соціально-індивідуальна);
- продуктивність діяльності (низька, середня, висока).

Таким чином, «особистість реалізує свою суспільну сутність у різних формах своєї життєдіяльності, пропорційних її соціальним і природним можливостям, типовим саме для неї способом індивідуального розв’язання різного роду суперечностей».¹

У віці шести років у дітей сформовано досить високу компетентність у різних сферах життєдіяльності. Така компетентність виявляється в здатності приймати власні рішення на основі наявних знань, умінь та навичок. У дитини розвинуті позитивне ставлення до себе, упевненість у своїх силах, виявляється емоційність і самостійність у розв’язанні соціальних та побутових задач.

Період початку навчання шестирічного школяра виступає важливим етапом у його житті з огляду на важливість проблеми збереження психолого-педагогічного потенціалу формування особистості дитини та

¹ Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). – К.: Стило, 2000. – С.262.

пошуку механізмів її подальшого розвитку. Цей період розвитку людини характеризується специфічними особливостями психологічних досягнень, на яких ми акцентуємо увагу з позиції досліджуваної проблеми становлення процесу розуміння, формування світорозуміння особистості молодшого школяра. Тому кожна дитина розвивається як цілісна, унікальна індивідуальність із анатомо-фізіологічними відмінностями, неповторним життєвим досвідом, індивідуально-психологічними особливостями, які необхідно враховувати в процесі формування світорозуміння.

Таблиця 2

Вікові особливості першокласників

Показники	Вікова група	
	5–6 років	6–7 років
Мислення	Наочно-образне, початок формування наочно-схематичного	Елементи логічного розвиваються на основі наочно-образного
Мовлення	Формування планувальної функції мовлення	Розвиток внутрішнього мовлення
Довільність пізнавальних процесів	Розвиток цілеспрямованого запам'ятовування	Початок формування довільності як уміння докладати зусиль і концентрувати процес засвоєння
Фізіологічна чутливість	Зменшення чутливості до дискомфорту	Індивідуальна, здебільшого низька
Об'єкт пізнання	Предмети та явища, моральні норми	Причинно-наслідкові зв'язки між предметами та явищами
Спосіб пізнання	Спілкування з дорослими, однолітками, самостійна діяльність, експерименти	Самостійна діяльність, пізнавальне спілкування з дорослими та однолітками
Умови успішності	Власний широкий кругозір, добре розвинуте мовлення	Широкий кругозір, досвід у різних видах діяльності
Форма спілкування	Позаситуативно-ділове, позаситуативно-особистісне	Позаситуативно-особистісне
Стосунки з однолітками	Поглиблення інтересу до ігрових партнерів, переваги в спілкуванні	Співрозмовник, партнер по діяльності
Стосунки з дорослими	Джерело інформації, співрозмовник	Джерело емоційної підтримки

Провідна діяльність	Ігрова діяльність	Ігрова, початок формування навчальної діяльності
Наявність конфліктів	Криза зміни соціальної ролі	Криза зміни соціальної ролі
Емоції	Перевага рівного оптимістичного настрою	Розвиток вищих почуттів
Ігрова діяльність	Ускладнення ігрових задумів, тривалі ігрові об'єднання	Тривалі ігрові об'єднання, узгодження своєї поведінки у відповідності з роллю

1.3. Організація освітнього процесу в першому класі

*Знання без виховання – це меч в руках божевільного.
Д.І.Менделєєв*

Оволодіння змістом освіти забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей школярів, формування світогляду, моралі й поведінки, підготовку до суспільного життя, праці.¹

Учень уміє вчитися, якщо він визначає сам або приймає мету, яку ставить учитель, відповідно до неї планує і виконує необхідні дії, контролює їх та оцінює свої результати.²

Педагогічне проєктування – не лише діяльність, а й процес послідовної зміни нових завдань, видів діяльності, рівнів упорядкування інформації.

Класичним визначенням етапів проєктування можна вважати твердження Дж.К.Джонса про те, що процес проєктування проходить у своєму розвитку такі *етапи*:

1. *Дивергенції* (розширення меж проєктної ситуації з метою забезпечення достатньо широкого простору для пошуку розв'язання проблеми).
2. *Трансформації* (створення принципів і концепцій).
3. *Конвергенції* (вибір оптимального варіанта з багатьох альтернативних).

Отже, **педагогічне проєктування** – це цілеспрямована діяльність зі створення проєкту як інноваційної моделі освітньої системи.

Педагогічне проєктування є діяльністю, що здійснюється в умовах освітнього процесу і спрямовується на забезпечення ефективного функціонування освітнього процесу та його розвиток.

Цілеспрямована діяльність зумовлена необхідністю розв'язання актуальної проблеми, носить творчий характер, а в освітній галузі має

¹ Бондар В.І. Дидактика. – К.: Либідь, 2005. – С.53.

² Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К.: Абрис, 1997. – С.170.

ціннісні орієнтації. Результатом діяльності педагогічного проєктування буде модель об'єкта педагогічної діяльності, якій притаманні системні властивості, яка базується на педагогічних новаціях, тому що в її основі лежить новий спосіб розв'язання проблеми. Педагогічне проєктування передбачає й можливі варіанти використання. Суть проєктування – у виконанні соціального замовлення, що потребує ретельної конкретизації, тобто своєрідного прогнозу щодо того, чи можна взагалі досягти мети, і якими саме методами.

Психолого-педагогічне проєктування виховного процесу – це попереднє цілеспрямоване творче визначення і конструювання програми діяльності суб'єктів педагогічного процесу в їх взаємодії та подальшої її реалізації, яка спрямована на забезпечення особистісно-розвивального підходу до виховання.

Типи проєктування за змістом

- проєктування як процес розробки цілісних систем;
- проєктування як співучасть, як включення суспільства до процесу прийняття рішень;
- проєктування як творчість, що притаманна кожній людині;
- проєктування як навчальна дисципліна, що синтезує мистецтво, науку тощо.

Педагогічне проєктування – це процес створення проєкту, який відображає розв'язання тієї чи іншої проблеми. І про який би проєкт – індивідуальний, груповий, чи загальношкільний – не йшлося, в якому б ієрархічному співвідношенні вони не перебували, сам процес проєктування залишається, по суті, одним і тим же.

Єдиними залишаються й **етапи проєктування**:

1. *Теоретичний* (теоретичне створення проєкту).
2. *Рефлексивний* (самоосмислення, самоаналіз).
3. *Експериментальний* (апробація, часткове застосування).
4. *Коригуючий* (уточнення теоретичного проєкту).
5. *Заключний* (застосування проєкту).

Результатом психолого-педагогічного проєктування є створення проєкту виховного процесу, основними формами якого можуть бути концепція розвитку закладу освіти, загальний план виховної роботи школи, класу тощо, які знаходять подальшу реалізацію під час організації життєдіяльності школярів.

Наявність психолого-педагогічного проєкту дозволяє в узагальненому вигляді, тобто у взаємозумовлених та систематизованих зв'язках, представити ряд складових успішності управління виховним процесом.

Основні компоненти системи психолого-педагогічного проєктування виховного процесу в школі

- психолого-педагогічна діагностика вихідного стану об'єкта педагогічної діяльності;
- соціально-психологічна діагностика психолого-педагогічної ситуації функціонування об'єкта;
- визначення та обґрунтування педагогічних способів впливу на процес досягнення бажаного стану об'єкта з конкретизацією педагогічних задач;
- прогнозування динаміки активності об'єкта педагогічного управління та динаміки його змін, визначення етапів контрольної діагностики;
- моделювання, планування й організація виховної діяльності об'єкта;
- моніторинг (простежування) динаміки активності об'єкта педагогічного управління;
- поточне регулювання та корекція шляхів управління виховним процесом; підсумкова діагностика рівня стану об'єкта, співставлення його з прогнозованим, розробка проєкту для нового етапу розвитку об'єкта.

Етапи організаційного проєктування

1. Констатування й оцінювання результатів діяльності освітнього закладу.
2. Висунення гіпотези про безпосередній зв'язок результатів із чинниками, що впливають на освітній процес.
3. Побудова конкретної організаційної системи освітнього процесу закладу.
4. Побудова системи ціл
5. ьових проєктів (проєктів цільового призначення).
6. Вибір методики оцінювання параметрів.
7. Порівняння результатів функціонування підсистем (педагогічний моніторинг).
8. Побудова оптимального варіанту конкретної моделі організації систем і підсистем діяльності закладу.

Результати освітнього процесу

- сформованість основних якостей особистості дитини;
- сформована система моральних знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій вихованця;
- конкретні дії та вчинки учнів, їх зв'язок із результатами діяльності;
- готовність дитини до повноцінної життєдіяльності;
- усебічний розвиток особистості дитини; узгодженість дій вихованця з його переконаннями, життєвими настановами, суспільними

вимогами;

- активна життєва позиція й орієнтація на досягнення суспільно важливих успіхів у майбутньому.

Виховний результат визначається тенденціями формування та розвитку особистості – в якому напрямі (позитивному чи негативному) відбувається розвиток найважливіших якостей, ціннісних установок особистості.¹

Особливості структури і способів організації навчальної діяльності шестирічних першокласників на уроці зумовлені:

- скороченням тривалості уроку до 35 хвилин;
- широким використанням ігрових форм навчання;
- проведенням протягом уроку 1-2 динамічних вправ або розвантажувальних пауз (разом – до 5-6 хвилин уроку);
- відсутністю домашніх завдань;
- використанням у процесі контролю й оцінювання змістовних, стимулюючих оцінних суджень.

Обов'язковою передумовою якості навчання є всебічне вивчення дитячих можливостей, знання індивідуальних характеристик кожної дитини.

Дидактичні вимоги до системи уроків

- цілеспрямованість на засвоєння кінцевих результатів навчання з даної теми;
- наступність між уроками;
- частотність впливу на знання, вміння й навички, що формуються;
- оптимальний розподіл у межах системи уроків методів і прийомів різного цільового призначення, технічних засобів, мотиваційного і розвивального впливу;
- комплексний вплив на виховання й розвиток учнів через зміст і його методичну організацію.²

Про значення пізнавальної гри в загальній системі методів навчання, зокрема формуванні світогляду можна зробити висновок, аналізуючи таблицю.³

¹ Якса Н.В. Основи педагогічних знань: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – С.285.

² Савченко О.Я. Дидактичні вимоги до підготовки і проведення уроків / Навчання і виховання учнів 1 класу: Методичний посібник для вчителів. Упор. Савченко О.Я. – К.: Початкова школа, 2002. – С.43.

³ Подласый И.П. Педагогика. – М.: Просвещение, 1996. – С. 332–334.

Порівняння ефективності методів навчання

№	Метод	Формування								Розвиток				
		Світогляду	Мислення	Теоретичних знань	Пізнавального інтересу	Практичних умінь	Активності	Умінь систематизувати	Пам'яті	Навичок самоосвіти	Волі	Навичок висловлювання думок	Знань і вмінь	Емоцій
1	Розповідь	+	+	+	+	–	–	+	+	–	+	–	+	+
2	Бесіда	+	+	+	+	–	+	+	+	+	+	+	+	+
3	Лекція	+	+	+	+	–	+	+	+	+	+	–	+	+
4	Дискусія	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
5	Робота з книгою	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
6	Демонстрація	+	+	+	+	–	+	+	+	+	+	+	+	+
7	Ілюстрація	+	+	+	+	–	+	+	+	–	+	+	+	+
8	Відео	+	+	+	+	–	+	+	+	–	+	+	+	+
9	Вправа	+		+		+		+		+			+	
10	Лабораторний	–	+	+	+	+	+	+	+	+	+	–	+	+
11	Практичний	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
12	Пізнавальна гра	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
13	Програмове навчання	–	+	+	+	+	+	+	+	+	+	–	+	–
14	Навчальний контроль	–	+	+	–	+	–	+	+	+	+	+	+	+
15	Ситуаційний	+	+	+	+	+						+		

Показники якості методу щодо використання:

– (–) неефективно; (+) ефективно; (+!) досить ефективно.

1.4. Готовність дитини до школи

Поняття «готовність дитини до школи» розглядається як комплексне, багатогранне й таке, що охоплює всі царини життя дитини.

Компоненти готовності дитини до навчання в школі

<i>Компоненти готовності</i>	<i>Складові компонентів готовності</i>	<i>Показники складових компонентів готовності</i>
Морфогенетична готовність	1. Стан здоров'я	○ фізіологічна готовність, визначення групи здоров'я
	2. Рівень фізичного розвитку	○ розвиток дрібної моторики рук і зорово-рухової координації
	3. Біологічна зрілість дитини	○ пропорції тіла й темпи росту; ○ кісткова зрілість; ○ зубна зрілість; ○ зрілість кори головного мозку
Психологічна готовність	1. Емоційно-вольова	○ розвиток довільної регуляції діяльності; ○ рівень тривожності; ○ емоційна стійкість
	2. Інтелектуальна	○ сформованість функцій мислення; ○ розвиток мови; ○ розвиток мислення; ○ розвиток спостережливості; ○ розвиток сприйняття; ○ розвиток пам'яті; ○ розвиток уваги
	3. Мотиваційна	○ домінування мотиву навчання; ○ інтерес до школи; ○ бажання зайняти позицію школяра

Соціальна готовність	1. Соціальна компетентність	○ потреба спілкуватися з дітьми; ○ готовність підкорятися інтересам і правилам групи
	2. Комунікативні навички	

Рівнем сформованості морфогенетичного, психологічного, соціального компонентів готовності визначаються особливості включення дитини в навчальну діяльність, її ставлення до школи, взаємини з учителем і учнями.

Інтегральним показником готовності дитини до навчання є здатність дитини приймати завдання вчителя, утримувати його в пам'яті, розв'язувати.

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО ТЕМИ № 1

Лекція

«Формування світорозуміння в особистості»

Метод навчання: лекція-дискусія.

Матеріали для обов'язкового вивчення

Презентація до теми 1 «Формування світорозуміння особистості».

Практичне заняття

«Особливості розвитку і формування особистості першокласника»

Методи навчання: робота в малих групах; вправи «Снігова куля», «Асоціативний куш».

Завдання для виконання

1. Опишіть особливості психофізичного розвитку дітей шестирічного віку. 2. Визначте ключові слова, що розкривають сутність поняття «світорозуміння дитини». 3. Визначте співвідношення феноменів «розуміння» і «світорозуміння». 4. Дайте визначення поняття «світорозуміння».

Форма звітності для виконання завдання № 1

№	Особливості дитини	Шляхи урахування
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

Лекція «Організація освітнього процесу в першому класі»

Метод навчання: лекція-презентація.

Матеріали для обов'язкового вивчення:

Презентація до теми «Організація освітнього процесу в першому класі».

Семінарське заняття «Проектування освітнього процесу в початковій школі»

Метод навчання: робота в малих групах.

Запитання для обговорення

1. Які організаційно-педагогічні умови необхідно створити для освітнього процесу в першому класі?
2. Які дидактичні вимоги до системи уроків у роботі з шестирічними першокласниками?
3. Які особливості формування оцінювання і першому класі. Яка специфіка ігрової форми оцінювання навчальних досягнень?
4. Які ключові компетентності та наскрізні вміння формуються в учнів?

Рекомендована форма для підготовки відповіді на запитання № 1

№	Організаційно-педагогічні умови	Шляхи реалізації
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		

Рекомендована форма для підготовки відповіді на запитання № 2

№	Дидактичні вимоги	Позитиви	Негативи
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			

Рекомендована форма для підготовки відповіді на запитання № 4

№	Ключові компетентності	Методи формування
1.		
2.		
3.		
4.		

**Практичне заняття
«Готовність дитини до школи»**

Метод навчання: рольова гра.

Мета: Створення умов для адаптації першокласника в школі.

Підготовчий етап

1. Психолого-педагогічна діагностика готовності учнів першого класу до навчання в школі.
2. Семінар педагогів ЗДО і вчителів майбутніх першокласників із питань наступності в роботі закладів освіти.
3. Консультація «Родина на порозі шкільного життя дитини» для батьків випускників дошкільних закладів.
4. Лекторій для батьків на паралелі перших класів.

Завдання

1. Визначити найбільш важливі психологічні характеристики дитини, яка достатньо підготовлена до навчання в школі.
2. Розробити рекомендації для вчителів, вихователів ЗДО і батьків з метою попередження (або запобігання) шкільної дезадаптації першокласників.
3. Вибір підтримки як педагогічної стратегії поведінки.

Учасники гри: ведучий – психолог школи; секретарі, батьки майбутніх

першокласників, батьки учнів початкової школи, вихователі ЗДО, учителі четвертих класів, експерти – адміністрація школи та гості з інших шкіл.

Методичне забезпечення

1. Наочні посібники: «Схема виникнення шкільної дезадаптації», плакат «Компоненти готовності до навчання в школі».
2. План-конспект рекомендацій – роздатковий матеріал учасникам гри.
3. Розробка методики проведення гри.

Хід гри

1. Організаційний момент. Знайомство. Об'єднання в п'ять груп. Вироблення Кодексу взаємодії.
2. Розминка. Нестандартні відповіді на загадки.
3. Питання для обговорення (для всіх):
 - Якими якостями характеризується «ідеальний першокласник»?
 - Чим, на ваш погляд, відрізняється першокласник від вихованця ЗДО? (ознайомлення з інформацією на плакаті «Компоненти готовності до навчання в школі»).
4. Розгляд та обговорення в групах педагогічних ситуацій (на картках):
 - а) для вчителів майбутніх першокласників: узагальнені якості «ідеального» першокласника (мотиваційна готовність) – зачитати;
 - б) для вихователів ЗДО: експерти зачитують узагальнені якості «ідеального» першокласника у сфері вольової готовності;
 - в) питання для батьків, діти яких уже пройшли навчання в І класі. Експертна група підсумовує якості «ідеального» першокласника (комунікативна готовність);
 - г) питання групі експертів: «Що відбудеться, якщо дитина на момент вступу до школи не буде психологічно готовою?»
5. Демонстрація схеми «Виникнення шкільної дезадаптації».
6. Питання всім групам: «Якою, на Ваш погляд, є роль батьків у подоланні перешкод, пов'язаних з адаптацією першокласників?»

Висновки.

Враження про проведену гру.

Для допитливих

Самостійна робота

«Вивчення індивідуальних психолого-педагогічних особливостей учнів»

- *Форма проведення:* індивідуальна робота.
- *Статус:* необов'язковий.

Завдання для виконання

1. Ознайомитися з діагностичними картами спостереження.2. Визначте індивідуальні особливості учнів свого класу за вказаними критеріями.

Самостійна робота
«Організаційно-педагогічні умови
формування світорозуміння першокласника»

- *Форма проведення:* індивідуальна робота.
- *Статус:* необов'язковий.

Завдання для виконання

1. Визначте організаційно-педагогічні умови формування світорозуміння першокласника.2. Визначте шляхи реалізації та можливі ускладнення процесу.

Рекомендована форма для підготовки відповіді на запитання

№	Організаційно-педагогічні умови	Шляхи реалізації	Ускладнення
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			

ТЕМА 2.

ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ СВІТОРОЗУМІННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Мета теми 2.

Формування професійних компетенцій учителів початкової школи, необхідних для організації та використання ігрової діяльності як засобу формування світорозуміння першокласників.

Завдання теми 2

- Систематизувати знання щодо:
 - сутності ігрової діяльності як форми пізнання дитиною світу, як провідної діяльності дитини у віці шести років;
 - класифікації ігор із використанням різних критеріїв, структурних компонентів гри.
- Сформувати вміння (навички):
 - включати засоби ігрової діяльності в освітній процес відповідно до навчальних потреб, мети, завдань;
 - моделювати ігри різних видів та застосовувати прийоми керування грою з метою реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії.
- Розвинути установки до:
 - інноваційності;
 - самовдосконалення;
 - креативності.

Очікувані навчальні результати теми 2

- Знання:
 - сутності ігрової діяльності як форми пізнання дитиною світу, як провідної діяльності дитини у віці шести років;
 - класифікації ігор із використанням різних критеріїв, структурних компонентів гри.
- Уміння:
 - включати засоби ігрової діяльності в освітній процес відповідно до навчальних потреб, мети, завдань;
 - моделювати ігри різних видів та застосовувати прийоми керівництва грою з метою реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії.
- Установки до:
 - інноваційності;
 - самовдосконалення;
 - креативності.

Матеріали для обов'язкового вивчення

1. Теоретичний матеріал до теми 2.
2. Презентації до лекцій теми 2.

Додаткові матеріали для вивчення (див. кейс до курсу)

Тема 2.1. Ігрова діяльність як форма пізнання дитиною світу і засвоєння суспільного досвіду.

Тема 2.2. Психолого-педагогічний потенціал ігрової діяльності.

Тема 2.3. Класифікація, види та структура ігор.

Тема 2.4. Організація та керування ігровою діяльністю дітей.

Теоретичний матеріал до теми 2

Основні поняття

- **Адаптація соціальна** – соціальне пристосування, процес або результат процесу, який передбачає гармонійне з точки зору індивідуальних прагнень людини задоволення її потреб, створення умов для її здорового, щасливого життя в суспільстві.
- **Гра** – конкретний вияв індивідуальної та колективної ігрової діяльності дитини, яка має конкретно-історичний, багатовидовий, креативний і багатофункціональний характер. У грі як особливому виді суспільної практики відтворюються норми людського життя й діяльності, а також інтелектуальний, емоційний і моральний розвиток особистості.
- **Гра** – форма вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення якихось ситуацій, смислів, станів.
- **Гра** (психол.) – форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення й засвоєння суспільного досвіду, зафіксованого в соціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки та культури.
- **Діяльність** – спосіб буття людини у світі, її здатність вносити зміни в дійсність. Діяльність включає дії та операції як складові одиниці, що співвідносяться з потребами, мотивами, цілями. Розглядаючи діяльність як систему, можна виділити в ній суб'єкт діяльності, процес діяльності, предмет діяльності, умови діяльності, продукт діяльності.
- **Ігри з правилами** – ігри, що передбачають дотримання чітко визначених правил, повідомлених дітям на початку гри.
- **Ігрова діяльність** – різновид активної діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають суспільними функціями, відносинами та рідною мовою як засобом спілкування між людьми. Вона є свого роду дитячим моделюванням соціальних відносин.
- **Діяльність провідна** – діяльність, із якою на даному етапі розвитку пов'язана поява найважливіших психічних новотворів, і в руслі якої розвиваються інші види діяльності.

- **Дидактичні ігри** – ігри для навчання й виховання дошкільників та школярів. Розвивають сенсорні (чуттєві) орієнтації дітей (на форму, розміри, колір, розташування предметів у просторі тощо), спостережливість, увагу, пам'ять, мислення, мовлення, вміння рахувати.
- **Структура ігрової діяльності** – системно впорядкована сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів: мотиваційно-цільового, змістового, процесуально-операційного, контрольного й результативного.
- **Творчі ігри** – самодіяльні ігри, у яких виявляється самостійність дітей у задумі змісту та його творчій реалізації. Ігрові образи містять у собі умовне перетворення навколишнього.

2.1. Ігрова діяльність як форма пізнання дитиною світу і засвоєння суспільного досвіду

*Гра – це можливість знайти себе в суспільстві, себе у людстві, себе у Всесвіті.
Януш Корчак*

*Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень і понять про навколишній світ.
Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості та любові до знань.
В.Сухомлинський*

Ігрова діяльність – культурно й історично сформована пізнавальна діяльність дитини, спрямована на формування базових засад особистості дитини, її соціалізацію, пізнання дитиною світу, розвиток навчально-пізнавальних інтересів, закріплення й удосконалення набутих знань, умінь і навичок.

З огляду на світоглядний смисл категорії гри, проблема організації ігрової діяльності в структурі освітнього процесу в початковій школі є однією з актуальних та сучасно значущих, оскільки метою формування світорозуміння є соціальна адаптація дитини, гармонізація взаємостосунків із навколишнім світом (природним і соціальним оточенням), що відображається саме в ігровій діяльності.

Пізнання дитиною навколишнього світу, усвідомлення себе його частиною, гармонізація стосунків із соціальним оточенням є метою соціалізації. Оскільки «...в процесі взаємодії дитини зі світом та людьми задовольняються водночас дві найважливіші її потреби: потреба в самореалізації як виявленні та утвердженні себе серед інших і потреба в соціалізації як можливості «вписатися» у світ, знайти в ньому своє

місце».¹

Гра – обов’язковий конструкт дитинства та вагома складова соціально-педагогічної системи, що цілеспрямовано використовується суспільством для підготовки дітей до «дорослого» життя.

Реалізація освітнього напрямку «Гра дитини» в ЗДО

Ігрова компетентність — це здатність дитини до вільної, емоційно насиченої, спонтанної активності з власної ініціативи, в якій реалізується можливість застосування наявних і освоєння нових знань та особистісного розвитку через прагнення дитини до участі в житті дорослих шляхом реалізації інтересів в ігрових та рольових діях в узагальненій формі. Ігровий процес як зона найближчого розвитку дитини вимагає збагаченого ігрового середовища і педагогічного супроводу дорослих і тому класифікація ігор відображає ступінь активності та свободи дитини в організації ігрової діяльності. Гра відіграє ключову роль у житті дитини дошкільного віку, і необхідно визнати самоцінність вільної гри дитини в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Емоційно-ціннісне ставлення: виявляє стійкий інтерес та захоплення ігровою діяльністю, зацікавленість до реальних та уявлених ігрових подій, ігрового перевтілення та створення ігрових задумів, ситуацій, сюжетів та ігрових ролей. Мотивована на цінності групової солідарності у грі (людяність, відповідальність, справедливість, самовладання, дружність, позитивне спілкування, терпимість). Відповідально ставиться до вибору та виконання ігрової ролі; відтворює свої життєві враження у рольовій грі, використовуючи виразні засоби; виявляє повагу до думки іншого, емоційно реагує на зміни у правилах гри, демонструє інтерес до ігор інших дітей.

Сформованість знань: має уявлення про різні види ігрової діяльності, види та назви ігор, у які можна пограти; знає дії у творчих іграх та в іграх з правилами; вміє залучати та приймати партнерів до спільної гри; обирає безпечне місце та атрибути для гри; знає зміст сюжетно-рольових, конструкторсько-будівельних, дидактичних, словесних, настільно-друкованих, рухливих зі співом і діалогом, режисерських, театралізованих, українських народних іграх; демонструє сформованість рольових способів поведінки; свідомо використовує норми та етикет спілкування в іграх; розуміє, як використовувати предметно-ігрове середовище для гри; знає ігри та іграшки в садочку та вдома, використовує їх у самостійних іграх; втілює свої життєві враження; встановлює причини та наслідки вдалої та невдалої гри; усвідомлює себе активним учасником ігрової діяльності.

Навички: ініціює організацію ігор з іншими дітьми за власним вибором. Самостійно обирає тему для гри, моделює явища реального життя, розвиває сюжет на основі досвіду та знань, прикладах дорослих, з

¹ Поніманська Т.І. Дитина і соціум // Дошкільне виховання. – 2004. – № 8. – С.6.

літературних творів і казок, дотримується правил рольової взаємодії (узгодження, рівності, управління тощо). Разом з іншими дітьми облаштовує ігрове середовище та самостійно чи з незначною допомогою розподіляє ролі. Дотримується правил гри до її закінчення та стежить, щоб усі учасники їх виконували.

Уміє підпорядковувати власні дії ігровим задумам, приймати пропозиції інших дітей та узгоджувати їх з усіма учасниками ігрового процесу, використовувати в іграх різні іграшки відповідно до її змісту або предмети-замінники; конструювати ігрове поле за допомогою різних предметів та матеріалів згідно з темою.

Уміє налагоджувати партнерські стосунки завдяки діалогічному спілкуванню на основі ігрового задуму, рольової взаємодії або особистих уподобань, проявляє товариськість, толерантність, зважає на думку інших, стримує агресивні прояви, конструктивно розв'язує конфлікти, радіє спільному успіху, дотримується норм та етикету спілкування, висловлює у делікатній формі своє непогодження з пропозиціями ровесника, його діями із розподілу ролей, іграшок, обов'язків.

Для реалізації ролі широко використовує різні засоби виразності (емоційно-виразні рухи, міміка, пантоміміка, тембр голосу, рольове мовлення), ділиться з дорослими та однолітками враженнями після гри.

Адекватно оцінює результати власних дій та дій товаришів по команді, виявляє взаємну прихильність, надає перевагу грі як провідній діяльності; використовує власний досвід для створення ігор; здатна гратися сама та з однолітками, виявляє вміння залучити до гри партнерів; намагається творчо розвивати сюжет або придумувати ігри.¹

Формування особистості дитини відбувається в багатоплановому спілкуванні з дорослими та однолітками, яке можна прослідкувати «на прикладі дитячих ігор, що моделюють доросле життя. Світ дорослої культури ніби накладається на дитяче світосприйняття, у якому провідна роль належить емоційно-чуттєвому фактору».²

За допомогою ігрової діяльності формуються основні новоутворення, які сприяють успішній адаптації до нових (шкільних) умов життєдіяльності. Колективні ігри сприяють усвідомленню норм суспільної поведінки, які потім переносяться за межі гри. Отже, засоби ігрової діяльності, які природно наділені функціями саморозвитку, самонавчання та самовиховання, дають дитині змогу творчо засвоювати пізнавальний і соціальний досвід людства.

¹ Базовий компонент дошкільної освіти [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20odoshkilnoyi%20osvity.pdf

² Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш, та ін.; Наук. ред. А.М. Богуш; За заг. ред. Н.В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – С.97.

2.2. Психолого-педагогічний потенціал ігрової діяльності

*Що таке гра, ми не знаємо.
Точніше, так: я не знаю жодного завершеного визначення, яке б
вичерпувало весь обсяг цього поняття, усі мої уявлення про гру.
І.Кон*

Функції гри як феномена педагогічної культури: функція соціалізації; функція міжнаціональної комунікації; функція самореалізації дитини в іграх; комунікативна функція; діагностична функція; терапевтична функція; функція корекції; розважальна функція.¹

З метою формування світорозуміння першокласників доцільно використовувати різні види ігор. Вихованню **особистісно-ціннісного компонента світорозуміння** сприятимуть сюжетно-рольові ігри, ігри-драматизації, ігри-фантазування, театралізовані, народні, рухливі ігри, ігри з елементами спорту, ігри з елементами праці, ігри-розваги. Розвивати **інтелектуально-пізнавальний компонент світорозуміння** допоможуть конструктивно-будівельні, пізнавальні, інтелектуальні, народні, комп'ютерні ігри. **Творчо-діяльнісний компонент світорозуміння** формується з використанням дидактичних, пізнавальних, комп'ютерних, сюжетно-рольових і рухливих ігор.

Гра як провідна діяльність дитини шестирічного віку за суттєвими психологічними ознаками не тільки відповідає віковим можливостям самореалізації інтересів, поглядів, знань, стосунків з оточенням першокласника. *Ігрова діяльність активізує творчі механізми активності дитини*, і тому виступає найважливішим засобом переходу адаптивної активності до продуктивної. *Навчальна діяльність повинна одержати мотиваційну естафету від ігрової*. Ігрова діяльність пов'язана з конкретною практичною діяльністю, а тому несе в собі опосередковані мотиви в системі реальних відносин.

Засоби ігрової діяльності допомагають: навчити бути вільними в ігровому просторі, усвідомлювати свої особливості та будувати взаємини з іншими людьми; навчити дітей жити в ігровому просторі, повністю занурюватися в ігровий світ та ігрові стосунки; навчити усвідомлювати ігровий досвід, використовувати гру як інструмент самопізнання та життєвих експериментів.²

Особливість ігрової діяльності полягає в тому, що дитину неможливо примусити грати, адже наявність інтересу – це принципова відмінність гри як діяльності. Це стає можливим за умов включення гри до освітнього процесу не як локального засобу, а як розгорнутої діяльності. Реалізація ігровою діяльністю виховних функцій відбувається завдяки збагаченню її

¹ Шмаков С.А. Игры учащихся – феномен культуры. – М., 1994.

² Практикум по психологическим играм с детьми и подростками / Под ред. Битяновой М.Р. – СПб, 2002. – 303 с.

змісту знаннями та вміннями особистісно-ціннісного й пізнавально-чуттєвого характеру, що зорієнтовані на «зону найближчого розвитку» дитини. Але зміст гри сам по собі ще не визначає ефективності впливу ігрової діяльності на формування особистості дитини. Тому важливою виявляється позиція самої дитини, її внутрішня готовність до активної та змістовної участі в іграх. Таким чином, результативність ігрової діяльності залежить від взаємозв'язку її структурних компонентів та позиції учня під час проведення гри.

Театрально-ігрова діяльність дитини, побудована на казковому сюжеті задовольняє:

- *потребу в автономності (незалежності).* Приймаючи на себе визначену роль, дитина діє самостійно, привчається робити вибір, приймати власні рішення, сподівається лише на свої сили;
- *потребу в компетентності.* Герой виявляє здатність долати перешкоди, досягає успіху, стає переможцем, хоча трапляються тимчасові невдачі;
- *потребу в активності.* Герой завжди активний, знаходиться в дії: йде, зустрічає, розмовляє, сперечається, доводить, рятує, змагається, утікає.

Основні механізми коригувального впливу засобів ігрової діяльності

- Моделювання системи соціальних стосунків у наочно-дійовій формі в особливих ігрових умовах, дотримання їх дитиною та орієнтація в стосунках.
- Зміна позиції дитини в напрямку переборювання пізнавального й особистісного егоцентризму. Усвідомлення власного «Я», зростання ступеня соціальної компетентності та здатності до розв'язання проблемних ситуацій.
- Формування (поряд з ігровими) реальних відносин співпраці та кооперації між дітьми в іграх, що забезпечує можливість позитивного особистісного розвитку.
- Організація поетапного відпрацювання в іграх нових, більш адекватних способів орієнтування дитини в проблемних ситуаціях.
- Формування здатності дитини довільно регулювати діяльність згідно із системою правил, які регламентують виконання ролей, поведінку.¹

2.3. Класифікація, види, та структура ігор

Гра – спеціально організована діяльність, у якій гравці, добровільно включаючись, діючи згідно зі спільною ігровою задачею, виходячи з однакових початкових умов, діючи ідентичними засобами, дотримуючись одних і тих самих правил, досягають визначених результатів, за якими

¹ Осипова А.А. Общая психокоррекция. – М.: ТЦ „Сфера”, 2000. – 509 с.

оцінюється особистий або загальний успіх.

П.Підкасистий, Ж.Хайдаров

Поняття «ігрова діяльність» є родовим відносно поняття «гра».

Гра – це конкретний вияв індивідуальної та колективної ігрової діяльності дитини, яка носить конкретно історичний, багатовидовий, креативний і багатофункціональний характер.

Модель структури ігрової діяльності (за Н.Кудикіною) являє собою системно впорядковану сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів: мотиваційно-цільового, змістового, процесуально-операційного, контрольного-оцінного і результативного.

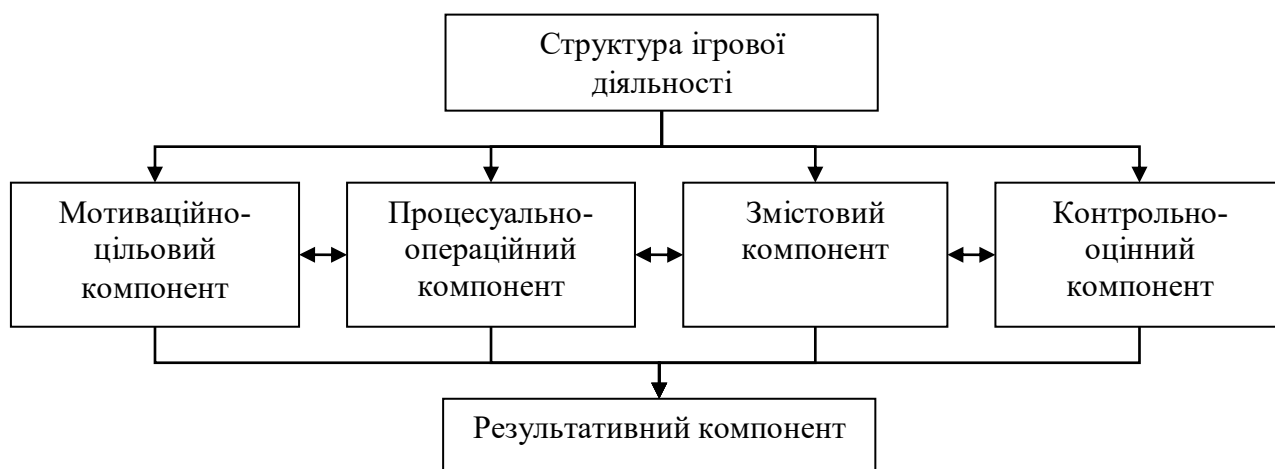

Рис. 4. Модель структури ігрової діяльності

Мотиваційно-цільовий компонент передбачає інтерес до подій у навколишньому середовищі, емоційну зацікавленість діяльністю дорослого, бажання наслідувати.

Процесуально-операційний компонент містить задіяння розумових процесів, предметно-практичних ігрових дій з урахуванням матеріальних умов гри, міжособистісну комунікацію.

Змістовий компонент є відображенням впливів навколишнього середовища, інформації з літературних та інших джерел.

Контрольно-оцінний компонент передбачає встановлення відповідності між уявною роллю та своїм умінням відтворити власне уявлення, задоволення або незадоволення від перевтілення, бажання внести корективи в подальші ігри.

Результативний компонент формує чуттєво-практичний досвід особистості, уточнює уявлення та збагачує знаннями, досвідом колективної взаємодії, передбачає набуття навичок розв'язування конфліктів, умінь перетворювати матеріальне середовище тощо.¹

¹ Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: Монографія. – К.: КМПУ, 2003. – 272 с.

Усі компоненти ігрової діяльності знаходяться у взаємозв'язку та взаємозалежності. Їх внутрішнє наповнення зумовлює різновиди ігор.

Ознаки гри

- обмеженість у часі й просторі;
- естетичність;
- добровільність участі;
- неординарність;
- включення.

Таблиця 5

Класифікація ігор

<i>Творчі ігри</i>	<i>Ігри за правилами</i>
Конструктивно-будівельні	Дидактичні ігри
Сюжетно-рольові	Пізнавальні ігри
Ігри-драматизації	Рухливі ігри
Ігри з елементами праці	Ігри з елементами спорту
Ігри-фантазування	Інтелектуальні ігри
Театралізовані ігри (театр виконавців, настільний театр, тіньовий театр, театр маріонеток, театр „рукавички”, вертеп, театр пальчикових ляльок)	Народні ігри (рухливі, традиційні ігри малих форм, хороводні)
	Комп'ютерні ігри
	Ігри-розваги

Дидактичні ігри дають змогу закріпити, перевірити пізнавальні можливості дитини, її знання, уміння, навички, розвивають кмітливість, просторову уяву, відчуття кольору, логічне мислення, тренують пам'ять тощо.

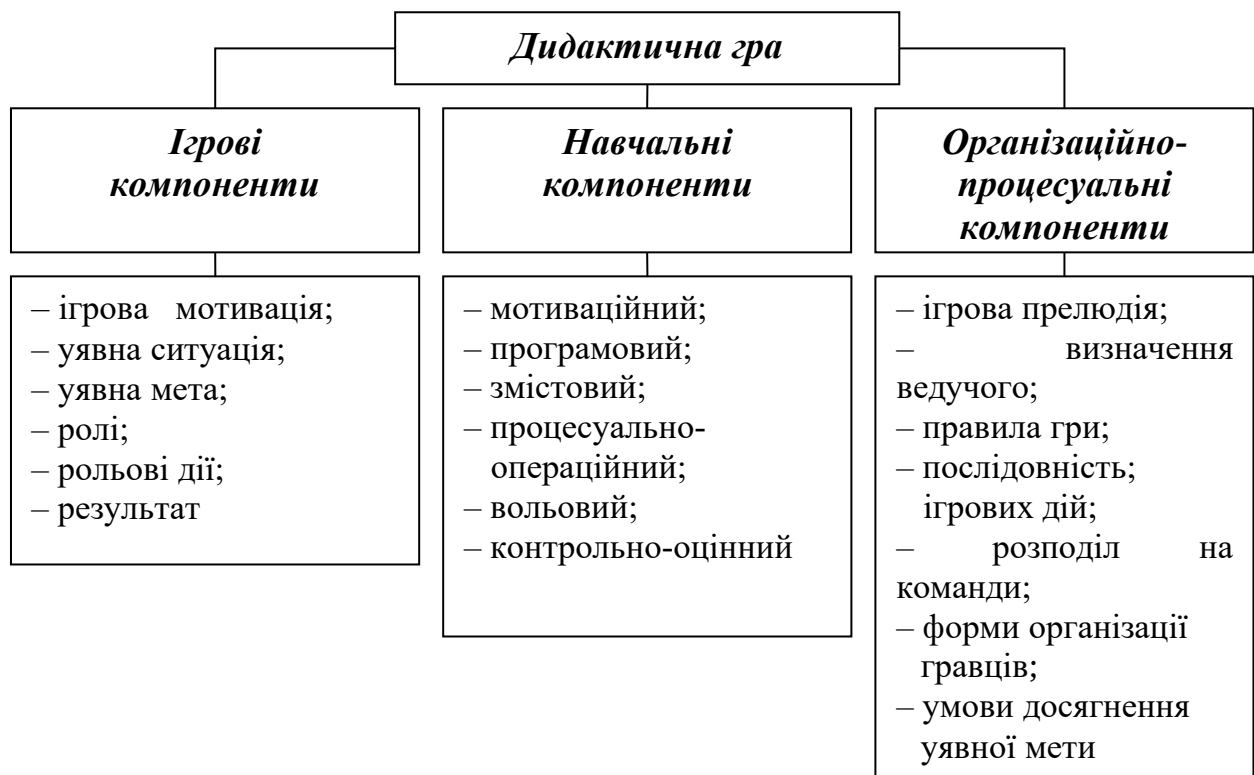

Рис. 5. Компоненти дидактичної гри

Структура дидактичної гри – це основні елементи, які характеризують її як форму навчання та гру одночасно: дидактичні та ігрові завдання, ігровий задум, ігрові дії, правила, пізнавальний зміст, результат.

- *Дидактичні завдання* визначаються відповідно до освітніх програм для початкової школи.
- *Ігрові завдання* виконуються учнями в ігровій діяльності. Постановка двох завдань – дидактичних та ігрових відображає взаємозв'язок освітньої роботи та ігрової діяльності.
- *Ігровий задум* у дидактичних іграх, як правило, відображено в самій назві.
- *Ігрові дії* надають дидактичній грі ігрової форми та викликають у дітей інтерес до її змісту, тому що ігровий задум можна реалізувати лише в ігрових діях.
- *Правила* підпорядковані ігровому задуму та змісту, вони виконують важливу функцію – організовують гру. Правила гри – це точно визначені вимоги до дітей, які подаються в ігровій формі й визначають спосіб і послідовність дій.
- Основою гри є *пізнавальний зміст*, тобто зміст знань, умінь і навичок, що застосовуються для розв'язання ігрового завдання й закріплюються в ній як у практичній діяльності.
- Дидактична гра має певний *результат* – фінал, який виявляється у формі розв'язання поставленого завдання й дає дітям моральне та розумове задоволення. Для педагога результатом гри є досягнення

поставленої освітньої мети, встановлення дружніх взаємин між учнями.

Таблиця 6

Комплексна класифікація ігор

<i>Критерії</i>	<i>Різновиди ігор</i>
<i>За метою використання</i>	Розвивальні, дидактичні, виховні, дозвільні
<i>За розвитком навичок</i>	Розвиток мовлення, психічних процесів, навичок конструювання, математичних, трудових, комунікативних навичок, творчого, логічного мислення
<i>За змістом</i>	Соціальні, фантастичні, казкові, історичні, військові, за мотивами художніх творів, економічні
<i>За формою</i>	Сюжетно-рольові, театралізовані, будівельні, рухливі, змагальні, головоломки
<i>Залежно від використання матеріалу</i>	Настільні, настільно-друковані, комп'ютерні, з предметами, з іграшками, словесні
<i>З ініціативи виникнення</i>	З ініціативи дорослого, з ініціативи дитини
<i>За свободою виявлення</i>	Творчі ігри, ігри з правилами
<i>За ступенем рухливості</i>	Малорухливі, середньорухливі, рухливі
<i>Залежно від авторства</i>	Авторські, народні

2.4. Організація та керування ігровою діяльністю дітей

Взаємопов'язане функціонування кожного компонента ігрової діяльності вимагає реалізації комплексу педагогічних умов:

- систематичного впливу на потребово-мотиваційну сферу дітей у процесі розширення їхніх уявлень про особливості та способи діяльності людей, норми взаємостосунків, створення сприятливої емоційної атмосфери в іграх;
- забезпечення орієнтації дитини на вибір цілей і способів діяльності – включення системи завдань на оволодіння дітьми способами діяльності;
- удосконалення досвіду діяльності дітей (актуалізація уявлень, допомога в створенні матеріального ігрового середовища, ігрових ситуацій, організація обміну досвідом і взаємної стимуляції однолітків шляхом впливу на склад ігрових об'єднань);
- організація контролю та оцінки діяльності (встановлення ігрових і

реальних стосунків з дітьми з метою контролю й оцінки їхньої діяльності, організації самоуправління та саморегуляції в іграх).

Ігрова взаємодія в аспекті психолого-педагогічних механізмів

1. *Функціональний пласт ігрової взаємодії.* Це те, що «лежить на поверхні», «пік айсберга гри». Це видимий пласт: хто і як грає, як захоплені грою ведучий і гравці. Даний пласт знаходиться в безпосередній залежності від поставлених завдань.
2. *Фізіологічний пласт ігрової взаємодії.* Впливає на регуляцію фізіологічних процесів організму: реалізацію потреби в руховій активності, формування функцій головного мозку, розвиток координації рухів тощо.
3. *Психологічний пласт ігрової взаємодії.* Цільова діагностика впливу гри на психіку людини: розвиток пам'яті, уваги, мислення, уяви, регуляція емоційного стану, набуття комунікативних навичок тощо.
4. *Педагогічний пласт ігрової взаємодії.* Це утворюючий, формуючий рівень, що корегує вироблення почуття «ми», належність до колективу, співпереживання, толерантність, гнучкість.
5. *Особистісний (латентний) пласт гри.* Спрямований на відстрочений результат, особистісний розвиток учасника гри, виявляється значно пізніше закінчення ігрової взаємодії.¹

Рис. 6. «Айсберг» ігрової взаємодії

Принципи успішної ігрової взаємодії

- ситуативність ігрової взаємодії;
- варіативність ігрової взаємодії;

¹ Игра в тренинге. Возможности игрового взаимодействия. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 208 с.

- особистісна адаптивність ігрової взаємодії;
- доцільність ігрової взаємодії.

Критерії ефективної ігрової взаємодії

- висока емоційність;
- ігрова ситуація «Ми»;
- контакт очей;
- інтрига гри;
- відкрита поза;
- високий ступінь мобілізації;
- доцільність вибору педагогом позиції в дитячих іграх;
- чіткість інструкції;
- висока динаміка;
- відповідність гри простору;
- відповідність тексту міміці та жестам;
- доведення гри до логічного кінця;
- установка на дію;
- оформлення, інструментарій;
- адекватність віку, місцю, часу, ситуації.

Організація гри має забезпечити найкраще її здійснення: підготовку місця проведення та ігрових матеріалів, розподіл ролей і обов'язків між учасниками, дотримання правил її учасників, точне визначення кінця гри, переможців тощо.

Керування грою передбачає досягнення більш широких завдань – забезпечення педагогічного спрямування, відповідність результатів гри педагогічному задуму.

Основні позиції керівництва (участі) педагога «ззовні» та «всередині» поля дитячої гри можуть мати різні варіанти.¹

Для ефективного педагогічного керівництва іграми дітей доцільно:

- створити розвивальне ігрове середовище;
- забезпечити цілісний підхід до включення засобів ігрової діяльності в організацію освітнього процесу з урахуванням психолого-педагогічних особливостей першокласників;
- стимулювати активність дітей в ігровій діяльності;
- реалізовувати особистісно орієнтований підхід до дитини;
- педагогу займати різні позиції в іграх дітей і використовувати прийоми опосередкованого керування грою.

¹ Степанова О.А. Научно-методические подходы к использованию игры в педагогической работе с младшими школьниками // Начальная школа плюс до и после. – 2003. – № 10. – С. 39–45.

Основні позиції педагога в іграх дітей

<i>Позиція педагога</i>	<i>Варіанти та їх характеристика</i>
Педагог «зовні» поля дитячої гри	Педагог організовує гру, не виконує ніяких ролей і повноважень; разом із тим він дипломатично впливає на вибір ігор та їх морально-етичну атмосферу
	Педагог керує грою через дітей-гравців, які виконують керівні ролі
Педагог «всередині» ігрового поля	Педагог бере участь у грі в якості нейтрального посередника, консультанта, порадника, здійснює контроль за розвитком гри
	Педагог безпосередньо бере участь у грі, керує її ходом, виконує роль командного характеру. Командна роль надає право безпосередньо керувати грою
	Педагог бере участь у грі, підкоряється її правилам нарівні з іншими учасниками. Він може стимулювати хід гри своєю поведінкою, власним прикладом

Важливі якості педагога щодо організації ігрової діяльності дітей

- уміння співвідносити вибір гри з характером попередньої діяльності дітей, місцем і часом їх проведення, психофізичним станом учнів, умовами проведення різних видів ігор;
- уміння створювати своїм спілкуванням із дітьми в процесі керівництва ігровою діяльністю атмосферу невимушеності та доброзичливості;
- здатність створювати розвивальне предметно-ігрове середовище з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, яке стимулює виникнення та розвиток різних видів дитячих ігор;
- уміння динамічно проєктувати розвиток ігрової діяльності, доцільно використовувати рухливі та дидактичні ігри для конкретної групи учнів з урахуванням специфіки розв'язання певних освітніх задач;
- уміння організовувати початок гри;
- уміння зайняти «ігрову позицію», застосовувати опосередковані методи керівництва грою, активізувати психічні процеси дитини, її досвід, включатися в дитячу гру в головних і другорядних ролях, встановлювати ігрові стосунки з учнями;
- уміння пропонувати дітям нові ролі, ігрові ситуації, ігрові дії з метою подальшого розвитку ігор;
- уміння збагачувати враження дітей з метою подальшого розвитку ігрової діяльності;
- уміння спостерігати за іграми дітей, аналізувати їх, оцінювати рівень розвитку ігрової діяльності дітей, стосунки гравців між собою;
- уміння навчати учнів ігор прямими засобами (показ, пояснення);

- уміння регулювати взаємовідношення дітей в ігровій діяльності, запобігати виникненню та сприяти розв'язанню дитячих конфліктів, формувати в учнів комунікативні вміння;
- здатність передбачати можливі труднощі, що виникають під час організації та керування різними видами ігор;
- здатність звертати увагу учнів на їхній досвід у різних сферах життєдіяльності, який у подальшому стане сюжетом хорошої гри.

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО ТЕМИ № 2

Лекція

«Ігрова діяльність як форма пізнання дитиною світу і засвоєння соціального досвіду»

Метод навчання: лекція-презентація.

Матеріали для обов'язкового вивчення

Презентація до теми 2 «Ігрова діяльність як форма пізнання дитиною світу і засвоєння соціального досвіду».

Семінарське заняття

«Ігрова діяльність як форма пізнання дитиною світу»

Метод навчання: робота в групах.

Запитання для обговорення

1. Яких цілей дозволяє досягти активне використання засобів ігрової діяльності в роботі з молодшими школярами? Які складнощі виникають в організації ігрової діяльності?
2. Які позитиви використання засобів ігрової діяльності? Чи погоджуєтесь Ви з тезою: «Засоби ігрової діяльності необхідно і доцільно застосовувати в роботі з першокласниками»? Обґрунтовано підтвердіть або спростуйте тезу.
3. Які показники компетентності дитини 6 років в освітньому напрямі «Гра дитини»? Охарактеризуйте їх.

Рекомендована форма для підготовки відповіді на запитання № 1

№	Цілі використання	Складності в організації
1.		
2.		
3.		

Рекомендована форма для підготовки відповіді на запитання № 2
(запропонуйте не менше 5 аргументів кожної групи)

<i>Аргументи, що підтверджують тезу</i>	<i>Аргументи, що спростовують тезу</i>
Висновок:	

Рекомендована форма для підготовки відповіді на запитання № 3

<i>№</i>	<i>Показники компетентності</i>	<i>Характеристика</i>
1.		
2.		
3.		

Лекція «Психолого-педагогічний потенціал ігрової діяльності»

Метод навчання: лекція-презентація.

Матеріали для обов'язкового вивчення

Презентація до теми 2 «Психолого-педагогічний потенціал ігрової діяльності»

Практичне заняття «Ігрові методи навчання»

Метод навчання: робота в малих групах.

Завдання для виконання

1. Визначте функції ігрової діяльності та охарактеризуйте їх.
2. Опишіть ознаки ігрових методів навчання.
3. Визначте відмінності ігрових методів від традиційних.

Форма звітності для виконання завдання № 1

<i>№</i>	<i>Функції</i>	<i>Характеристики</i>
1.		
2.		
3.		
4.		

Форма звітності для виконання завдань № 2-3

№	Ознаки	Ігрові методи	Традиційні методи
1.			
2.			
3.			
4.			

Лекція «Класифікація, види та структура ігор»

Метод навчання: лекція-презентація.

Матеріали для обов'язкового вивчення

Презентація до теми 2 «Структура ігрової діяльності, класифікація ігор».

Практичне заняття «Підготовка і проведення ігор»

Метод навчання: робота в малих групах, індивідуальна робота.

Завдання для виконання

1. Визначте критерії, за якими, на Вашу думку, треба аналізувати керування іграми дітей з боку педагога.
2. Складіть орієнтовну картку аналізу діяльності педагога щодо керування іграми дітей.
3. Зробіть самоаналіз дотримання педагогічних умов щодо організації ігрової діяльності дітей.
4. Побудуйте ігрову модель організації життєдіяльності молодшого школяра.

Роздатковий матеріал

«Схема аналізу дотримання умов щодо організації ігрової діяльності дітей»

«Схема спостереження за сюжетно-рольовою грою дітей»

«Орієнтовні питання для тематичного аналізу ігрової діяльності дітей»

Форма звітності для виконання завдання

Орієнтовна картка аналізу керування іграми дітей

№	Критерії аналізу	Рівні		
		високий	середній	низький
1.				
2.				
3.				
4.				

Семінарське заняття «Етапи моделювання процесу формування світорозуміння першокласників засобами ігрової діяльності»

Метод навчання: робота в групах.

Запитання для обговорення

1. Які, на Вашу думку, основні етапи моделювання означеного процесу?
2. Яка їхня послідовність?
3. Якими мають бути результати кожного етапу?
4. Як вони пов'язані між собою та впливають на загальний результат?

Для допитливих

Самостійна робота «Ефективне використання засобів ігрової діяльності в роботі з молодшими школярами»

- *Форма проведення:* індивідуальна робота.
- *Статус:* необов'язковий.

Завдання для виконання

1. Визначте вміннєві компетенції педагога, які забезпечують ефективне використання засобів ігрової діяльності з метою формування світорозуміння молодших школярів.
2. Опишіть визначені компетенції за допомогою індикаторів.
3. Запропонуйте шляхи розвитку визначених компетенцій.

Форма звітності для завдання

Компетенція	Індикатори	Шляхи розвитку

Самостійна робота

«Моделювання ігор різних видів»

- **Форма проведення:** індивідуальна робота.
- **Статус:** необов'язковий.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ 1

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть форми світоглядної свідомості особистості.
2. Наведіть класифікацію видів світогляду особистості за різними типологічними ознаками.
3. Дайте визначення поняття «світогляд особистості».
4. Назвіть підсистеми світогляду та охарактеризуйте їхнє змістове наповнення.
5. Якою є гносеологічна структура світогляду особистості?
6. Які чинники впливають на соціалізацію та формування світорозуміння дитини?
7. Дайте визначення поняття «цілісна картина світу».
8. Охарактеризуйте вікові особливості першокласників.
9. Охарактеризуйте позицію «Я-у-Світі» дітей 6-7 років.
10. Чим зумовлені особливості структури й способів організації навчальної діяльності першокласників на уроці?
11. Які методи навчання є ефективними у формуванні світогляду дитини?
12. У чому полягає процес формування світорозуміння молодших школярів?
13. Назвіть компоненти готовності дитини до навчання в школі.
14. Дайте визначення поняття «ігрова діяльність».
15. Які риси гри визначають її роль як провідної діяльності на межі дошкільного дитинства та початкової школи?
16. Яке значення гри у формуванні особистості дитини?
17. Визначте структуру дидактичної гри та охарактеризуйте її компоненти.
18. Охарактеризуйте форми використання дидактичних ігор в освітньому процесі I класу початкової школи?
19. У чому полягає своєрідність творчих ігор першокласників?
20. Проаналізуйте виховні можливості різних видів іграшок.
21. Охарактеризуйте ігрову взаємодію в аспекті психолого-педагогічних механізмів.
22. Назвіть критерії ефективної ігрової взаємодії.
23. Назвіть і охарактеризуйте основні позиції педагога в іграх дітей.
24. Назвіть основні якості педагога щодо організації ігрової діяльності дітей.
25. Назвіть особливості ігрової діяльності як засобу формування світорозуміння першокласників?
26. У чому полягають особливості керування іграми з правилами молодших школярів?

Тестові завдання до розділу 1

1. Встановіть послідовність гносеологічної структури світогляду.

1		Погляди
2		Ідеали
3		Регулятивні принципи
4		Уявлення
5		Знання
6		Переконання
7		Оцінки

2. Встановіть відповідність між підсистемами світогляду та їхнім змістовим наповненням.

Пізнавальна підсистема		забезпечує емоційну насиченість світогляду, його суб'єктивно-особистісний характер, містить оцінки та цінності
Аксіологічна підсистема		визначає зміст того чи іншого світогляду, включає уявлення й знання
Праксеологічна підсистема		встановлює кореляційний зв'язок пізнавального й ціннісного компонентів світогляду з практичною діяльністю особистості, поєднує в собі регулятивні принципи та переконання

3. Встановіть відповідність між структурними компонентами світорозуміння дитини та критеріями їх сформованості.

Особистісно-ціннісний компонент		регулятивно-поведінковий, навчально-діяльнісний, діяльнісно-ігровий критерії
Інтелектуально-пізнавальний компонент		морально-етичний, почуттєво-емоційний, ціннісно-оцінювальний критерії
Творчо-діяльнісний компонент		пізнавальний, мовленнєвий, мисленнєвий критерії

4. Які з наведених методів навчання НЕ є ефективними у формуванні світогляду дитини?

	Розповідь
	Бесіда
	Лабораторний
	Пізнавальна гра
	Навчальний контроль
	Вправи
	Програмоване навчання
	Ситуаційний
	Робота з книгою

5. Virізніть структурні компоненти готовності дитини до навчання в школі.

	Адаптаційний
	Морфогенетичний
	Психологічний
	Фізіологічний
	Соціальний
	Психічний

6. Визначте, чи правильним є твердження: «Ігрова діяльність – провідна діяльність шестирічної дитини, оскільки більшість часу діти проводять граючись».

	Так
	Ні

7. Оберіть аргументи, що доводять необхідність застосовувати засоби ігрової діяльності в роботі з першокласниками.

	Дітям подобається гратися
	Ігрові методи використовують педагоги ЗДО
	Це провідна діяльність дитини 6 років
	Грати з учнями легше, ніж навчати
	На це вказують методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в початковій школі

8. Визначте твердження, що розкривають сутність ігрової діяльності.

	Різновид діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають індивідуальними функціями, розвивають фізичні якості
	Динамічна система взаємодії дитини з навколишнім світом, у процесі якої відбувається його пізнання, засвоєння культурно-історичного досвіду і формування особистості
	Специфічний вид діяльності, характерний тільки для дітей
	Чинник пізнання дітьми навколишнього світу

9. Визначте, чи є правильним твердження: «Навчально-пізнавальна функція засобів ігрової діяльності полягає в стимулюванні пізнавальної активності, формуванні знань, умінь, навичок, здатності до пізнання, пояснення та передбачення навколишньої дійсності».

	Так
	Ні

10. Встановіть послідовність структурних компонентів ігрової діяльності.

	Змістовий компонент
	Мотиваційно-цільовий компонент
	Процесуально-операційний компонент
	Результативний компонент
	Контрольно-оцінний компонент

11. Встановіть відповідність між структурними компонентами ігрової діяльності та їх характеристиками.

Мотиваційно-цільовий компонент		відображення впливів навколишнього середовища, інформації з літературних та інших джерел
Процесуально-операційний компонент		встановлення відповідності між уявною роллю та своїм умінням відтворити власне уявлення, задоволення або незадоволення від перевтілення, бажання внести корективи в подальші ігри

Змістовий компонент		інтерес до подій у навколишньому середовищі, емоційна зацікавленість діяльністю дорослого, бажання наслідувати
Контрольно-оцінний компонент		формування чуттєво-практичного досвіду особистості, уточнення уявлення та збагачення знаннями, досвідом колективної взаємодії
Результативний компонент		здіяння розумових процесів, предметно-практичних ігрових дій з урахуванням матеріальних умов гри, міжособистісна комунікація

12. Укажіть критерій, за яким сюжетно-рольові, театралізовані, будівельні, головоломки, рухливі та змагальні ігри класифіковано в одну групу.

	За метою використання
	За розвитком навичок
	За змістом
	За формою
	Залежно від використання матеріалу
	З ініціативи виникнення
	За свободою виявлення
	За ступенем рухливості
	Залежно від авторства

13. Чи є правильним твердження: «Методика керування іграми з правилами будується на педагогічній організації ефективного функціонування психологічного механізму гри»?

	Так
	Ні

14. Укажіть, які ігри відносяться до творчих.

	Народні ігри
	Конструктивно-будівельні
	Дидактичні ігри
	Сюжетно-рольові
	Ігри-драматизації

	Комп'ютерні ігри
	Пізнавальні ігри
	Ігри-фантазування
	Театралізовані ігри

15. Вкажіть складові ефективного педагогічного керування іграми дітей.

	Створення розвивального ігрового середовища
	Матеріальне забезпечення ігрового середовища
	Цілісний підхід до включення засобів ігрової діяльності в організацію освітнього процесу
	Стимулювання активності дітей в ігровій діяльності
	Реалізація особистісно орієнтованого підходу до дитини
	Володіння різними формами оцінювання досягнень учнів
	Дотримування позиції «педагог усередині ігрового поля»

16. Оберіть варіанти, що характеризують позицію «педагог всередині ігрового поля».

	Педагог бере участь у грі в якості нейтрального посередника
	Педагог керує грою через дітей-гравців, які виконують керівні ролі
	Педагог організовує гру, не бере на себе ніяких ролей і повноважень
	Педагог безпосередньо бере участь у грі, керує її ходом, виконує роль командного характеру
	Педагог бере участь у грі, підкоряється її правилам нарівні з іншими учасниками

ВІДПОВІДІ НА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Уявлення, знання, оцінки, погляди, ідеали, регулятивні принципи, переконання.
2. Пізнавальна підсистема визначає зміст того чи іншого світогляду, включає уявлення й знання.
Аксіологічна підсистема забезпечує емоційну насиченість світогляду, його суб'єктивно-особистісний характер, містить оцінки та цінності.
Праксеологічна підсистема встановлює кореляційний зв'язок пізнавального й ціннісного компонентів світогляду з практичною діяльністю особистості, поєднує в собі регулятивні принципи та переконання.
3. Особистісно-ціннісний компонент – морально-етичний, почуттєво-емоційний, ціннісно-оцінювальний критерії. Інтелектуально-пізнавальний компонент – пізнавальний, мовленнєвий, мисленнєвий критерії.
Творчо-діяльнісний компонент – регулятивно-поведінковий, навчально-діяльнісний, діяльнісно-ігровий критерії.
4. Лабораторний, навчальний контроль, програмоване навчання.
5. Морфогенетична, психологічна, соціальна.
6. Ні.
7. Ігрові методи використовують педагоги ДНЗ; це провідна діяльність дитини 6 років.
8. Динамічна система взаємодії дитини з навколишнім світом, у процесі якої відбувається його пізнання, засвоєння культурно-історичного досвіду і формування особистості.
9. Ні.
10. Мотиваційно-цільовий компонент, процесуально-операційний компонент, змістовий компонент, контрольний оцінний компонент, результативний компонент.
11. Мотиваційно-цільовий компонент – інтерес до подій у навколишньому середовищі, емоційна зацікавленість діяльністю дорослого, бажання наслідувати.

Процесуально-операційний компонент – задіяння розумових процесів, предметно-практичних ігрових дій з урахуванням матеріальних умов гри, міжособистісна комунікація.

Змістовий компонент – відображення впливів навколишнього середовища, інформації з літературних та інших джерел.

Контрольно-оцінний компонент – встановлення відповідності між уявною роллю та своїм умінням відтворити власне уявлення, задоволення або незадоволення від перевтілення, бажання внести корективи в подальші ігри.

Результативний компонент – формування чуттєво-практичного досвіду особистості, уточнення уявлення та збагачення знаннями, досвідом колективної взаємодії.

12. За формою.
13. Так.
14. Конструктивно-будівельні, сюжетно-рольові, ігри-драматизації, ігри-фантазування, театралізовані ігри.
15. Стимулювання активності дітей в ігровій діяльності; створення розвивального ігрового середовища; цілісний підхід до включення засобів ігрової діяльності в організацію освітнього процесу; реалізація особистісно орієнтованого підходу до дитини.
16. Педагог бере участь у грі в якості нейтрального посередника; педагог безпосередньо бере участь у грі, керує її ходом, виконує роль командного характеру; педагог бере участь у грі, підкоряється її правилам нарівні з іншими учасниками.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азархин А.В. Мировоззрение и эстетическое развитие личности. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 17–21.
2. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. – Минск: Университетское, 1990. – 560 с.
3. Аникеева Н.П. Воспитание игрой: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1987. – 147 с.
4. Арцишевська М. Суспільствознавча картина світу як теоретична основа інтеграції змісту шкільної освіти // Шлях освіти – 2000. – № 3. – С. 16–20.
5. Арцишевський Р.А. Світогляд: сутність, специфіка, розвиток. – Львів, 1986. – 198 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
7. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы: Пер. с англ. / Общ. ред. М.С.Мацковского; Послесловие Л.Г.Ионина и М.С.Мацковского. – СПб.: Лениздат, 1992. – 400 с.
8. Бех І. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. видання. – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
9. Бондар В.І. Дидактика. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.
10. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
11. Букатов В.М. Педагогические таинства дидактических игр: Учебно-методическое пособие. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2003. – 152 с.
12. Газман О.С., Харитонова Н.Е. В школу – с игрой: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 96 с.
13. Гончаренко С.У., Мальований Ю.І. Світоглядні функції загальної середньої освіти // Педагогіка і психологія. – 1994. – Вип. 1. – С.44-53.
14. Готовність дитини до навчання / Упоряд.: С.Максименко, К.Максименко, О.Главник. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 112 с.
15. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/file/d/1LVIWyngyTtlVSY1XxoXty-l08KBP-N9D/view>.
16. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А.М.Богущ, Л.О.Варяниця, Н.В.Гавриш, та ін.; Наук. ред. А.М.Богущ; За заг. ред. Н.В.Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с.
17. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної ради України. –

2020. – №725-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
18. Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
19. Запорожец А.В. Игра и развитие ребенка // Психология и педагогика игры дошкольника / Под ред. А.В.Запорожца и А.П.Усовой – М.: Просвещение, 1966. – С. 5–10.
20. Игра в тренинге. Возможности игрового взаимодействия. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 208 с.
21. Ильченко В.Р. Формирование естественнонаучного миропонимания школьников: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1993. – 192 с.
22. Коломинский Я.Л., Панько Е.А. Психология детей шестилетнего возраста: Учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн.: Університэцкае, 1999. – 316 с.
23. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). – К.: Стилос, 2000. – 336 с.
24. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
25. Крутій К., Маковецька Н. Скарбничка ігор для розумних батьків і кмітливих дітлахів. – Запоріжжя: ТОВ „ЛПІС” ЛТД, 2004. – 204 с.
26. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: Монографія. – К.: КМПУ, 2003. – 272 с.
27. Миронова Р.М. Игра в развитии активности детей: Кн. для учителя. – Минск: Нар. асвета, 1989. – 176 с.
28. Мухина В.С. Шестилетний ребенок в школе. – М.: Просвещение, 1986. – 142 с.
29. Наступність між дошкільною та початковою освітою [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/nastupnist-mizh-doshkilnoyu-ta-pochatkovoyu-osvitoyu>
30. Непомнящая Н.И. Игра и творчество как формы жизни личности // Развитие личности. – 2001. – № 1. – С. 6–23.
31. Никитин Б.П. Развивающие игры. – 5-е изд., доп. – М.: Знание, 1994. – 192 с.
32. Осипова А.А. Общая психокоррекция. – М.: ТЦ „Сфера”, 2000. – 509 с.
33. Подласый И.П. Педагогика. – М.: Просвещение, 1996. – С. 332–334.
34. Поніманська Т.І. Дитина і соціум // Дошкільне виховання. – 2004. – №8. – С.6.
35. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки: Навчальний посібник. – К.: Абрис, 1998. – 448 с.
36. Поніманська Т.І., Дичківська І.М. Дошкільна педагогіка. Практикум: Навч. посіб. Для студ.вищих навчальних закладів, спеціальність «Дошкільне виховання». – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 352 с.

37. Практикум по психологическим играм с детьми и подростками/ Под ред. Битяновой М.Р. – СПб, 2002. – 303 с.
38. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
39. Савченко О.Я. Дидактичні вимоги до підготовки і проведення уроків / Навчання і виховання учнів 1 класу: Методичний посібник для вчителів. Упор. Савченко О.Я. – К.: Початкова школа, 2002. – С.43.
40. Соболева Н.И. Мировоззрение и жизненный выбор личности. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 25.
41. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3. – К.: Рад. шк., 1977. – С.95.
42. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. – К.: Рад. шк., 1970. – С.101.
43. Сокурєнко О.О. Від дитячої гри – до дорослого світу (Формування світорозуміння особистості): Навчально-методичний посібник. – Миколаїв: ОПППО, 2006. – 136 с.
44. Степанова О.А. Научно-методические подходы к использованию игры в педагогической работе с младшими школьниками // Начальная школа плюс до и после. – 2003. – № 10. – С. 39–45.
45. Суценко А.В. Гуманізація педагогічної діяльності вчителя: Наук.-метод. посіб. – Запоріжжя: Прем'єр, 2003. – 222 с.
46. Чутко Н.Я. Игра и учебная деятельность детей // Нач. шк.: Плюс-Минус. – 2001. – № 4. – С. 8–11.
47. Шапар В.Д. Психологічний тлумачний словник. – Х.: Прапор, 2004. – С.456.
48. Широкова Г.А., Жадько Е.Г. Практикум для детского психолога / Серия „Психологический практикум”. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. – 320 с.
49. Шмаков С.А. Игры учащихся – феномен культуры. – М., 1994.
50. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М.: Педагогика, 1978. – 304 с.
51. Якса Н.В. Основи педагогічних знань: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 358 с.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Програма спецкурсу «Формування досвіду дослідницько-пошукової діяльності молодших школярів»

Актуальність курсу визначається:

- сучасними тенденціями розвитку освіти України, згідно з якими держава має забезпечувати виховання в дітей і молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації особистості.

Мета курсу – формування професійних компетенцій учителів початкової школи щодо формування досвіду дослідницько-пошукової діяльності молодших школярів.

Завдання курсу

- *Систематизувати знання щодо:*
 - сучасних тенденцій та особливостей організації дослідницької діяльності молодших школярів як форми пізнання світу;
 - сутності дослідницької діяльності та особливостей її формування в молодших школярів;
 - емпіричних проявів ефективної дослідницької поведінки;
 - дослідницьких методів навчання в теорії та практиці початкової школи;
 - методів розвитку дослідницьких здібностей молодших школярів;
 - методу проєктів як засобу набуття досвіду дослідницької діяльності.
- *Сформувати вміння (навички):*
 - організовувати дослідницьку діяльність молодших школярів;
 - ідентифікувати емпіричні прояви ефективної дослідницької поведінки та забезпечувати їх урахування при організації дослідницької діяльності;
 - створювати умови, що сприятимуть підвищенню ефективності процесу формування досвіду дослідницької діяльності;
 - використовувати метод проєктів в освітньому процесі відповідно до навчальних потреб, мети, завдань;
 - моделювати дослідницьку діяльність та застосовувати прийоми керівництва нею з метою реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії.
- *Розвинути установки до:*
 - аналізу;
 - інноваційності;
 - самовдосконалення;
 - креативності.

Очікувані навчальні результати курсу

- **Знання:**
 - сучасних тенденцій та особливостей організації дослідницької діяльності молодших школярів як форми пізнання світу;
 - сутності дослідницької діяльності та особливостей її формування в молодших школярів;
 - емпіричних проявів ефективної дослідницької поведінки;
 - дослідницьких методів навчання в теорії і практиці початкової школи;
 - методів розвитку дослідницьких здібностей молодших школярів;
 - методу проєктів як засобу набуття досвіду дослідницької діяльності.
- **Уміння:**
 - організовувати дослідницьку діяльність молодших школярів;
 - ідентифікувати емпіричні прояви ефективної дослідницької поведінки та забезпечувати їх урахування при організації дослідницької діяльності;
 - створювати умови, що сприятимуть підвищенню ефективності процесу формування досвіду дослідницької діяльності;
 - використовувати метод проєктів в освітньому процесі відповідно до навчальних потреб, мети, завдань;
 - моделювати дослідницьку діяльність та застосовувати прийоми керівництва нею з метою реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії.
- **Установки до:**
 - аналізу;
 - інноваційності;
 - самовдосконалення;
 - креативності.

Навчальна стратегія курсу

Реалізація завдань для досягнення очікуваних результатів здійснюється в процесі викладання спецкурсу шляхом:

- розгляду навчального матеріалу на лекціях;
- самостійного вивчення слухачами навчального матеріалу;
- виконання практичних завдань, спрямованих на вироблення в слухачів умінь і навичок застосовувати на практиці набуті теоретичні знання;
- участі слухачів у семінарських заняттях із метою розвитку критичного мислення, установок і рис для використання в професійній діяльності набутих знань, умінь, навичок;
- проведення вхідного тестування та підсумкового контрольного тестування до спецкурсу;
- написання та захисту колективних або індивідуальних проєктів.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН СПЕЦКУРСУ

ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ДОСЛІДНИЦЬКО-ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

ТЕМА 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

- Дослідницька діяльність школярів у сучасній психології та педагогіці.
- Дослідницька діяльність учнів як форма організації проблемного навчання.

ТЕМА 2.

МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

- Дидактична мета проєктної діяльності.
- Класифікація проєктів за різними типологічними ознаками.
- Етапи проєктної діяльності школярів.
- Критерії оцінювання учнівських проєктів.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН СПЕЦКУРСУ

	<i>Лекції, вивчення теорії, год.</i>	<i>Практ. зан-тя год.</i>	<i>Семінар. зан-тя, год.</i>	<i>Тести, год.</i>	<i>Всього, ауд. год.</i>	<i>С/р, год.</i>
Вступ до курсу	—	0,5	—	—	0,5	—
Тема 1. Теоретичні засади формування досвіду дослідницької діяльності молодших школярів	2,5	4	1,5	—	8	2
Тема 2. Метод проєктів як засіб формування досвіду дослідницької діяльності учнів	2	2,5	2	—	6,5	2
Підсумковий контроль	—	1	1,5	0,5	3	—
Всього, год.	4,5	8	5	0,5	18	4

ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Навчальні результати слухачів у межах курсу оцінюються на основі:

- виконання практичних завдань;
- участі в семінарських заняттях;
- підсумкового тесту;
- захисту індивідуальних творчих проєктів.

Максимальна кількість балів за вивчення всього курсу – 100.

Прохідний бал – 51.

Розподіл балів

Види навчальної діяльності	1	2	Підсумковий контроль	Всього
Практичні завдання	20	10	-	30
Семінарські заняття	10	10	-	20
Підсумковий контроль (тест)	-	-	20	20
Підсумковий контроль (захист індивідуальних творчих проєктів)	-	-	30	30
Всього	30	20	50	100

ГРАФІК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Вступна очна сесія (тренінг – 6 год.)

Вид навчальної діяльності	Тема	Час проведення, год.	Макс. оцінка
Вступ			
Практичне заняття	Презентація спецкурсу	0,5	-
	Знайомство учасників. Вхідне діагностування		
	Формування правил взаємодії		
Основна частина			
Тема 1. Теоретичні засади формування досвіду дослідницької діяльності молодших школярів			
Лекція	Дослідницька діяльність школярів у сучасній психології та педагогіці	0,5	-

Практичне заняття	Характеристики емпіричних проявів ефективної дослідницької поведінки	0,5	-
Лекція	Дослідницька діяльність учнів як форма організації проблемного навчання. Активізація мисленнєвої діяльності учнів	0,5	-
Семінарське заняття	Механізми пізнання й фактори розвитку дослідницької поведінки	0,5	-
Практичне заняття	Побудова схеми «Проведення досліджень із молодшими школярами»	0,5	-
Тема 2. Метод проєктів як засіб формування досвіду дослідницької діяльності учнів			
Лекція	Дидактична мета проєктної діяльності. Класифікація проєктів за різними типологічними ознаками	0,5	-
Практичне заняття	Етапи проєктної діяльності школярів	0,5	-
Семінарське заняття	Організація та керування проєктною діяльністю учнів	0,5	-
Практичне заняття	Перегляд та аналіз відеозапису уроку-проєкту	1	-
Заклучна частина			
Підведення підсумків		0,5	-
Оцінка ефективності тренінгу			-

Дистанційне навчання (9 год.)

Вид навчальної діяльності	Тема	Час проведення, год.	Макс. оцінка
Тема 1. Теоретичні засади формування досвіду дослідницької діяльності молодших школярів			
Вивчення теоретичного матеріалу	Тема 1	1,5	-

Практичне заняття	Аналіз Інтернет-джерел щодо організації дослідницької діяльності учнів початкових класів	1,5	10
Семінарське заняття	Методи розвитку дослідницьких здібностей молодших школярів	1	10
Практичне заняття	Батьківські збори з проблеми «Розвиток дослідницьких здібностей молодших школярів»	1,5	10
Самостійна робота	Організаційно-педагогічні умови формування досвіду дослідницької діяльності учнів		-
Тема 2. Метод проєктів як засіб формування досвіду дослідницької діяльності учнів			
Вивчення теоретичного матеріалу	Тема 2	1,5	-
Семінарське заняття	Оцінювання проєктної діяльності учнів початкової школи	1	10
Практичне заняття	Розробка плану дослідження	1	10
Самостійна робота	Аналіз навчальної групи		-

Підсумкова очна сесія (3 год.)

Вид навчальної діяльності	Тема	Час проведення, год.	Макс. оцінка
Підведення підсумків (практичне заняття)		0,5	-
Підсумковий контроль у формі тесту (практичне заняття)		0,5	20
Захист індивідуальних творчих проєктів або семінар		1,5	30
Оцінка ефективності спецкурсу (практичне заняття)		0,5	-

**ВСТУП ДО КУРСУ
ОРГАНІЗАЦІЙНА ЧАСТИНА
Лекція
«Презентація курсу»**

Метод навчання: лекція-презентація.

Матеріали для обов'язкового вивчення

1. Презентація «Курс «Формування досвіду дослідницько-пошукової діяльності молодших школярів».
2. Рис. 7. «Логіка викладення змісту курсу».

Рис. 7. Логіка викладення змісту курсу

ТЕМА 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мета теми 1

Формування професійних компетенцій учителів початкової школи щодо формування досвіду дослідницької діяльності молодших школярів.

Завдання теми 1

- Систематизувати знання щодо:
 - сучасних тенденцій та особливостей організації дослідницької діяльності молодших школярів як форми пізнання світу;
 - сутності дослідницької діяльності та особливостей її формування в молодших школярів;
 - емпіричних проявів ефективної дослідницької поведінки;
 - дослідницьких методів навчання в теорії і практиці початкової школи;
 - методів розвитку дослідницьких здібностей молодших школярів.
- Сформувати вміння (навички):
 - організовувати дослідницьку діяльність молодших школярів;
 - ідентифікувати емпіричні прояви ефективної дослідницької поведінки та забезпечувати їх урахування при організації дослідницької діяльності;
 - створювати умови, що сприятимуть підвищенню ефективності процесу формування досвіду дослідницької діяльності.
- Розвинути установки до:
 - аналізу;
 - інноваційності;
 - самовдосконалення;
 - креативності.

Очікувані навчальні результати теми 1

- Знання:
 - сучасних тенденцій та особливостей організації дослідницької діяльності молодших школярів як форми пізнання світу;
 - сутності дослідницької діяльності та особливостей її формування в молодших школярів;
 - емпіричних проявів ефективної дослідницької поведінки;
 - дослідницьких методів навчання в теорії і практиці початкової школи;

- методів розвитку дослідницьких здібностей молодших школярів.
- Уміння:
 - організовувати дослідницьку діяльність молодших школярів;
 - ідентифікувати емпіричні прояви ефективної дослідницької поведінки та забезпечувати їх урахування при організації дослідницької діяльності;
 - створювати умови, що сприятимуть підвищенню ефективності процесу формування досвіду дослідницької діяльності.
- Установки:
 - аналізу;
 - інноваційності;
 - самовдосконалення;
 - креативності.

Матеріали для обов'язкового вивчення

1. Теоретичний матеріал до теми 1.
2. Презентації до лекцій теми 1.

Додаткові матеріали для вивчення

(кейс до курсу)

Тема 1.1. Дослідницька діяльність школярів у сучасній психології та педагогіці.

Тема 1.2. Дослідницька діяльність учнів як форма організації проблемного навчання.

Теоретичний матеріал до теми 1

Базові поняття

- **Діяльність** – спосіб буття людини у світі, здатність її вносити в дійсність зміни. Діяльність включає дії та операції як складові одиниці, що співвідносяться з потребами, мотивами, цілями. Розглядаючи діяльність як систему, можна виділити в ній суб'єкт діяльності, процес діяльності, предмет діяльності, умови діяльності, продукт діяльності.
- **Дослідження** – спосіб одержання знань про навколишній світ.
- **Дослідницька поведінка** – одна з фундаментальних форм взаємодії живих істот із реальним світом, спрямована на його пізнання, і одночасно – сутнісна характеристика діяльності людини.¹
- **Дослідницька поведінка** – вид поведінки, побудований на базі пошукової активності й направлений на вивчення об'єкта або

¹ Поддьяков А.Н. Исследовательское поведение: стратегии познания, помощь, противодействие, конфликт http://www.researcher.ru/methodics/teor/f_ythgo/

вирішення нетипової (проблемної) ситуації.¹

➤ **Дослідницька поведінка** спрямована на:

- зменшення збудження, викликаного невизначеністю;
- пошук інформації;
- пізнання навколишнього світу.

➤ **Дослідницьке навчання** – навчання, побудоване на фундаменті дослідницької поведінки. Особливий підхід до навчання, побудований на основі природного прагнення дитини до самостійного вивчення оточуючого середовища, головна мета якого полягає у формуванні в дитини готовності й здібностей самостійно, творчо освоювати й перебудовувати нові способи діяльності в будь-якій сфері культури.²

➤ **Дослідницький метод навчання** – організація пошукової пізнавальної діяльності дітей шляхом постановки педагогом пізнавальних і практичних завдань, що вимагають самостійного творчого вирішення. Метод залучення учнів до самостійних і безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки предметів і явищ дійсності, роблять висновки, пізнають закономірності.³

➤ **Навчальне дослідження** – набуття учнями функціональної навички дослідження як універсального способу освоєння дійсності, розвитку здібностей до дослідницького типу мислення, активізації особистісної позиції учня в освітньому процесі на основі набуття суб'єктивно нових знань.⁴

➤ **Наука** – сфера людської діяльності, спрямована на вироблення нових знань про природу, суспільство й мислення.⁵

➤ **Наукове дослідження** – процес набуття нових наукових знань, вид пізнавальної діяльності.⁶

➤ **Науково-дослідницька діяльність** – це інтелектуальна праця, спрямована на придбання знань, умінь і навичок.⁷

➤ **Об'єкт** (від лат. *objectus* – предмет, явище) – фрагмент дійсності, на який спрямовано практичну або пізнавальну діяльність суб'єкта.

¹ Савенков А.И. Психологические основы исследовательского подхода к обучению: Учеб.пособие. – М.: «Ось – 89», 2006. – 480 с.]

² Савенков А.И. Путь к одаренности: исследовательское поведение дошкольников. – СПб.: Питер, 2004. – 272 с.

³ Российская педагогическая энциклопедия: В 2 т./ Гл.ред. В.В.Давыдов. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1993.

⁴ Леонтович А.В. Исследовательская деятельность учащихся (основные положения)/ Леонтович А.В. Исследовательская деятельность учащихся (сборник статей). – М.: Издание МГДД(Ю)Т, 2003. http://www.researcher.ru/methodics/teor/f_labucy/a_labujp.html.

⁵ Шейко В.М., Кушнарченко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 5-те вид., стер. – К.: Знання, 2006. – С.11.

⁶ Философский энциклопедический словарь / Гл.ред. Л.Ф.Ильичев, В.Г.Панов. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – С.226.

⁷ Шейко В.М., Кушнарченко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 5-те вид., стер. – К.: Знання, 2006. – С.7.

Об'єкт відтворюється в знанні на основі практично-перетворювальної взаємодії з ним суб'єкта.¹

- **Пізнання** – процес цілеспрямованого активного відображення об'єктивного світу у свідомості людей. Пізнання є специфічною, вищою формою відображення.²
- **Проблема** (від грец. *προβλήμα* – задача, утруднення) – у широкому розумінні складне теоретичне або практичне питання, що потребує розв'язання, вивчення й дослідження:
 - у науці – суперечлива ситуація, що виступає у вигляді протилежних позицій у поясненні будь-яких явищ і процесів та потребує адекватної теорії для її розв'язання. Формою стислого вираження проблеми, як правило, є питання або їх система.³
- **Проблемна ситуація** – ситуація, для оволодіння якою окремий суб'єкт (або колектив) має знайти й застосувати нові для себе знання чи способи дії. У проблемній ситуації розрізняють:
 - **об'єктивний бік** (суперечність між складністю, яку треба подолати, і недостатністю наявних засобів для досягнення цієї мети);
 - **суб'єктивний бік** (усвідомлення суб'єктом цієї суперечності й прийняття або постановка ним відповідного проблемного завдання).⁴
- **Програма дослідження** – це документ, який регламентує всі етапи, стадії підготовки, організації та проведення конкретного дослідження.
- **Проблемне навчання** – один із типів розвиваючого навчання, істотною відмінністю якого є зближення психології мислення людини із психологією навчання. Проблемне навчання найповніше відповідає завданням розвитку творчого мислення учнів. Суть проблемного навчання полягає в пошуковій діяльності учнів, яка починається з постановки питань, розв'язання проблем і проблемних завдань, закладених у навчальних програмах і підручниках, у проблемному викладі й поясненні знань учителем, у різноманітній самостійній роботі учнів.⁵
- **Проблемний виклад знань** – метод навчання, при якому вчитель не лише повідомляє учням готові знання (кінцеві висновки науки), а й відтворює певною мірою шлях їх відкриття. Технологія проблемного викладу має такий вигляд: учитель формулює проблему, виявляє внутрішні протиріччя, що виникають під час її розв'язання, розмірковує вголос, висловлюючи припущення

¹ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С.236.

² Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С.261.

³ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С.271.

⁴ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С.271.

⁵ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С.271.

(гіпотезу), обговорює його, доводить істинність за допомогою експерименту (чи розповіді про дослід, що був проведений ученими), формулює висновок. Тобто при проблемному викладі знань учитель демонструє учням сам шлях наукового мислення, спонукає їх до активної співучасті в науковому пошуку.¹

1.1. Дослідницька діяльність школярів у сучасній психології та педагогіці

Мистецтво викладання видозмінюється в мистецтво навчати дітей того, як потрібно самотійно вчитись.²

Гелен Валленберг

Досліджуючи факти, явища навколишнього світу, пізнаючи закономірності природи, переконуючись в істинності, правдивості наукових поглядів, учень водночас прагне щось довести, утвердити, відстояти. Мислення в процесі навчання стає процесом самотійного формування наукового світогляду за тієї умови, коли розумова праця зачіпає інтереси особистості. Науковий світогляд – це сплав думки, почуття і волі; світогляд формується тоді, коли пізнання є водночас боротьбою за підкорення сил природи й осмислення навколишнього суспільного життя.³

В.Сухомлинський

Актуальність проблеми формування досвіду дослідницької діяльності зумовлюється концептуальними положеннями та державними вимогами реформування освіти в Україні, спрямованими на становлення особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду, про що зазначається в концепції «Нова українська школа», законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Державному стандарті початкової освіти.

Отже, питання виховання в дітей і молоді гуманістичного, сформованого на засадах наукових знань світогляду, розвитку творчих здібностей і навичок самотійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації особистості є актуальними сьогодні та відповідають сучасним тенденціям реформування освіти в Україні.

Теоретичну основу дослідницького підходу в освіті становлять:

- концептуальні засади основ загальної теорії діяльності (Ю.Александров, Л.Виготський, П.Гальперін, А.Леонтьєв, С.Рубінштейн та ін.);
- наукові положення про зумовленість розвитку особистості змістом

¹ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С.272.

² Драйден Г., Вос Дж. Революція в навчанні / Перекл. з англ. М.Олійник. – Львів: Літопис, 2005. – С.494.

³ Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. – Т.4. – К.: Радянська школа, 1976. – С.208.

діяльності та способами її здійснення (В.Давидов, Ю.Жданов, Л.Маркарян та ін.);

- ідеї щодо природи та функцій дослідницьких умінь і навичок як соціального феномена (А.Арнольдov, К.Абульханова-Славська та ін.).

Значний вплив на розвиток теорії дослідницького підходу в освіті мали роботи І.Зимньої, Л.Ковбасенко, О.Леонтовича, О.Обухова, В.Паламарчук, О.Под'якова, О.Савенкова, А.Сологуба, Л.Шабашова та інших. У цих дослідженнях відображено понятійний апарат проблеми, викладено суть процесу науково-дослідницької діяльності, здійснено аналіз дослідницьких умінь особистості. Такий аспект дослідницького підходу в освіті як залучення учнів до дослідницької діяльності в процесі вивчення різних шкільних дисциплін є предметом наукових розвідок К.Баханова, В.Давидова, Л.Задорожної, Л.Занкова, О.Кабанової-Меллер, О.Кожем'яки, М.Махмутова, І.Нікітіної, Ю.Нікітіна, В.Шеліхової та інших. У дослідженнях сучасних українських учених Л.Левченко, Н.Недодатко, О.Павленко, А.Сологуб обґрунтовано засади формування дослідницьких умінь учнів у школах нового типу та формування на цій основі особистості школяра.

Так, дослідження О.Савенкова присвячені питанням розвитку в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку готовності та здатності досліджувати навколишній світ. У роботах ученого викладено різні аспекти дослідницької поведінки, проблеми діагностики розвитку дослідницьких здібностей дитини, психолого-педагогічне забезпечення процесу їх формування та вдосконалення. О.Савенков підкреслює, що для успішного здійснення дослідницької діяльності необхідне специфічне особистісне утворення – дослідницькі здібності, що розглядаються автором як результат взаємодії трьох складових (рис.8).

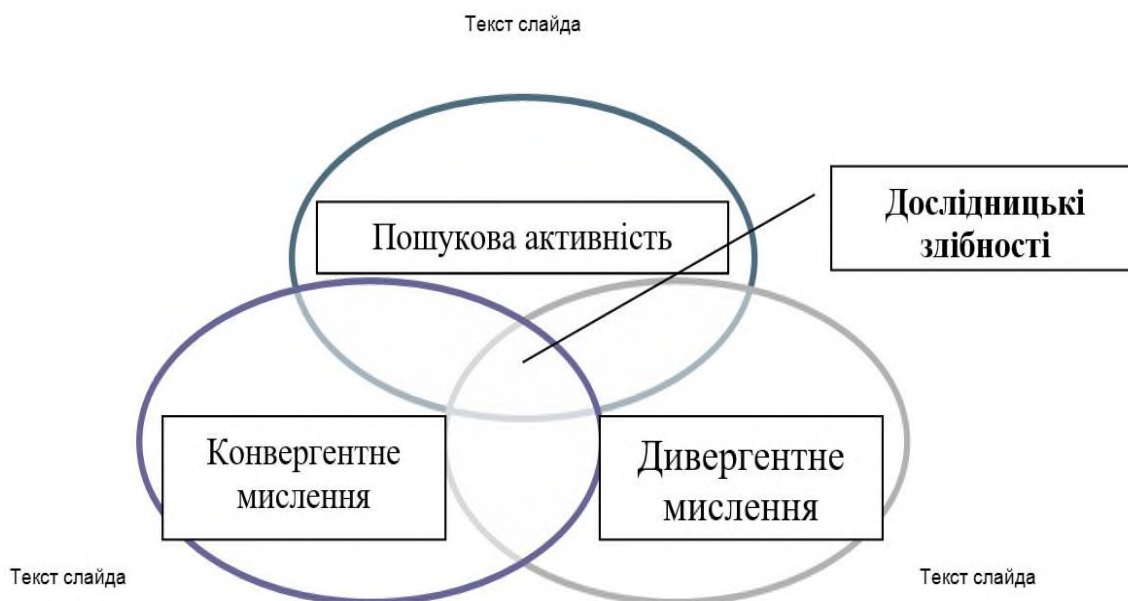

Рис.8. Модель структури дослідницьких здібностей

Вивчення рівнів розвитку дослідницьких здібностей дітей може відбуватися шляхом спостережень за такими критеріями:

- уміння усвідомлювати проблеми;
- уміння задавати питання;
- уміння висувати гіпотези;
- уміння давати визначення понять;
- уміння класифікувати;
- уміння спостерігати;
- уміння та навички проводити експерименти;
- уміння робити висновки й умовиводи;
- уміння структурувати матеріал;
- уміння пояснювати, доводити та захищати свої ідеї.

Емпіричні прояви ефективної дослідницької поведінки
(за О.Савенковим)

- Допитливість.
- Надчутливість до проблем.
- Надситуативна активність.
- Високий рівень розвитку логічного мислення.
- Підвищений інтерес до «дивергентних» задач.
- Оригінальність та асоціативність мислення.
- Легкість генерування ідей.
- Здатність до прогнозування.
- Підвищена концентрація уваги.
- Здатність до оцінювання.
- Особливості схильностей та інтересів.
- Прагнення до самоактуалізації.
- Перфекціонізм.
- Самостійність.
- Соціальна автономність.
- Егоцентризм.
- Лідерство.
- Досвід перемог і поразок.
- Особливості емоційного розвитку.
- Творче сприйняття випадкових факторів.
- Гумор.

Фактори розвитку дослідницької поведінки дитини: фізична активність, методики раннього навчання, ігрова діяльність, іграшка, комп'ютер, образотворча діяльність, дитяче конструювання, спільні ігри та спілкування як засіб дослідження в соціальній сфері, вивчення природи.

Дослідницькі методи навчання: «продуктивні» методи навчання, «клас-лабораторія», експеримент, активізація пізнавального інтересу, розвиток дослідницької активності, проектування, дослідження, індивідуальні способи організації навчання й розвитку дослідницьких навичок, колективна творчість.

Основні відмінності між навчальним та науковим дослідженням

Учений	Учень
Сам обирає тему свого дослідження	Тема пропонується педагогом або визначається в ході бесіди з дитиною
Самостійно визначає методику роботи, розробляє план	План і методика роботи розробляються вчителем
Відкриває нові факти, явища, закономірності	«Перевідкриває» вже відомі в науці факти й закономірності

Навчальне та наукове дослідження: обов'язкові етапи

- Виділення та постановка проблеми, вибір теми дослідження.
- Висунення гіпотези.
- Пошук і пропозиції можливих варіантів рішення.
- Збір матеріалу.
- Узагальнення отриманих даних.
- Підготовка проекту (повідомлення, доповідь, макет).
- Захист.

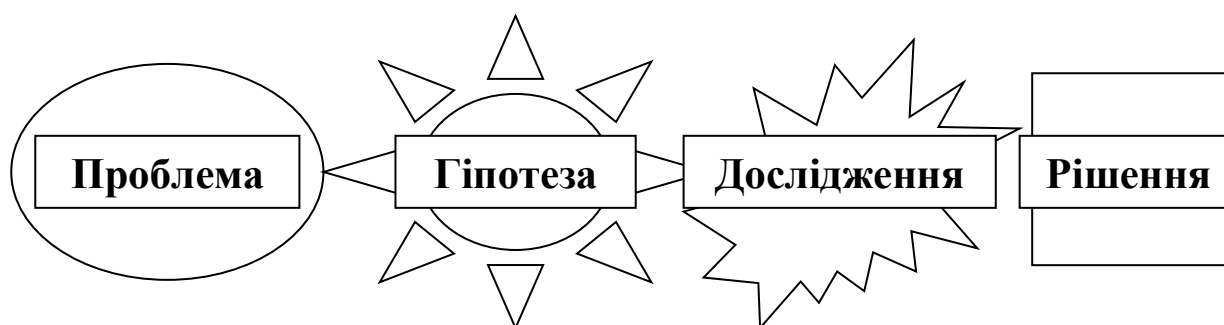

Рис.9. Алгоритм дослідницької діяльності

Способи та прийоми дослідницької діяльності: усвідомлення проблеми, постановка запитань, уміння давати визначення понять, уміння класифікувати, проведення спостережень і мисленнєвих експериментів, уміння робити висновки, формулювання гіпотез, уміння аналізувати.

У процесі навчання учень початкової школи повинен набути **практичних умінь і навичок розв'язання проблем**, що передбачає формування таких здатностей: критично мислити; усвідомлювати існуючі протиріччя; бачити та формулювати проблеми; розуміти та розпізнавати головні аспекти проблеми; формулювати гіпотези; обґрунтовувати шляхи розв'язання проблеми; планувати діяльність під час розв'язання проблем; аналізувати й опрацьовувати інформацію; ставити запитання, давати визначення поняттям, класифікувати; проводити спостереження та мисленнєві експерименти; робити аргументовані висновки; усвідомлювати, яким чином знання можуть бути використані на практиці.

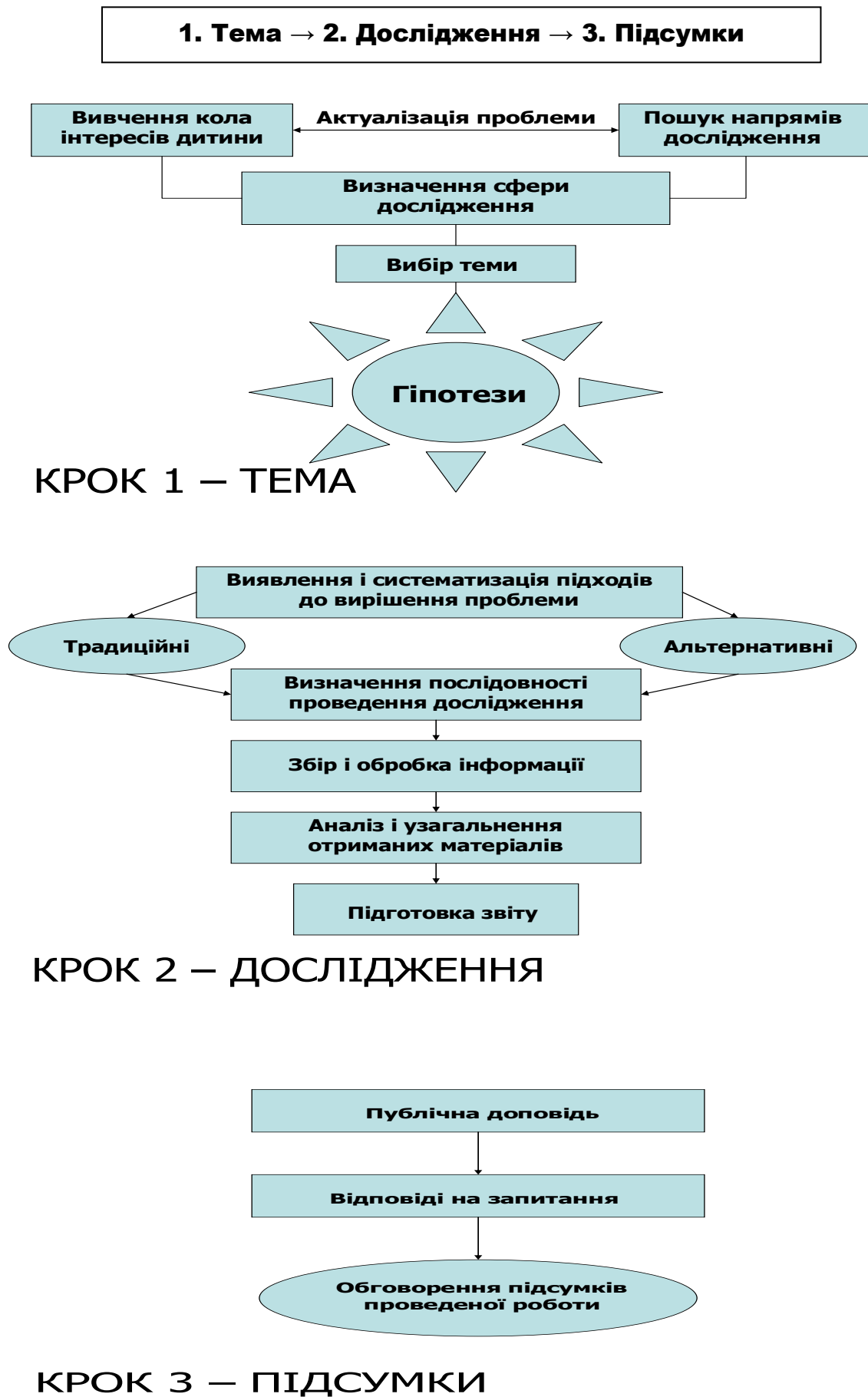

Рис. 10. Схема проведення дослідження (за О.Савенковим)

Ігрова й дослідницька діяльність

Ігрова й дослідницька діяльність дитини визначально спрямовані на ознайомлення з навколишнім світом. А.Валлон порівнював гру з «радісним або натхненним дослідженням, у якому психічні функції розкриваються в усіх можливостях».¹ Ігрова діяльність у наукових дослідженнях розглядається і як фактор розвитку психіки дитини. У процесі гри відбувається пізнання, дослідження навколишнього світу, вивчення властивостей і особливостей різних предметів і явищ.

Таблиця 9

Співвідношення ігрової та дослідницької діяльності

	<i>Ігрова діяльність</i>	<i>Дослідницька діяльність</i>
<i>Поєднання ігрової та дослідницької діяльності</i>	«Гра-дослідження» – ситуація, коли гра й дослідницька поведінка навмисно не диференціюються, коли дослідницька діяльність цілеспрямовано реалізується через ігрову	
<i>Спільне</i>	У процесі ігрової та дослідницької діяльності відбувається пізнання навколишнього світу	
<i>Взаємозв'язок</i>	Для того, щоб грати, спочатку необхідно з'ясувати, який об'єкт перед тобою і як із ним грати. Тому засоби гри спочатку стають предметами дослідження, а потім – тим, з чим можна грати	
<i>Відмінності</i>	Спрямована на суб'єкт діяльності	Спрямована на об'єкт діяльності

Проблемі співвідношення гри та дослідницької поведінки присвячені праці А.Валлона, С.Кейплан, С.Новосьолова, А.Поддьякова, О.Савенкова, К.Хатта. Такий напрям психолого-педагогічних досліджень, як «гра-дослідження», інтенсивно розвивається в педагогічній психології (С.Новосьолова, С.Кейплан, А.Поддьякова, Н.Поддьяков, О.Савенков та інші).

Серед ігор-досліджень особливе місце посідають ігри, спрямовані на стимулювання в дітей дослідницької поведінки. Існують, навіть, ігри зорієнтовані на здійснення дослідницького пошуку, які завжди застосовувались із виховною метою в культурах різних народів.

¹ Валлон А. Психическое развитие ребенка. – М.: Просвещение, 1967. – С.71.

1.2. Дослідницька діяльність учнів як форма організації проблемного навчання

Пізнаючи – доводити й доводячи – пізнавати – в цій єдності думки і праці саме й полягає єдність розумового виховання і світогляду¹.

В. Сухомлинський

*Діти найліпше вчаться тоді, коли їм допомагають
самостійно відкривати головні засади.²*

Пітер Клайн

Не тільки сама істина дає впевненість, але й пошук її.

Б.Паскаль

Одним із напрямів наукового пошуку в галузі підвищення ефективності та результативності навчального процесу з метою розвитку дослідницьких здібностей учнів є **проблемне навчання**. Ідея проблемного навчання не є новою. Ще Я.Коменський, Ж.-Ж.Руссо, І.Песталоцці, Ф.Дистервег, К.Ушинський та інші прагнули знайти шляхи перетворення навчального процесу на радісний процес пізнання, розвитку розумових сил і здібностей учнів. Науково-педагогічне підґрунтя сучасних підходів до теорії та методики проблемного навчання закладено в працях М.Данилова, В.Єсіпова, Т.Кудрявцева, І.Лернера, М.Махмутова, Н.Менчинської, С.Рубінштейна, М.Скаткіна та інші. У сучасному розумінні проблемне навчання – це навчання, в процесі якого учні залучені до розв'язання навчальних проблем шляхом колективного наукового пошуку істини.

Мета проблемного навчання – формування й розвиток якостей творчої особистості.

Ключове поняття проблемного навчання – проблемна ситуація, для створення якої необхідне дотримання таких умов:

- змістовий бік ситуації повинен становити певний інтерес для учнів;
- учні повинні відчувати, що спроможні розв'язати проблему в цілому, оскільки мають для цього частину необхідних знань.

Суть проблемного навчання полягає в тому, що педагог не дає учням «готових» знань, а спонукає шукати шляхи й засоби вирішення поставленої перед ними проблеми. При організації проблемного навчання принципово важливим є те, що нові знання подаються не для інформації, а для вирішення проблеми.

Основні форми проблемного навчання

- проблемний виклад;
- частково-пошукова діяльність;
- дослідницька діяльність.

¹ Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. – Т.4. – К.: Радянська школа, 1976. – С.212.

² Драйден Г., Вос Дж. Революція в навчанні / Перекл. з англ. М.Олійник. – Львів: Літопис, 2005. – С.398.

Види проблемного навчання (за М.Махмутовим)

№	Вид проблемного навчання	Визначення	Що лежить в основі
1.	Наукова творчість	Теоретичне дослідження, пошук і відкриття учнем нового правила, закону, доказу	Постановка і розв'язання теоретичних навчальних проблем
2.	Практична творчість	Пошук практичного рішення, способу застосування відомого знання і нової ситуації, конструювання, винахід	Постановка й вирішення практичних навчальних проблем
3.	Художня творчість	Художнє відображення дійсності	Творча уява, що включає малювання, ігрову діяльність, музику

Усі зазначені види проблемного навчання характеризуються наявністю репродуктивної, продуктивної та творчої діяльності учнів, наявністю пошуку й розв'язанням проблеми. Ефективним вважається такий процес навчання, що обумовлює:

- збільшення обсягу знань, умінь та навичок учнів;
- поглиблення та зміцнення знань, новий рівень навченості;
- новий рівень пізнавальних потреб учіння;
- новий рівень сформованості пізнавальної самодіяльності й творчих здібностей.

Види проблемного навчання (наукова творчість, практична творчість і художня творчість) можуть мати чотири рівні розвитку, що відображають різні рівні засвоєння учнями нових знань і способів розумової діяльності та різні рівні мислення, а саме:

1. Рівень звичайної активності – сприйняття учнями пояснення вчителя, засвоєння зразка розумових дій в умовах проблемної ситуації, виконання самостійних робіт і вправ репродуктивного характеру.
2. Рівень напівсамостійної активності – застосування засвоєних знань у новій ситуації та з участю учнів спільно з учителем у пошуку способу розв'язання навчальної проблеми.
3. Рівень самостійної (продуктивної) активності – виконання самостійних робіт репродуктивно-пошукового типу, застосування знань у новій ситуації, конструювання розв'язання задачі середнього типу складності, доведення гіпотези шляхом логічного аналізу з незначною допомогою вчителя.
4. Рівень творчої активності – виконання самостійних робіт, що

вимагають творчої уяви, логічного аналізу, відкриття нового способу рішення, самостійного доведення.¹

Загальні функції проблемного навчання (за М.Махмутовим)

- засвоєння учнями системи знань і способів розумової та практичної діяльності;
- розвиток інтелекту учнів, їхньої пізнавальної самостійності та творчих здібностей;
- формування діалектико-матеріалістичного мислення школярів;
- формування всебічно та гармонійно розвинутої особистості.

Спеціальні функції проблемного навчання (за М.Махмутовим)

- виховання навичок творчого засвоєння знань (застосування системи логічних прийомів або окремих способів творчої діяльності);
- виховання навичок творчого застосування знань і вмінь розв'язувати навчальні проблеми;
- формування та накопичення досвіду творчої діяльності (оволодіння методами наукового дослідження, вирішення практичних проблем і художнього відображення дійсності);
- формування мотивів навчання, соціальних, моральних і пізнавальних потреб.

Проблемне навчання є найбільш ефективним засобом формування світогляду, оскільки в процесі проблемного навчання закладається підґрунтя критичного, творчого, діалектичного мислення. Самостійне розв'язання учнями проблем одночасно є основною умовою перетворення знань у переконання, тому що лише діалектичний підхід до аналізу всіх процесів і явищ дійсності формує систему міцних і глибоких переконань.²

Мотивація для реалізації проблемного навчання (за В.Калошиним)

- мотиви безпосереднього спонукання (зовнішні фактори, вплив педагогічної майстерності вчителя);
- мотиви перспективного спонукання (пізнавальна діяльність є лише засобом досягнення мети, що перебуває за межами пізнавальної діяльності);
- мотиви пізнавального спонукання, активного пошуку знань, істини

¹ Педагогические технологии: Учеб. Пособие для студентов педагогических специальностей/ Под общ.ред. В.С.Кукушина. – М.: ИКЦ «МарТ»: Ростов н/Д: изд.центр «МарТ», 2006. – С.136-137.

² Педагогические технологии: Учеб. Пособие для студентов педагогических специальностей/ Под общ.ред. В.С.Кукушина. – М.: ИКЦ «МарТ»: Ростов н/Д: изд.центр «МарТ», 2006. – С.133.

(перетворюються на фактор активізації навчального процесу й ефективності навчання).

Застосування проблемного навчання можливі на всіх етапах, але з використанням різних його форм у залежності від етапу та методів навчання. Так, на етапі отримання нових знань це будуть проблемні виклад, розповідь, бесіда, лекція; на етапі закріплення – частково-пошукова діяльність. Повністю дослідницька діяльність може охоплювати всі етапи процесу навчання.¹

Отже, поняття, закономірності, теорії пізнаються в процесі спільного пошуку, спостереження, аналізу фактів, розумової діяльності, результатом чого є самостійно набуті знання.

На думку Н.Якси, позитивними сторонами проблемного навчання є розвиток розумових здібностей учнів, інтересів, творчих сил. До негативних слід віднести те, що проблемне навчання не завжди можна застосовувати у зв'язку зі складним характером навчального матеріалу, невідповідністю учнів, недостатнім рівнем кваліфікації вчителя. Цей вид навчання вимагає ретельної підготовки та суттєвих затрат часу. Ученою запропоновано таку структуру проблемного навчання.²

Таблиця 10

Структура проблемного навчання

<i>Дії вчителя</i>	<i>Дії учня</i>
1. Створює проблемну ситуацію. 2. Організовує: – обдумування проблеми та її формулювання; – пошук гіпотези; – перевірку гіпотези; – узагальнення результатів та їх застосування	1. Усвідомлює суперечності в проблемі, що вивчається. 2. Формулює проблему. 3. Висуває гіпотезу, що пояснює явище. 4. Перевіряє гіпотезу шляхом проведення експерименту, розв'язання задачі тощо. 5. Аналізує результати, робить висновки, застосовує отримані знання

Завданням школи є не тільки набуття певних знань, але й уміння використовувати їх, у разі необхідності творчо переробляти. Тому проведення навчальних досліджень у школі доцільно поєднувати з розвитком творчої особистості.

Отже, організація дослідницької діяльності як форми проблемного навчання сприяє отриманню нових знань учнями під час вирішення теоретичних і практичних проблем. При чому підвищена активність учнів

¹ Агафоновна А.С. Практикум по общей педагогике: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2003. – С.106.

² Якса Н.В. Основи педагогічних знань: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – С.143.

створює позитивну мотивацію навчальної діяльності, відходить на задній план необхідність формальної перевірки її результатів.

Основною формою роботи в школі є урок. Саме від побудови уроку залежить рівень підготовки учнів до науково-дослідної діяльності.

Види уроків, спрямованих на розвиток якостей дослідника (за класифікацією В.Лизинського): урок-пошук, дослідницький урок, проєктний урок, урок-екскурсія, урок-експедиція, урок-взаємонавчання, урок-прес-конференція, урок документального практикуму, урок-конференція, урок творчості, урок-змагання, урок-семінар, проблемно-навчальний залік, урок самостійного пошуку знань, урок-розповідь.¹

Дослідницькі уроки. Метою дослідницьких уроків є отримання навчальної інформації з першоджерел, розвиток спеціальних умінь і навичок.

Завдання дослідницького уроку:

- опис археологічних знахідок, предметних малюнків, фоторепродукцій, муляжів тощо;
- складання характеристик видатних особистостей;
- проблемне вивчення певної події та позицій дослідників стосовно неї;
- аналіз писемних джерел, документальних матеріалів, мемуарної літератури;
- опрацювання статистичних даних, складання графіків, таблиць тощо.

Тема дослідницького уроку визначається вчителем виходячи з того, що вона викликає різні погляди дослідників. Усі учні класу включаються в роботу. Під час проведення дослідницького уроку слід дотримуватися регламенту, це значно полегшить співпрацю. Отже, така форма уроку дозволяє всім учням класу ознайомитись із різними поглядами на досліджувану проблему.

Форми позакласної роботи, спрямованої на розвиток умінь дослідника: конкурси, турніри, пізнавальні ігри («Брейн-ринг», «Що? Де? Коли?»), «круглий стіл», олімпіади, профільне навчання, індивідуальні проєкти.

*Ми надаємо виняткового значення дослідницькому характеру розумової праці: спостерігаючи, думаючи, вивчаючи, зіставляючи, діти знаходять істину або ж бачать, що для відкриття істини потрібні нові спостереження, потрібне читання, експериментування.*²

Завдання на розвиток мислення: знайти відмінності на малюнку, схемі; розповісти за певною схемою; розробити свою знакову систему; скласти схему, план; виділити недоліки в представленій моделі; дати назву тексту; проаналізувати відповідь; написати переказ тексту трьома реченнями; скласти питання до тексту; продовжити розповідь; вставити

¹ Лизинский В.М. О методической работе в школе. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2001. – 160 с.

² Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. – Т.4. – К.: Радянська школа, 1976. – С.209.

пропущене слово; виписати певну інформацію з тексту; замалювати побачене; написати анотацію до прочитаного добутку; виявити проблему даного добутку; виділити етапи експерименту.¹

Методи активізації мисленнєвої діяльності, запропоновані О.Митником: «мозкова атака», метод ключових (евристичних) запитань, метод інверсії (обернення), метод емпатії (особистісної аналогії), метод синектики, метод інциденту, дидактична гра.

«Мозкова атака» – групове вирішення творчої проблеми на засадах вільного генерування ідей.

Метод ключових (евристичних) запитань – розгляд задачі з різних точок зору, постановка й відповідь на сім евристичних запитань: хто? що? де? чому? як? коли? чим?

Метод інверсії (обернення) – розв’язування задачі в нових напрямках за формальною логікою та інтуїцією.

Метод емпатії (особистісної аналогії) – заміщення досліджуваного об’єкта іншим.

Метод синектики – використання різноманітних аналогій (словесних, образних тощо), інверсії з використанням попередніх методів.

Метод інциденту – вироблення адекватних способів поведінки у стресових ситуаціях (у момент дефіциту інформації, часу).

Дидактична гра – моделювання оптимального розв’язання ситуацій навчально-виховного характеру.²

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ ДО ТЕМИ 1

Практичне заняття 1.1

Ім’я та прізвище слухача

Ім’я та прізвище викладача

**«Аналіз Інтернет-джерел щодо
організації дослідницької діяльності
учнів початкових класів»**

- **Форма проведення:** індивідуальна робота.
- **Статус:** обов’язковий.

Завдання для виконання

¹ Микитюк О.М., Соловійов В.О. Васильєва С.О. Наукові дослідження школярів: Навч.-метод. посіб. / Під ред. І.Ф.Прокопенка. – Х.: Скорпіон, СДПУ ім. Г.С.Сковороди, 2003. – 80 с.

² Митник О.Я. Як навчити дитину мистецтва мислення. Педагогічна психологія: Навч. посіб. для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. – К.: Початкова школа, 2006. – С.81.

1. Визначте ключові слова для теми 1.
2. Знайдіть в Інтернеті за допомогою цих ключових слів потрібні інформаційні ресурси: теоретичний матеріал, статті, конспекти уроків, позакласні заходи тощо.
3. Зробіть аналіз знайдених джерел.
4. Систематизуйте результати аналізу за допомогою форми, що додається. Бажано проаналізувати не менше 15 джерел.

Рекомендована форма для підготовки відповіді на запитання

№	URL-адреса ресурсу	Назва ресурсу	Можливості застосування в роботі	З якими думками ресурсу не згоден

Семінарське заняття 1.2

«Методи розвитку дослідницьких здібностей молодших школярів»

- *Форма проведення:* форум.
- *Статус:* обов'язковий.

Запитання для обговорення

1. Якими, на Вашу думку, є три основні емпіричні прояви ефективної дослідницької поведінки? Доведіть.
2. Які інструментальні вміння та навички розв'язання дослідницьких задач необхідно формувати в учнів?
3. Які методи доцільно використати для розвитку дослідницьких здібностей учнів?

Практичне заняття 1.3

Ім'я та прізвище слухача

Ім'я та прізвище викладача

***«Батьківські збори з проблеми
«Розвиток дослідницьких здібностей молодших школярів»***

- *Форма проведення:* індивідуальна робота.
- *Статус:* обов'язковий.

Завдання для виконання

1. Сформулюйте тему батьківських зборів.
2. Визначте ключові поняття Ваших зборів.
3. Сформулюйте завдання зборів у чіткій кореляції з визначеними поняттями.
4. Визначте методи, за допомогою яких Ви зможете досягти поставлених завдань.
5. Побудуйте схему сценарію проведення батьківських зборів.

Рекомендована форма для підготовки відповіді на запитання

Тема	
Ключові поняття	
Завдання	
Методи	
Сценарій проведення	

ТЕМА 2. МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Мета теми 2

Формування професійних компетенцій учителів початкової школи щодо використання методу проєктів як засобу формування досвіду дослідницької діяльності учнів.

Завдання теми 2

- *Систематизувати знання щодо:*
 - *методу проєктів як засобу набуття досвіду дослідницької діяльності молодших школярів;*
 - *особливостей організації роботи над проєктами в початковій школі.*
- *Сформувати вміння (навички):*
 - *створювати умови, що сприятимуть підвищенню ефективності процесу формування досвіду дослідницької діяльності;*
 - *використовувати метод проєктів в освітньому процесі відповідно до навчальних потреб, мети, завдань;*
 - *моделювати дослідницьку діяльність та застосовувати прийоми керівництва нею з метою реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії.*
- *Розвинути установки до:*
 - *аналізу;*
 - *інноваційності;*
 - *самовдосконалення;*
 - *креативності.*

Очікувані навчальні результати теми 2

- *Знання:*
 - *специфіки методу проєктів як засобу формування досвіду дослідницької діяльності молодших школярів;*
 - *особливостей організації роботи над проєктами в початковій школі.*
- *Уміння:*
 - *створювати умови, що сприятимуть підвищенню ефективності процесу формування досвіду дослідницької діяльності;*
 - *використовувати метод проєктів в освітньому процесі відповідно до навчальних потреб, мети, завдань;*
 - *моделювати дослідницьку діяльність та застосовувати прийоми керівництва нею з метою реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії.*
- *Установки до:*
 - *аналізу;*
 - *інноваційності;*

- самовдосконалення;
- креативності.

Матеріали для обов'язкового вивчення

1. Теоретичний матеріал до теми 2.
2. Презентації до лекцій теми 2.

Додаткові матеріали для вивчення

(кейс до курсу)

Тема 2.1. Дидактична мета проєктної діяльності.

Тема 2.2. Класифікація проєктів за різними типологічними ознаками.

Тема 2.3. Етапи проєктної діяльності школярів.

Тема 2.4. Критерії оцінювання учнівських проєктів.

Теоретичний матеріал до теми 2

Основні поняття

- **Гіпотеза** – науково обґрунтоване припущення чи факт, які перебувають за межами безпосереднього спостереження, або закономірний зв'язок явищ, коли його ще не можна встановити за допомогою наукового доведення. Гіпотеза є методом наукового дослідження, однією з форм пізнання об'єктивної дійсності.¹
- **Задача** – поставлена в певних умовах мета діяльності, що повинна досягатися перетворенням цих умов відповідно до певної процедури. Задача містить у собі вимоги (мету), умови (відоме) й шукане (невідоме), що формулюється в питанні.²
- **Мета** – передбачення у свідомості результату, на здобуття якого спрямовано діяльність окремої людини, групи або всього суспільства.³
- **Метод проєктів** – організація навчання, за якої учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проєктів.⁴
- **Навчальний проєкт** – форма організації занять, яка передбачає комплексний характер діяльності всіх його учасників щодо отримання освітньої продукції за певний проміжок часу.
- **Педагогічне проєктування** – не лише діяльність, а й процес послідовної зміни нових завдань, видів діяльності, рівнів упорядкування інформації.
- **План** – схематична сукупність стисло сформульованих думок; порядок розміщення частин якого-небудь викладу, композиція або спосіб розгляду певної проблеми.

¹ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С.70.

² Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. – Х.: Прапор, 2004. – С.143.

³ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С.205.

⁴ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С.205.

- **Проект** (від лат. *projectus* – кинутий уперед) – 1. Сукупність технічних документів (розрахунків, креслень тощо) для створення якої-небудь споруди або виробу; 2. Попередній текст якого-небудь документа; 3. План, задум, намір.¹
- **Проектне навчання** – цілісна дидактична система, яка ґрунтується на логіко-психологічних закономірностях творчого засвоєння знань у навчальній діяльності.
- **Проектна діяльність учнів** – форма навчально-пізнавальної активності, зміст якої полягає в мотивованому досягненні свідомо поставленої мети для створення проєктів та в забезпеченні єдності й наступності різноманітних аспектів навчання.

2.1. Дидактична мета проєктної діяльності

Діти вчаться того, що пізнали через досвід.²
Дороті Лов Нолт

*Розум – це не посудина, яку треба наповнити,
а вогонь, який належить запалити.*
Плутарх

В основу методу проєктів покладено розвиток пізнавальних навичок учнів, уміння самостійно конструювати свої знання, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення.

Метод проєктів завжди передбачає розв’язання конкретної проблеми, що передбачає, з одного боку, використання різних методів і засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь із різних галузей життєдіяльності людини. Виконання проєкту завжди орієнтоване на кінцевий результат. Якщо це теоретична проблема, то результат – конкретне її вирішення, якщо практична – результат, готовий до впровадження.

Мета такого навчання полягає в тому, щоб створити умови, за яких учні:

- самостійно, з власної ініціативи набувають необхідних знань із різних джерел;
- вчаться користуватися набутими знаннями для вирішення пізнавальних і практичних завдань;
- набувають комунікативних умінь та навичок шляхом організації внутрішньогрупового співробітництва та ділового спілкування;
- розвивають дослідницькі вміння (вміння виявляти проблеми, збирати інформацію, спостерігати, проводити експерименти, аналізувати,

¹ Семотюк О.П. Сучасний словник іншомовних слів. – Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2007. – С.352.

² Драйден Г., Вос Дж. Революція в навчанні / Перекл. з англ. М.Олійник. – Львів: Літопис, 2005. – С.104.

- будувати гіпотези, узагальнювати);
- розвивають системне мислення.

Орієнтовний перелік обов'язкових критеріальних вимог до використання методу проєктів

- наявність освітньої проблеми, складність та актуальність якої відповідає навчальним запитам та життєвим потребам учнів;
- вирішення проблеми потребує інтегрованих знань і дослідницького підходу;
- дослідницький характер пошуку шляхів вирішення проблеми;
- структурування діяльності відповідно до класичних стадій проєктування;
- моделювання умов для виявлення учнями навчальної проблеми;
- постановка проблеми;
- дослідження;
- пошук шляхів розв'язання;
- використання дослідницьких методів;
- експертиза та апробація версій;
- конструювання підсумкового проєкту (чи його варіантів);
- захист проєкту, корекція та впровадження;
- самодіяльний характер творчої активності учнів;
- практичне чи теоретичне значення результату діяльності та готовність до застосування;
- педагогічна цінність діяльності.

Вихідні теоретичні позиції проєктного навчання, визначені В.Кукушиним

- у центрі уваги – учень, сприяння розвитку його творчих здібностей;
- освітній процес будується не на логіці навчального предмета, а на логіці діяльності, що має особистісний смисл для учня;
- індивідуальний темп роботи забезпечує вихід кожного учня на свій рівень розвитку;
- комплексний підхід до розробки навчальних проєктів сприяє збалансованому розвитку основних фізіологічних і психічних функцій учня;
- глибоке, усвідомлене засвоєння базових знань забезпечується шляхом їх універсального застосування в різних ситуаціях.¹

Проектування та дослідження в освітньому процесі

У сучасній педагогіці та педагогічній психології використовуються

¹ Педагогические технологии: Учеб. пособие для студентов педагогических специальностей/ Под общ.ред. В.С.Кукушина. – М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Изд. центр «МарТ», 2006. – С.246.

близькі за змістом поняття: «проектне навчання» (походить від «методу проєктів», У.Кільпатрик) та «дослідницьке навчання». Ці два поняття мають багато спільного, проте не слід їх ототожнювати, оскільки проєктування й дослідження визначально різні за спрямованістю й змістом види діяльності.

Таблиця 11

**Основні відмінності між проведенням дослідження
і розробкою проєкту**

№	Дослідження	Розробка проєкту
1.	Вільне дослідження – дослідження, що базується на допитливості, не передбачає досягнення заздалегідь визначеного результату у вигляді розв’язання практичної задачі. <i>Проблемне дослідження</i> передбачає розв’язання практичної, чітко сформульованої з самого початку проблеми	Проект завжди спрямований на розв’язання конкретної практичної задачі. Розробка проєкту – справа творча, але залежна від багатьох зовнішніх обставин, часто ніяк не пов’язаних із задачами дослідження. У результаті завжди передбачається створення якогось продукту
2.	Дослідження являє собою безкорисливий пошук істини. Якщо в кінцевому результаті вдається розв’язати якусь практичну проблему, то це лише побічний ефект	Під час розробки проєкту виконавець вирішує реальну практичну задачу
3.	У методичному плані дослідницька діяльність повинна бути більш вільною, практично нерегламентованою будь-якими зовнішніми установками. Вона має бути імпровізованою та носити гнучкий характер	У методичному плані метод проєктів передбачає: складання більш чіткого плану проведених робіт; ясне формулювання й усвідомлення проблеми, що вивчається; висунення реальних гіпотез; перевірку гіпотез у відповідності з чітким планом дій

Формулювання дидактичної мети проєктної діяльності

(за О.Онопрієнко)

Дидактичну мету проєктної діяльності формулюємо в освітньому, розвивальному, виховному та соціалізуючому аспектах.

Освітній аспект: створення в учнів образу цілісного знання; підвищення мотивації учнів для отримання нових знань; вивчення найважливіших методів наукового пізнання (висунути й обґрунтувати

задум, самостійно поставити й сформулювати завдання проєкту, знайти метод аналізу ситуації); вироблення вміння формулювати теми (підтеми) проєктів; формування вміння висувати, аргументувати та захищати свої ідеї; ознайомлення зі способами роботи з інформацією; формування навичок самоорганізації (планування діяльності, програмування дій, корекція етапів і способів діяльності, гнучкість і варіативність дій).

Розвивальний аспект: розвиток дослідницьких і творчих здібностей особистості; розвиток критичного мислення (готовність до планування, гнучкість мислення, наполегливість, готовність виправляти власні помилки, пошук компромісних рішень); розвиток навичок аналізу та рефлексії (встановлення причинно-наслідкових зв'язків, виділення суттєвих ознак з орієнтацією на поставлену мету, моделювання конкретного чи абстрактного продукту); розвиток уміння визначати власну позицію, планувати свою роботу й час; розвиток комунікативних умінь і навичок; розвиток уміння презентувати результати своєї роботи.

Виховний аспект: виховання значущих загальнолюдських цінностей (соціальне партнерство, толерантність, діалог); виховання почуття відповідальності, самодисципліни й самоорганізації; виховання бажання виконувати роботу якісно.—

Соціалізуючий аспект: вироблення власного погляду на події; усвідомлення значення спільних зусиль, роботи в команді; застосування особистого досвіду учнів та узгодження його з науковим змістом проєкту; стимулювання учнів до самооцінної освітньої діяльності; формування та розвиток здібностей учнів організовувати творчість інших.

2.2. Класифікація проєктів за різними типологічними ознаками

- За характером координації проєктної роботи (з безпосередньою координацією, з прихованою координацією).
- За характером партнерської взаємодії між учасниками проєкту (кооперативні, конкурсні).
- За домінуючим видом проєктної діяльності (інформаційні, дослідницькі, практико-орієнтовані, творчі, ігрові).
- За предметно-змістовою галуззю проєктної роботи (монопредметні, міжпредметні, позапредметні).
- За кількістю учасників проєкту (індивідуальні, парні, групові).
- За тривалістю проєктної діяльності (короткочасні, або міні-проєкти, із середнім терміном виконання, довгострокові).

Класифікація за характером координації проєктної роботи

Проєкти з безпосередньою координацією мають сенс на початковій стадії ознайомлення учнів із проєктною діяльністю. Діяльність учителя включає: планування проєктної роботи; організацію діяльності учнів; допомогу в пошуку шляхів розв'язання проблеми; спільний пошук

необхідної інформації та її опрацювання; контроль терміну виконання проєкту; організація спільно з учнями презентації результатів; участь в оцінюванні проєктної діяльності.

Проекти з прихованою координацією застосовуються за умови наявності в учнів досвіду проєктної діяльності. Учитель виступає в ролі рівноправного учасника. Більшу активність проявляє на етапі передпроєктної підготовки, а далі виконує роль консультанта.

Класифікація за характером партнерської взаємодії між учасниками проєкту

Кооперативні проєкти передбачають спільну роботу учасників у досягненні визначеної мети й завдань проєктної діяльності.

Конкурсні проєкти спрямовані на відбір найактивніших учасників або найкращої проєктної роботи, що виконана у відповідності до заздалегідь визначених критеріїв.

Класифікація за домінуючим видом проєктної діяльності (за О.Пехотою)

Інформаційні проєкти спрямовані на пошук інформації про будь-який об'єкт або явище в довкіллі, на ознайомлення учасників проєкту з цією інформацією, її аналіз, узагальнення фактів. Такі проєкти потребують добре продуманої структури, можливості корекції в ході роботи. Інформаційні проєкти можуть бути частиною дослідницьких проєктів. Структурно інформаційний проєкт виглядає так: мета й актуальність проєкту; методи отримання інформації (аналіз, узагальнення, зіставлення з відомими фактами, висновки); методи обробки інформації (літературні джерела, ЗМІ, бази даних, інтерв'ю, анкетування); результат (реферат, стаття, доповідь, відеофільм); презентація (публікація, зокрема в електронній мережі, обговорення на конференції).

Дослідницькі проєкти потребують добре обміркованої структури, визначеної мети, актуальності, соціальної значущості, продуманості методів, експериментальної обробки результатів. Такі проєкти повністю підпорядковані логіці дослідження і мають свою структуру, наближену до наукових досліджень: постановка мети, доведення актуальності, визначення предмета й об'єкта, завдань і методів, методології дослідження, висування гіпотез щодо вирішення проблеми. Діяльність учнів спрямовується на вирішення проблеми.

Практико-орієнтовані проєкти спрямовані на соціальні інтереси учасників. Результат проєктної діяльності чітко визначений від самого початку (документ, програма, рекомендації, проєкт закону, словник, проєкт шкільного саду). Виконання практико-орієнтованого проєкту потребує складання сценарію з урахуванням особливостей діяльності всіх його учасників та визначенням функцій кожного. Важливу роль відіграє координаційна робота у вигляді поетапних обговорень, презентація одержаних результатів і можливих засобів їх втілення. Такі проєкти

спрямовані на безпосереднє впровадження в практику.

Творчі проекти не мають конкретної структури спільної діяльності учасників, що підпорядковується кінцевому результату. Учасники об'єднуються в групи за інтересами. Заздалегідь учасники проекту домовляються про заплановані результати та форму їх представлення (колективний колаж, вечір, свято, газета, фільм).

Ігрові проекти не мають чіткої структури майже до завершення роботи. Учасники виконують обрані ролі, обумовлені характером і змістом проекту. Це можуть бути як літературні персонажі, так і реальні особистості. Відбувається імітація їхніх соціальних і ділових стосунків, які можуть ускладнюватися вигаданими ситуаціями.

Класифікація за предметно-змістовою галуззю проектної роботи

Провідна тема *монопредметних проектів* відповідає одному навчальному предмету. Такі проекти потребують чіткого формулювання мети та завдань, а також визначення компетентностей, якими мають опанувати учні.

Зміст *міжпредметних проектів* охоплює два-три навчальні предмети. До організації міжпредметних проектів залучаються спеціалісти різного фаху. Такі проекти потребують злагодженої роботи творчих груп, чіткого визначення мети та дослідницьких завдань, проведення проміжних звітів.

У змісті *позапредметних проектів* інтегруються знання з різних галузей, у тому числі тих, що не входять до інваріантної складової базового навчального плану.

Класифікація проектів за кількістю учасників

Індивідуальні проекти виконуються одним учнем. Учитель допомагає скласти план, дає індивідуальні консультації. Тема проекту формулюється самим учнем і залежить від його інтересів та можливостей.

Парні проекти розробляються двома учнями. Учасники проекту складають власний план дій, визначаються з формою представлення результату, добирають творчу назву свого проекту, беруть активну участь в організації його публічного захисту.

Групові проекти виконуються групою учнів. Кількість учасників групи визначається на етапі планування та залежить від загальної теми, провідної проблеми, а також від бажання учасників об'єднуватися за інтересами (чи особистими симпатіями). Учасники в процесі роботи обмінюються власним досвідом, радяться один з одним, вчать знаходити спільні рішення. Педагог узгоджує діяльність груп учасників, гнучко підпорядковує її спільній темі та меті, надає індивідуальні консультації, у разі потреби – допомогу.

Класифікація за тривалістю проектної діяльності

Короткочасні проекти тривають від двох до шести годин (уроків). *Середній термін виконання* передбачає тривалість проектної роботи від

тижня до місяця. *Довгострокові проекти* тривають від одного до кількох місяців.

2.3. Етапи проєктної діяльності школярів

1. *Етап передпроектної підготовки*

- 1.1. Усвідомлення існуючого протиріччя, формулювання проблеми.
- 1.2. Визначення теми проєктної роботи.
- 1.3. Визначення об'єкта й предмета дослідження.
- 1.4. Формулювання мети й завдань діяльності.
- 1.5. Висунення гіпотез вирішення проблеми.
- 1.6. Визначення методики дослідження.
Обґрунтування методів розв'язання проблеми.
- 1.7. Складання плану роботи.
- 1.8. Формування проєктної групи.
- 1.9. Визначення консультантів.

2. *Дослідницький (діяльнісний) етап*

- 2.1. Аналіз вірогідності джерел інформації та отриманих даних.
- 2.2. Розподіл обов'язків у групі.
- 2.3. Пошук інформації, вивчення літератури з проблеми, що досліджується.
- 2.4. Збір даних з використанням відповідних методів розв'язання проблеми.
- 2.5. Обробка і аналіз отриманих даних.
- 2.6. Практична реалізація отриманих результатів. Вирішення проблеми.
- 2.7. Підготовка висновків.
- 2.8. Співставлення висновків із гіпотезою.
- 2.9. Оформлення результатів проєктної роботи та підготовка до підсумкового звіту.

3. *Етап представлення отриманих результатів*

- 3.1. Публічна презентація результатів проведеної роботи.
- 3.2. Аналіз обробки виконаної роботи.
- 3.3. Оцінка роботи проєктної групи в цілому.
- 3.4. Висновки.

На *етапі передпроектної підготовки* необхідно підготувати клас до реалізації проєкту. Цей початковий етап роботи має на меті набуття певних знань та вмінь, необхідних для проєктної роботи. Необхідно допомогти учням зрозуміти характер майбутньої роботи та її мету, ознайомити школярів із суттю проєкту та основними етапами його проведення, мотивувати учнів до подальшої діяльності через набуття життєво необхідних у майбутньому дорослому житті знань та навичок. Якісна та продуктивна реалізація проєкту великою мірою залежить від попередньої підготовки та компетентності самих школярів, тобто наявності в них необхідних знань, умінь, установок.

Одним із найскладніших етапів роботи вважається вибір напряму проєктної роботи та правильне визначення теми. Обов'язковою умовою її формулювання є наявність конкретної проблеми. На початку роботи потрібно добре усвідомити, що саме ми вивчатимемо і який результат плануємо отримати після її закінчення. Навчальне дослідження, як і будь-яке наукове дослідження, не завжди приводить до отримання передбаченого результату. Починаючи дослідження, ми щоразу входимо у сферу невідомого. Бажаний результат прогнозуємо на основі отриманих раніше знань. Тому на початку дослідження ми можемо говорити лише про найвірогідніший, з нашої точки, зору результат або результат, який ми бажаємо отримати.

Усвідомлення існуючого протиріччя та формулювання проблеми. Усвідомлене протиріччя та вдало сформульована проблема – перший крок до її вирішення. Під час формулювання проблеми ми краще розуміємо, чого хочемо досягти, які вихідні дані маємо, якими є умови розв'язання проблеми.

В основу постановки проблеми покладено вміння запитувати. Дітей необхідно вчити ставити запитання й самостійно аргументовано відповідати на них. Міркуючи, людина запитує і відповідає. Запитання – це поштовх до розуміння, ланцюжок запитань та відповідей – форма цього руху. Уміння ставити запитання розвиває чутливість до суперечностей, прогалин у знаннях, формує здатність бачити проблему, що рухає вперед думки, народжує винаходи й відкриття. Запитувати необхідно для того щоб зібрати якомога більше інформації, яку потім буде класифіковано. Відповідаючи на запитання, діти оволодівають піктографічною «грамотою» – використовують знаки й малюнки. Навіть у дошкільників доцільно формувати уявлення про різноманітні джерела інформації. Діти повинні знати, що таке інформація та інформаційні процеси в суспільстві.

Для розв'язання визначеної проблеми дослідник має здійснити два взаємообернені процеси:

- з'ясувати обсяг необхідних для вирішення проблеми знань і визначити завдання, пов'язані з проблемою на практиці;
- визначити, чи є дані теоретичні знання для цього та чи відповідають вони сучасному розвитку практичної сфери.

Обговорення та вибір проблеми дослідження є досить відповідальним, а його результати впливають на подальшу реалізацію проєкту, тому необхідно дотримуватися таких принципів:

- демократичність процесу вибору проблеми (обрана проблема повинна бути ініційована учнями та підтримана більшістю класу);
- перспективність вирішення проблеми (можливість для реалізації учнями власних планів);
- реальність вирішення обраної проблеми учнями;
- відповідність віковим та індивідуальним особливостям дітей, їхнім потенційним можливостям.

Отже, кожна проблема (окрім простого інформаційного пошуку)

характеризується виконанням певних теоретичних і практичних завдань, які потребують нагального розв'язання в умовах сьогодення.

Тому *тема дослідження* повинна бути актуальною і сучасною. Процес вибору теми проєктної роботи учнів пов'язаний із визначенням кола інтересів дослідників, існуючими проблемами, що потребують розв'язання, наявністю необхідних матеріалів у бібліотеці, умінням її опрацьовувати та накопичувати знання.

У процесі вибору теми активну участь бере *науковий керівник* (вихователь, класовод, класний керівник). Поради й допомога керівника повністю спрямовані на успішне вирішення поставлених перед дослідником задач Мета його роботи:

- допомога у формулюванні теми, мети й завдань роботи, гіпотези, визначенні методів дослідження, складанні плану роботи;
- консультування учнів у процесі цілеспрямованої та планомірної пошукової діяльності;
- кваліфікований контроль за виконанням визначених завдань у вказані строки.

Консультанти (вчителі, бібліотекар, батьки, екскурсовод музею, викладачі ВНЗ та ін.) допомагають учасникам проєкту в досягненні поставленої мети та вирішенні проблемних завдань.

Після формулювання проблеми та теми, дослідник приступає до *визначення категоріального апарату роботи*, який складається з таких елементів, як об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза, методи дослідження.

Об'єктом пошуку виступає сфера, яка протягом певного часу знаходиться в полі зору дослідницької (теоретичної або практичної) діяльності. Тому планування пошукової діяльності учасників проєкту залежить від об'єкта дослідження. Об'єктом дослідження може виступати певний предмет, інформація, проблема, конкретна справа. Оскільки об'єкт має декілька особливостей, характеристик, відношень, то виокремлення предмета можна розуміти як визначення конкретного апарату дослідження. Можна скористатися іншим уточненням цих взаємопов'язаних категорій. Якщо об'єкт вважати множиною (або цілим), то його підмножиною (або складовою) виступає предмет.

Таким чином, правильне визначення об'єкта й предмета дослідження певною мірою залежить від розуміння дослідником самого цілісного утворення елементів дійсності, що підлягає науковому пошуку; виокремлення конкретної характеристики, яка буде вивчатися й досліджуватися; розкриття змістовних взаємозв'язків та взаємовпливів.

Після формулювання об'єкта й предмета дослідження потрібно визначити його *мету*. Мета – це передбачення у свідомості результату, на здобуття якого спрямована діяльність окремої людини, групи або всього суспільства; намічене завдання, намір, план. Отже, мета спрямовує пошук на отримання нових знань та їх експериментальну перевірку, а тому мета має винятково важливе значення для спрямування, організації діяльності,

постановки конкретних завдань.

Загальна мета проєктної роботи реалізується через сукупність *завдань*, які, з одного боку, конкретизують сутність теми, а з іншого – знаходять своє відображення у висновках, що узагальнюють виконане дослідження. Завдання – визначений, запланований для виконання обсяг роботи.

Шлях реалізації провідної ідеї пошуку відображений у гіпотетичному положенні, яке вимагає подальшої експериментальної перевірки. *Гіпотеза* (від грецьк. – основа, припущення) – науково обґрунтоване положення чи факт, які перебувають за межами безпосереднього спостереження; закономірний зв'язок явищ, який не можна встановити за допомогою наукового доведення; здогад, теорія, домисел. Будь-яка гіпотеза починається з пізнавального запитання. Воно виражає потребу пізнання й виникає тоді, коли для відповіді на нього вже є деяка інформація – факти, висновки, допоміжні теорії, проміжні результати. Ось чому гіпотеза є зв'язком між «знанням» та «незнанням». У залежності від того, що хоче довести дослідник, визначаються шляхи відбору, вивчення та узагальнення емпіричних фактів, обираються методи пошуку. Таким чином, гіпотеза виступає важливим елементом дослідження, методом пізнання об'єктивної дійсності. Гіпотетичне припущення завжди передбачає пошук нового. Підтвердження гіпотези аргументами та фактами перетворює її на достовірні знання.

Обґрунтування методів дослідження має важливе значення, оскільки вони є засобом емпіричного та теоретичного пізнання об'єктів і явищ навколишньої дійсності. Найдоцільнішими методами дослідження є: екскурсії, спостереження, мисленнєві та реальні експерименти, досліді, бесіди, інтерв'ю; опитування, анкетування; пошук інформації в бібліотеці та в мережі Інтернет.

Після визначення методів розробляється *план дослідження*. План дослідження є планом діяльності щодо досягнення поставленої мети. Необхідно визначити основні кроки в досягненні мети, обмірковуючи, до кого доведеться звертатися за допомогою, порадою, яку літературу опрацювати, які предмети, «знаряддя» будуть потрібні для виконання проєкту, якими приладами треба буде навчитися користуватися.

Проєкт – це, насамперед, ціль, прийнята, усвідомлена дітьми, актуальна для них. Це дитяча самодіяльність, конкретна практична творча справа, поетапний рух до мети, метод педагогічно організованого пізнання дитиною довкілля, ланка в системі виховання.

Для роботи над завданнями проєкту учням класу можна запропонувати об'єднатися в групи. Кожній групі пропонується обрати лідера, придумати назву, емблему, девіз.

Важливою для організації роботи над проєктом є позитивна мотивація учнів. Розглянемо принципи створення мотивації проєктної діяльності учнів та деякі аспекти організації групової роботи, розроблені П.Кендзьором та О.Войтенком.

Принципи створення мотивації проєктної діяльності учнів

1. Навчальна співпраця.
2. Цілеспрямованість процесу дослідження.
3. Особиста практична значущість.
4. Успішність і ефективність пізнавальної діяльності.
5. Позитивна співпраця з консультантами.
6. Урахування індивідуальних і вікових особливостей учнів.
7. Урахування суспільного та пізнавального досвіду учнів.

Для підтримання високого рівня мотивації під час дослідження учні повинні почувати себе: у безпеці (фізично й емоційно), автономними (незалежними), успішними (компетентними, творчими, професійними й знаючими), такими, що їх цінують, про них турбуються, задоволеними.

Використання інших засобів підвищення мотивації учнів

1. У перервах між роботою запропонуйте учням поділитися результатами роботи з однокласниками.
2. Розмістіть роботи учнів у вигляді плакатів на стіні в класі або в шкільній залі; спробуйте опублікувати ці роботи в пресі чи книзі.
3. Запросіть батьків, членів громади чи учнів інших класів подивитися, як учні представляють те, чого вони досягли або навчилися.
4. Попросіть учнів розповісти своїм сусідам, про що вони тільки що почули, що дізналися або зрозуміли.
5. Нехай учні попросять своїх батьків або інших дорослих написати коротко, за що вони цінують їхню роботу, чому вони пишаються нею, і що в ній є позитивного.

Як організувати групову роботу учнів щодо реалізації проєкту

Оскільки успішна реалізація проєкту великою мірою залежить від добре налагодженої групової роботи учнів.

За кількістю учасників оптимальною вважають групу з 3-6 осіб, тому що при меншій кількості учням важко різнобічно розглянути проблему, а при більшій складно визначити, яку саме роботу виконав кожний учень. Найдоцільніше формувати кожену групу із сильних, середніх і слабких учнів. У різнорідних групах стимулюється творче мислення й відбувається інтенсивний обмін ідеями. Давайте учням достатньо часу для представлення різних точок зору, детального обговорення проблеми, різнобічного розгляду питання. Потрібно прагнути також, щоб у групах були і хлопці, і дівчата.

Склад групи не може бути постійним протягом тривалого часу. Він змінюється залежно від змісту й характеру навчальних завдань, які необхідно виконати. Група загалом повинна нести відповідальність за досягнення своїх цілей, а кожен член має відповідати за свою частину роботи. Завдання в групі виконується в такий спосіб, щоб можна було врахувати й оцінити індивідуальний внесок кожного члена та групи загалом.

На *дослідницькому етапі* відбувається збір інформації, яка різнобічно характеризує проблему, доводить її актуальність. Спочатку визначаються й обговорюються різні джерела інформації. Відбувається визначення доступних і достовірних джерел інформації. Доцільним є з'ясування того, чим може бути корисне кожне джерело інформації. Розподілити обов'язки щодо збору та опрацювання інформації. Після того, як учні визначили основні джерела інформації, потрібно кожній групі доручити збір необхідної інформації з певного її джерела. Необхідно переконатися, що діти правильно зрозуміли завдання. Нагадайте дослідникам, що вони будуть звітувати про виконану роботу перед учнями класу. Важливо, щоб під час збору необхідного матеріалу школярі зверталися до різноманітних джерел інформації. Вони повинні пам'ятати про те, що свідчення людей, документи, матеріали ЗМІ тощо не завжди містять достовірні відомості. Тому, роблячи певні узагальнення та висновки, необхідно звертатися до різних джерел інформації. Лише критичний аналіз дійсності та порівняння інформації, отриманої з багатьох джерел, що висвітлюють проблему іноді під різними кутами зору, можуть забезпечити достовірність даних.

Після аналізу зібраної інформації відбувається вибір способу вирішення проблеми. Етап має на меті визначення способу вирішення проблеми, який підтримує більшість класу. Головним завданням цього етапу є систематизація та аналіз отриманого матеріалу, планування діяльності для вирішення проблеми.

За допомогою вчителя учні можуть компонувати матеріали за такими розділами: актуальність та важливість проблеми, інформація про різні підходи до вирішення проблеми, обрана програма дій, результати, висновки.

Можна скласти орієнтовний план дій щодо вирішення обраної проблеми.

<i>Вид діяльності</i>	<i>Очікувані результати</i>	<i>Джерела та ресурси</i>	<i>Виконавці</i>

Після проведеної дослідницької роботи робиться спроба повністю чи частково реалізувати обраний варіант вирішення проблеми через організацію відповідних заходів. Відбувається підготовка висновків, які співставляються з гіпотезою. Оформлюються результати дослідження, учні готуються до підсумкового звіту. *Результати дослідження* можна оформити у вигляді стінної газети, книжки-розкладки, настільної гри, виставки малюнків, фотовиставки, репортажу, публікації в дитячій періодиці, створити відеофільм, колаж, комп'ютерну презентацію, веб-сайт, буклет, виступити на шкільному радіо, розробити сценарій, підготувати вечір, свято.

Етап представлення отриманих результатів. Презентація матеріалів дослідження перед широкою аудиторією є обов'язковою стадією роботи над проєктом. Успішне представлення результатів дослідження може бути поштовхом до нових пропозицій і можливостей щодо подальшого вирішення проблеми. Педагогу необхідно допомогти учням чітко узгодити питання щодо організації представлення результатів роботи над проблемою.

Для якісної підготовки учнів до представлення матеріалів проєкту перед журі чи іншою аудиторією, варто дотримуватися плану:

- об'єднати клас у декілька груп;
- визначити мету та завдання кожної групи, переконатися в тому, що учні класу добре розуміють те, що від них вимагається;
- налагодити процес обміну інформацією між дослідницькими групами;
- розподілити всі зібрані матеріали між окремими групами відповідно до напрямку їхньої роботи.

Етап *представлення отриманих результатів* ставить перед собою такі завдання:

- поінформувати широку аудиторію про важливість обраної проблеми;
- ознайомити присутніх із результатами етапу збору та аналізу інформації;
- представити обрані способи вирішення проблеми;
- розповісти про практичну діяльність у ході реалізації проєкту.

Підготовка до презентації відбувається за планом

1. Визначення дати й місця проведення презентації проєктної роботи.
2. Складання сценарію проведення захисту.
3. З'ясування кількості запрошених, оформлення запрошень.
4. Підготовка приміщення, у якому відбудеться захист.
5. Запрошення гостей.
6. Підготовка стендової інформації про захід.

Правила проведення захисту (за П.Кендзьором)

- кожна група готує усне повідомлення й протягом 4-5 хвилин подає найважливішу інформацію про один із етапів вирішення проблеми, використовуючи для цього демонстраційний стенд та відповідно оформлені результати дослідження;
- необхідно в загальних рисах охопити зміст демонстраційного стенду та папки документів;
- потрібно використовувати демонстраційні матеріали, які допоможуть краще сприймати зміст повідомлення;
- рекомендується використовувати матеріали, що містяться в папці документів;
- у представленні проєкту доцільно брати участь усім членам групи; це

буде переконливим свідченням того, що всі учні разом працювали над проєктом;

- учні повинні подавати найважливішу інформацію та наводити чіткі аргументи, говорити вільно й невимушено, уникаючи механічного читання тексту;
- під час виступу можна використовувати заздалегідь підготовлені нотатки, але не бажано ними користуватися, відповідаючи на запитання;
- представляючи проєкт, слід використовувати тільки ті матеріали, що розміщені на стенді або знаходяться в папці документів.

Після завершення проєкту доцільно організувати обговорення, під час якого учні матимуть змогу оцінити проєктну діяльність у цілому та особистий внесок кожного в загальну справу. Обмірковуючи досвід, набутий у процесі реалізації проєкту, учні можуть відповісти на такі запитання:

- Чого і як вони навчилися?
- Що нового дізналися?
- Що можна було б зробити інакше?
- Яких умінь і навичок вони набули?
- Які переваги надає групова співпраця?
- Які були недоліки роботи в групах?
- Що вдалося найкраще?

2.4. Критерії оцінювання учнівських проєктів

Проектну роботу учнів можна оцінити за такими критеріями:

- **Завершеність**
 - У процесі проведеної роботи було досягнуто поставленої мети та вирішено заплановані проблемні задачі.
 - Висунуту гіпотезу було підтверджено або спростовано з наданням аргументованих доказів.
 - Кожен розділ зібраних матеріалів включає достатню кількість інформації, необхідної для вирішення мети й проблемної задачі.
 - Зібрана інформація не містить зайвих матеріалів.
- **Послідовність виконання роботи**
 - Відповідність проведеної роботи плану та обґрунтування відхилень від нього.
- **Зрозумілість**
 - Інформацію розміщено в логічній послідовності.
 - Матеріали подано зрозумілою мовою, без граматичних і орфографічних помилок.
 - Форма представлення найважливіших матеріалів і аргументів забезпечує розуміння їхнього змісту.

➤ **Інформативність**

- Подана інформація є достовірною та перевіреною.
- Представлена інформація є важливою для усвідомлення та вирішення проблеми.
- Запропоновані матеріали охоплюють головні факти й найважливіші поняття.

➤ **Доказовість**

- Проектну роботу виконано з використанням обґрунтованих методів дослідження.
- Учасники проекту використовували надійні, вірогідні та різноманітні джерела інформації.
- Було наведено приклади й продумані аргументи на підтвердження висунутої гіпотези та обраних шляхів розв'язання проблеми.

➤ **Наочність:**

- Наочні матеріали відображають особливості досліджуваної проблеми.
- Представлені наочні матеріали є інформативними, мають назву та підпис.
- Представлені наочні матеріали зацікавили інших учнів.
- Папки з матеріалами логічно пов'язані з демонстраційним стендом.
- Наочні матеріали допомагають зрозуміти зміст проведеної роботи.
- Естетичність оформлення результату.

➤ **Законність**

- Проведена робота й запропоноване рішення проблеми не суперечать Конституції та Законам України.

➤ **Активність кожного учасника**

- Особистий внесок учасника в загальну справу.
- Діяльність учасника відповідно до його можливостей.

➤ **Уміння працювати в команді**

- Колективний характер прийнятих рішень.
- Організація внутрішньогрупового співробітництва та ділового спілкування.
- Характер взаємодопомоги учасників групи.

➤ **Уміння презентувати проєкт**

- Дотримання регламенту.
- Залучення всього складу групи.
- Ораторська майстерність.
- Оригінальність презентації.

**ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ ДО ТЕМИ 2**

Семінарське заняття 2.1

«Оцінювання проєктної діяльності учнів початкової школи»

- *Форма проведення:* форум.
- *Статус:* обов'язковий.

Запитання для обговорення

1. Чи потрібно, на Вашу думку, оцінювати проєктну діяльність учнів початкової школи? Охарактеризуйте позитивні та негативні сторони процесу оцінювання проєктної діяльності.
2. Запропонуйте власно розроблені критерії оцінювання роботи молодших школярів над проєктом.

Практичне заняття 2.2

Ім'я та прізвище слухача

--

Ім'я та прізвище викладача

--

«Розробка плану учнівського дослідження»

- *Форма проведення:* індивідуальна робота.
- *Статус:* обов'язковий.

Завдання для виконання

1. Оберіть одну із запропонованих тем для учнівського проєкту.
2. Класифікуйте проєкт.
3. Визначте об'єкт дослідження.
4. Визначте ключові слова проєкту.
5. Сформулюйте мету діяльності.
6. Визначте проблемну задачу для учнів.
7. Сформулюйте гіпотезу вирішення проблемної задачі.
8. Перелічіть методи дослідження.
9. Назвіть варіанти представлення отриманих результатів.
10. Запропонуйте критерії оцінювання роботи над проєктом.
11. Розробіть орієнтовний план дослідження для учнів.

Рекомендована форма для підготовки відповіді на запитання

Тема проєкту	
--------------	--

Класифікація	
Об'єкт дослідження	
Ключові слова проєкту	
Мета діяльності	
Проблемна задача для учнів	
Гіпотеза	
Методи дослідження	
Варіанти представлення результатів	
Критерії оцінювання роботи над проєктом	
Орієнтовний план дослідження для учнів	

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ 2

Запитання до самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «дослідження».
2. У чому полягають основні відмінності між навчальним та науковим дослідженням?
3. Дайте визначення поняття «проблема».
4. Назвіть обов'язкові етапи проведення наукового та навчального дослідження.
5. Яким є алгоритм дослідницької діяльності?
6. Охарактеризуйте способи та прийоми дослідницької діяльності.
7. Назвіть фактори розвитку дослідницької поведінки дитини.
8. Перелічіть дослідницькі методи навчання.
9. Охарактеризуйте емпіричні прояви ефективної дослідницької поведінки.
10. Що являють собою дослідницькі здібності?
11. Як і за якими критеріями можна вивчити рівні розвитку дослідницьких здібностей?
12. Охарактеризуйте способи та прийоми дослідницької діяльності.
13. Яких практичних умінь і навичок розв'язання проблем повинен набути учень?
14. Опишіть схему проведення навчального дослідження.
15. Дайте визначення поняття «проблемне навчання».
16. Яка мета проблемного навчання?
17. Яке поняття є ключовим у проблемному навчанні?
18. Назвіть основні форми проблемного навчання.
19. Охарактеризуйте види й рівні розвитку проблемного навчання.
20. Назвіть загальні й спеціальні функції проблемного навчання.
21. Охарактеризуйте структуру проблемного навчання.
22. Назвіть і охарактеризуйте методи активізації мисленнєвої діяльності.
23. У чому полягає сутність проєктного навчання?
24. Яка мета проблемного навчання?
25. Опишіть вихідні теоретичні позиції проєктного навчання.
26. Як класифікуються навчальні проєкти за різними типологічними ознаками?
27. У яких аспектах формулюється дидактична мета проєктної діяльності учнів?
28. Назвіть і охарактеризуйте етапи проєктної діяльності учнів.
29. Які переваги надає групова співпраця?
30. З яких елементів складається категоріальний апарат проєктної роботи?
31. За якими критеріями доцільно оцінити проєктну роботу учнів?
32. У чому полягають основні відмінності між проведенням дослідження та розробкою проєкту?

Тестові завдання до розділу 2

1. Визначте твердження, що розкривають сутність поняття «проблема».

	Цілеспрямований процес виробництва нових знань, які розкривають нові явища в суспільстві й природі.
	Наукове припущення, що висувається для пояснення будь-якого явища і потребує перевірки.
	Суперечлива ситуація, що виступає у вигляді протилежних позицій в поясненні будь-яких явищ і процесів.
	Сукупність питань розвитку, закріплення й удосконалення основ способу життя.

2. Які з наведених видів діяльності НЕ використовуються на етапі представлення результатів роботи над проєктом.

	Аналіз обробки виконаної роботи
	Аналіз вірогідності джерел інформації
	Підготовка висновків
	Публічна презентація результатів дослідження
	Співставлення висновків з гіпотезою
	Оформлення результатів роботи
	Оцінка роботи групи

3. Позначте те, що НЕ відноситься до способів та прийомів дослідницької діяльності.

	Уміння усвідомлювати проблеми
	Уміння задавати питання
	Уміння давати визначення понять
	Уміння класифікувати
	Уміння спостерігати
	Уміння працювати в команді
	Уміння робити висновки
	Уміння загальнонавчальні
	Уміння організовувати діяльність інших
	Уміння проводити експерименти
	Уміння формулювати гіпотези
	Уміння аналізувати

4. Визначте, чи правильним є твердження: «Гіпотеза – науково обґрунтоване положення чи факт, які знаходяться в межах безпосереднього спостереження, достовірне твердження».

	Так
	Ні

5. Визначте, на що спрямовано дослідницьку діяльність.

	Зменшення збудження, викликаного невизначеністю
	Пошук інформації

	Пізнання навколишнього світу
--	------------------------------

6. Укажіть типологічну ознаку, за якою інформаційні, дослідницькі, практико-орієнтовані, творчі, ігрові проєкти віднесено до однієї групи.

	За характером координації
	За кількістю учасників
	За домінуючим видом проєктної діяльності
	За характером партнерських взаємодій між учасниками
	За тривалістю діяльності
	За предметно-змістовою галуззю

7. Запропонуйте варіанти представлення результатів роботи над проєктом.

8. Оберіть характеристики дослідника.

	Змінює хід подій, відтворює явища в спеціально змінених умовах
	Проводить спостереження, вимірювання, використовує прилади, описує результати своєї роботи
	Не втручається в хід подій, відзначає зміни, порівнює їх, робить висновки

9. Визначте послідовність, що є алгоритмом дослідницької діяльності.

	Ситуація, сприйняття, оцінка
	Ситуація, сприйняття, дослідження, оцінка
	Проблема, гіпотези, дослідження, рішення
	Проблема, ситуація, сприйняття, гіпотези, дослідження, розв'язання проблеми
	Об'єкт дослідження, проблема, гіпотеза, проблемна ситуація, сприйняття, дослідження, рішення

10. Перелічіть методи дослідження, які доцільно використати під час роботи над проєктом з молодшими школярами.

11. Дайте визначення поняття «план».

12. У чому, на Вашу думку, полягають основні відмінності між науковим та учнівським дослідженням?

13. Визначте, чи є правильним твердження «У дослідницькій діяльності, як і в будь-якій діяльності, можна виділити суб'єкт діяльності, процес діяльності, предмет діяльності, умови діяльності й продукт діяльності».

	Так
	Ні

14. Визначте твердження, що розкривають сутність поняття «дослідницьке навчання».

	Навчання, побудоване на фундаменті дослідницької поведінки
	Навчання, що ґрунтується на природному прагненні дитини до самостійного вивчення оточуючого середовища
	Спосіб буття людини в світі, здатність вносити в дійсність зміни

ВІДПОВІДІ НА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Суперечлива ситуація, що виступає у вигляді протилежних позицій у поясненні будь-яких явищ і процесів.

2. Аналіз вірогідності джерел інформації; підготовка висновків; співставлення висновків із гіпотезою; оформлення результатів роботи.
3. Уміння працювати в команді; уміння загальнонавчальні; уміння організувати діяльність інших.
4. Ні.
5. Зменшення збудження, викликаного невизначеністю; пошук інформації; пізнання навколишнього світу.
6. За домінуючим видом проєктної діяльності.
7. Стінна газета, книжка-розкладка, настільна гра, виставка малюнків, фотовиставка, репортаж, публікація в дитячій періодиці, відеофільм, колаж, комп'ютерна презентація, веб-сайт, буклет, виступ на шкільному радіо.
8. Змінює хід подій, відтворює явища в спеціально змінених умовах; проводить спостереження, вимірювання, використовує прилади, описує результати своєї роботи.
9. Проблема, гіпотези, дослідження, рішення.
10. Спостереження, екскурсії, досліді, бесіди, інтерв'ю, анкетування, опитування, робота в бібліотеці, пошук інформації в Інтернеті.
11. Порядок розміщення частин якого-небудь викладу, послідовність виконання дій.
12. Ступінь самостійності в обранні теми, визначенні методики роботи, плануванні діяльності, новизни здобутих знань.
13. Так.
14. Навчання, побудоване на фундаменті дослідницької поведінки; навчання, що ґрунтується на природному прагненні дитини до самостійного вивчення оточуючого середовища.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафоновна А.С. Практикум по общей педагогике: Учебное пособие. –

- СПб.: Питер, 2003. – 416 с.
2. Волченкова Г.І. Проектно-тематичний підхід у початковій школі // Підручник для Директора: Журнал управлінської компетентності. – 2005. – № 9-10. – С.66-75.
 3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
 4. Драйден Г., Вос Дж. Революція в навчанні / Перекл. з англ. М.Олійник. – Львів: Літопис, 2005. – 542 с.
 5. Леонтович А.В. Исследовательская деятельность учащихся (основные положения)/ Леонтович А.В. Исследовательская деятельность учащихся (сборник статей). – М.: Издание МГДД(Ю)Т, 2003. http://www.researcher.ru/methodics/teor/f_labucy/a_labujp.html.
 6. Лизинский В.М. О методической работе в школе. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2001. – 160 с.
 7. Микитюк О.М. Соловійов В.О. Васильєва С.О. Наукові дослідження школярів: Навч.-метод. посіб. / Під ред. І.Ф.Прокопенка. – Х.: Скорпіон, СДПУ ім. Г.С.Сковороди, 2003. – 80 с.
 8. Митник О.Я. Як навчити дитину мистецтва мислення. Педагогічна психологія: Навч. посіб. для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. – К.: Вид-во Початкова школа, 2006. – 104 с. – С.81.
 9. Онопрієнко О.В. Управління проектною діяльністю молодших школярів. / Навчання і виховання учнів 4 класу: Методичний посібник для вчителів / Упор. О.Я.Савченко. – К.: Початкова школа, 2005. – С.53-64.
 10. Освітні технології: Навч.-метод. посіб./ За заг.ред. О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
 11. Педагогические технологии: Учеб. Пособие для студентов педагогических специальностей/ Под общ.ред. В.С.Кукушина. – М.: ИКЦ «МарТ»: Ростов н/Д: изд.центр «МарТ», 2006. – 336 с.
 12. Поддьяков А.Н. Исследовательское поведение: стратегии познания, помощь, противодействие, конфликт http://www.researcher.ru/methodics/teor/f_ythgo/
 13. Российская педагогическая энциклопедия: В 2 т./ Гл.ред. В.В.Давыдов. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1993.
 14. Савенков А.И. Психологические основы исследовательского подхода к обучению: Учеб.пособие. – М.: «Ось – 89», 2006. – 480 с.
 15. Савенков А.И. Путь к одаренности: исследовательское поведение дошкольников. – СПб.: Питер, 2004. – 272 с.
 16. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
 17. Семотюк О.П. Сучасний словник іншомовник слів. – Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2007. – 464.с.
 18. Сокурєнко О.О. Метод проектів як засіб формування знань про навколишній світ. – Миколаїв: ОІППО, 2006. – 86 с.
 19. Суспільна акція школярів України «Громадянин»: Методичний

- посібник для вчителя-консультанта учнівського суспільного проекту у загальноосвітн. навч. закл. / За ред. П.Кендзьора, О.Войтенка. – Львів: НВФ «Українські технології», 2003. – 56 с.
20. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. – Т.4. – К.: Радянська школа, 1976. – 640 с.
21. Философский энциклопедический словарь / Гл.ред. Л.Ф.Ильичев, В.Г.Панов. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
22. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. – Х.: Прапор, 2004. – 640 с.
23. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 5-те вид., стер. – К.: Знання, 2006. – 307 с.
24. Широкова Г.А., Жадько Е.Г. Практикум для детского психолога / Серия „Психологический практикум”. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. – 320 с.
25. Якса Н.В. Основы педагогических знаний: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 358 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Блок методик для діагностики та формування

структурних компонентів світорозуміння в дітей

	Складові	Методи діагностики	Методи формування
Особистісно-ціннісний компонент	Ціннісно-оцінювальний	Бесіди, спостереження за поведінковими реакціями дитини, проєктивні інтерв'ю, аналіз дитячих малюнків і розповідей. Оцінювання психосоціальної зрілості за тестовою бесідою (за А.Керном – Я.Йєрасеком). Графічний тест соціального «Я» Лонга-Зілера, тести «Неіснуюча тварина», «Малюнок у квадраті»	Участь у роботі класного театру (театрально-ігрова діяльність) Сюжетно-рольові, театралізовані, народні, рух-ливі ігри, ігри-драмати-зації, ігри-фантазування, ігри з елементами спорту, ігри з елементами праці, ігри-розваги Ігри «Так і ні», «Пташка», «Візерунки», «Сокіл і лисиця», «Підніми руку», «Школа навпаки», «Лісова школа», «Першокласник» Гра «Малюємо настрій», «Будуємо місто». Ігрові вправи «Шалтай-болтай», «Два півники посварились»
	Морально-етичний	Бесіди, спостереження за іграми дитини. Проєктивні тести (ставлення до себе, учителів, батьків). Тест «Ціннісна картина світу» (за С.Тищенко)	
	Почуттєво-емоційний	Проєктивне інтерв'ю. Методика «Зразок і правило» (за А.Венгером)	
Інтелектуально-пізнавальний компонент	Увага	Тести Тулуз-П'єрона, «Коректурна проба», тест А.Горбова для дослідження обсягу уваги	Ігри «Секрет», «Танграм», «Чого не дістає», «Пентаміно», «Прапорці», «Три рухи», «Склади фігуру»
	Мовлення	Методика «Звукові сходинки». Тести «Звуковий аналіз слів», «Словниковий запас», «Володіння зв'язним мовленням»	Ігри «На одну букву», «Чи так буває», «Слово за слово», «Луна», «Зачароване слово», «Плутанина», «Полагодимо зіпсований телефон»

Особливості сприймання	Тести «Знайди квадрат», «Пишемо кружечками». Методика «Еталони» (за Т.Марцинковською)	Ігри «Незакінчені картинки», «Склади малюнок», «Хто більше побачить», «Живі пелюстки»
Пам'ять	Тести «Упізнай фігури», «Запам'ятай 10 слів» (за С.Рубінштейном)	Ігри «Пари картинок», «Запишемо казку», «Я поклав у мішечок», «Третій зайвий», «Хто відгадає?»
Уява Уявлення	Тест «Склади казку». Методики К.Торенса, «Незвичайне використання знайомого предмета» (за Л.Венгером)	Ігри «Перевертні», «Во-дії», «Складаємо казку», «Різні будівлі», «Чудові перетворення», «Де чий будинок?», «Чарівний ліс» Ігри «Квітова крамниця», «Фігурки з мозаїки», «Знайди за описом»
Уміння узагальнювати	Тест «Виключення»	Інтелектуальні ігри
Уміння класифікувати	Ігрові діагностичні завдання «Згрупуй предмети», «Назви одним словом»	Ігри «Що зайве?», «Дерево»
Робити умовиводи за аналогією	Тест «Числові ряди» (за А.Агафоновою)	Інтелектуальні ігри
Уміння виключати зайве	Тест «Який предмет зайвий?»	Інтелектуальні ігри
Уміння порівнювати	Методика «Четвертий зайвий»	Інтелектуальні ігри
Уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки	Методика «Послідовність подій». Тест «Що наступне?»	Ігри «Поїзд», «Пари картинок»
Пізнавальний інтерес	Спостереження за учнями в різних видах діяльності, індивідуальні бесіди, аналіз дитячих малюнків і розповідей	Ігри Б.Нікітіна, В.Красноухова

		Методики В.Юркевича, А.Горчинської, М.Матюхіна	
Творчо-діяльнісний компонент	Міжособистісні стосунки	Малюнкові тести «Мій клас», «Моя сім'я». Методика «Два будинки»	Методика налагодження міжособистісних стосунків засобами ігрової діяльності (за О.Газманом). Участь у роботі класного театру (театрально-ігрова діяльність) Сюжетно-рольові, дидактичні, пізнавальні, рухливі ігри Гра «Зачарована галявина»
	Воля і довільність регуляції діяльності	Методика «Графічний диктант» (за Д.Ельконіним). Методика «Забронені слова» (за О.Кравцовою). Ігрове діагностичне завдання «Намалюй задумане». Ігрове діагностичне завдання «Чарівний будинок» (за В.Котирло та С.Кулачківською). Тест „Три-вожність” (за Теммла, Дорка, Амен)	
	Мотиви і потреби	Методика для визначення домінування пізнавального чи ігрового мотиву навчання (за Н.Гуткіною). Тест «Навчальна мотивація» (за М.Гінзбургом)	
	Ігрова діяльність	Методики «Рівні розвитку сюжетно-рольової гри» та «Розвиток ігрової діяльності» (за Д.Ельконіним)	
	Навчальна діяльність	Рівень навчальних досягнень визначається на основі критеріїв оцінювання, рекомендованих МОН України	

Спостереження за активністю дітей в ігровій діяльності

Проводяться в природних умовах (під час перерв між уроками та в другій половині дня) з використанням методик Д.Ельконіна «Вивчення взятої на себе ролі», «Рівні розвитку сюжетно-рольової гри», «Вивчення впливу сюжету й ролі на підкорення правилам гри», методики Г.Урунтаєвої та Ю.Афонькіної «Вивчення особливостей сюжетно-рольової гри» за планом:

1. Задум гри, постановка ігрових цілей і завдань (чим визначається задум гри, його стійкість; наявність перспектив, обговорення їх із партнерами; уміння дитини сформулювати ігрову мету й завдання, з'ясовувати й запропонувати їх іншим дітям).

2. Зміст гри (що складає основний зміст гри, його різноманітність; частота повторюваності ігор з однаковим змістом; співвідношення предметних, побутових ігор, що відображають суспільні відносини).

3. Сюжет гри (різноманітність сюжетів ігор, їх кількість; стійкість сюжетів, кількість подій, об'єднаних в один сюжет; складність сюжету; виявлення вмінь будувати та творчо розвивати сюжет; джерела для сюжетів ігор).

4. Виконання ролі, взаємодія дітей у грі (позначення дитиною словом своєї ролі; засоби взаємодії з партнерами; особливості рольових діалогів; виявлення характерних особливостей персонажів; участь у розподілі ролей; наявність улюблених ролей; наявність ігрових об'єднань).

5. Ігрові дії, ігрові предмети (використання предметів-замінників, принцип їх відбору; словесне позначення предметів-замінників; ініціатор їх відбору; частота використання в іграх іграшок, наявність улюблених іграшок; характеристика ігрових дій; сприймання уявної ситуації, розуміння її умовності, ігри з уявними предметами).

6. Правила гри (виконання правилами функції регулятора гри, усвідомлення дитиною правил; співвіднесення правил і взятої ролі; спостереження за дотриманням правил іншими дітьми, реакція на порушення правил партнерами; реакція на зауваження партнерів по грі).

7. Досягнення результату гри (співвідношення задуму гри з його реалізацією; співвідношення дитиною власного задуму з досягнутим результатом; засоби досягнення реалізації задуму).

8. Особливості конфліктів у грі (приводи для виникнення конфліктів, засоби їх розв'язання).

9. Ігрове середовище (підготовка дитиною ігрового середовища заздалегідь чи в ході гри; використання запропонованого педагогом ігрового середовища).

10. Роль педагога в керуванні грою (звертання до дорослого в процесі гри, частота звертання; пропозиції дорослому взяти участь у грі).

При цьому:

- *низьким рівнем* вважається нездатність дитини активно включатися в ігрову діяльність, визначатися із сюжетом гри, ігровими ролями, відсутність умінь використовувати ігрові атрибути та предмети-замінники, неадекватна поведінка в процесі гри, нездатність узгоджувати ігрові дії з діями товаришів, невміння діяти за правилами;
- за *середній рівень* береться спроможність із допомогою дорослого або товаришів визначитися з сюжетом і ролями гри, здатність використовувати ігрові атрибути, уміння збагачувати задум, розуміння відмінності різних ролей, знання того, що треба дотримуватися правил, але часткове їх виконання;
- *високим рівнем* вважається здатність дитини активно включатися в гру, спроможність самостійно визначатися із її сюжетом, ігровими ролями, пояснити іншим, чому вона задоволена або незадоволена грою, вміння творчо використовувати за призначенням ігрові атрибути та предмети-замінники, розгортати процес гри, уміння нестандартно збагачувати задум, поводитися адекватно ігровій ролі, брати до уваги відмінності різних ролей, узгоджувати ігрові дії з діями товаришів, культурно виражати свої емоції, звертатися по допомогу до дорослих лише в разі об'єктивної необхідності, діяти за правилами, поводитися справедливо.

**Іграшки, яким віддають перевагу першокласники
(за результатами опитування 200 учнів, у % і вагових рангах)**

Іграшки	Вибірка респондентів, у % і вагових рангах
Електронні іграшки	86 %, 1 ранг
Настільні ігри (лото, шашки, шахи, ігри-подорожі, дидактичні друковані)	79 %, 2 ранг
Театральні іграшки (персонажі тіньового та лялькового театрів, набори для ігор-драматизацій, іграшкові прикраси)	71 %, 3 ранг

Технічні іграшки (підйомний кран, транспортер, іграшкові фотоапарати, калейдоскопи, моделі літаків)	65 %, 4 ранг
Творчо-трудова (будівельні матеріали, конструктори, розбірні моделі)	58 %, 5 ранг
Іграшки моторно-спортивні та тренувальні (м'яч, обруч, кеглі, пірамідки, мозаїка та ін.)	57 %, 6 ранг
Музичні іграшки, дитячі музичні інструменти	44 %, 7 ранг
Іграшки сюжетні, іграшки-образи (люди, тварини, транспорт, меблі тощо)	28 %, 8 ранг

Орієнтовний план діагностики сюжетно-рольової гри (за Г. Григоренко, К. Щербаковою)

1. Вивчення ігрових інтересів кожної дитини; провідні (спільні) інтереси дітей конкретної вікової групи.
2. Тематика й сюжети самостійних ігор, які найчастіше виникають у дітей.
3. Зміст і способи відбиття довкілля.
4. Тривалість спільних та індивідуальних ігор.
5. Кількість учасників в одній грі; взаємовідносини між дітьми.
6. Взаємозв'язок гри з іншими видами діяльності.

З метою вивчення тематики й сюжетів ігор дітей необхідні спостереження впродовж 5-7 днів.

Спостереження можуть занотуватися за такою схемою:

Ім'я дитини, вік	Назви ігор, у які грають діти						
	«Сім'я»	«Лікар-ня»	«Дитячий садок»	«Крамниця»	«Моряки»	«Водії»	«Військові» тощо

На тривалість гри першорядний вплив мають знання дітей про ті факти і явища довкілля, які потім відбиваються й усвідомлюються дошкільниками в самостійній ігровій діяльності.

Орієнтовні показники тривалості спільної гри

- 4-й рік життя – до 40 хв.;
- 5-й рік життя – до 60 хв.;
- 6-7-й рік життя – до 1,5 години.

Критерії визначення взаємовідносин дітей у спільній грі:

- взаємодія з однолітками в грі (вміння не заважати товаришам організовувати гру або взяти участь у спільній грі);
- вміння грати довго, із захопленням, зосереджено;
- знання норм поведінки й використання позитивних форм у спілкуванні з однолітками (розмовляти спокійно, ввічливо попросити, запропонувати товаришу свою іграшку, поступатися роллю, допомагати);
- виявлення моральних почуттів (співпереживання, співчуття, радість від спілкування з однолітками тощо).

Методика «Ціннісна картина світу»
(за С.Тищенко)

Бесіда проводиться з кожною дитиною індивідуально. Потрібна певна психологічна підготовка дитини до виконання завдання (дітям кажуть, що фахівцям, котрі пишуть для дітей книжки, необхідно знати, що найбільше їх хвилює в житті, чи мають уже діти їхнього віку певний життєвий досвід, щоб судити, що таке добро, а що – зло, що корисне, а що шкідливе тощо).

Для перевірки того, як дитина розуміє зміст кожного твердження, експериментатор говорить «Ти повинен(на) вибрати лише одне з двох висловлювань, яке тебе чимось хвилює, або таке, яке ти вважаєш правильним». Після того, як дитина вибрала одне з висловлювань, експериментатор просить пояснити, чому саме вона зробила такий вибір. Характер запитань до дитини може бути різним залежно від конкретного змісту висловлювань. Наприклад: «Яку думку ти поділяєш? Першу чи другу? Назви з двох тверджень те, яке ти вважаєш правильним, а яке – неправильним. А ти як вважаєш? Що ти схвалюєш, а що – ні? Чи дуже тобі подобається те висловлювання, яке ти вибрав? Чому саме? Яку думку ти поділяєш? Вибери й поясни свій вибір».

I. «Я і рідна домівка»

№ 1

1. Домівка для кожного – найпевніший притулок.
2. Безпритульним відчуває себе той, хто живе хоч і в своїй хаті, але без любові й тепла.

№ 2

1. Не шукай чужину, коли маєш домівку.
2. Той, хто далеко їде, щасливіший за того, хто лишається вдома.

№ 3

1. Не ті батьки, що народили, а ті, що виховали.
2. Чужі батьки рідними не стануть.

№ 4

1. Не всі батьки до дітей припадають і не так уже добре про них і дбають.
2. Де дитина для батьків найкраща, там гостює щастя.

№ 5

1. Удома береш те, що маєш, а на чужині – що дадуть.
2. Краще жити на чужині, ніж удома, де рідні тебе картають, хоч і дають потроху з того, що мають.

№ 6

1. Йде розбрат поміж батьками – щастя тікає з хати. Чарка з'являється на столі – діти лишаються зовсім одні.
2. Щастя до хати йде і за собою багатство веде, якщо між батьками злагода. Пияцтво ж, вважають і батько, і матір, – це справжня біда для дитини і кожного чесного роду.

II. «Я і друзі»

№ 1

1. Справжній друг – це людина, яка розуміє мене краще за інших.
2. Ніхто не може зрозуміти мене краще, ніж я сам.

№ 2

1. Друг – це найбільший скарб у житті.
2. Всі друзі хороші, коли в людини є гроші.

№ 3

1. Друг в біді не кине, а завжди тобі допоможе, підкаже, захистить.
2. Біда відштовхує друзів, як відштовхують човен від берега – «пливи сам».

№ 4

1. Тільки той не має вірних друзів, хто сам не вміє товаришувати.
2. Друзі бувають лише в того, кому пощастило їх зустріти.

№ 5

1. Справжній друг – неначе другий «Я».
2. Навіть серед друзів немає подібних до мене.

№ 6

1. Нові друзі завжди ваблять.
2. Давній друг кращий за двох нових.

III. «Мої уявлення про добро і зло»

№ 1

1. За добро платять добром.
2. За добро платять злом.

№ 2

1. Справи робляться хороші не за славу, не за гроші.
2. Якщо робиш добре діло, думай також і про себе, щоб прибуток приносило.

№ 3

1. Хто лихий та злий, той і сам із собою не мирить.
2. Хто добрий та ласкавий, той у будь-якому гурті приживеться.

№ 4

1. Злом ти зла не переможеш: сердися не сердися, а краще покорися.
2. Добро повинно бути «з кулаками», щоб зло ходило із синцями.

№ 5

1. Найбільше зло у світі – «чорнобильські сліди», тут мусять жити люди – дорослі й малі.
2. Не мусять жити люди у страшнім тім краї, хоч уже й заपोшило «чорнобильські сліди».

№ 6

1. Найбільше добро для дітей від батьків, а найбільше зло – від чужих людей.
2. У світі трапляється так, що найбільше добро для дитини – від чужих людей.

Самотест «Шляхи розвитку»

1. У мене часто виникає бажання краще пізнати себе.
2. Я вважаю, що немає потреби в чомусь змінюватися.
3. Я впевнений у своїх силах.
4. Я вірю: те, що я запланував, здійсниться.
5. У мене немає бажання знати свої плюси та мінуси.
6. У планах найчастіше сподіваюся на удачу, ніж на себе.
7. Я хочу краще та ефективніше працювати.
8. Я вмію змусити себе змінитися, коли це потрібно.
9. Мої невдачі найчастіше пов'язані з невмінням щось робити.
10. Я цікавлюсь думкою інших про свої якості та можливості.
11. Мені важко самотійно домогтися того, що задумано, та виховати себе.
12. У будь-якій справі я не боюсь невдач і помилок.
13. Мої якості та вміння відповідають вимогам професії.
14. Обставини сильніші за мене, навіть якщо я дуже бажаю щось змінити.

Оброблення результатів проводиться за таким ключем: 1+, 2–, 3+, 4+, 5–, 6–, 7+, 8+, 9+, 10+, 11–, 12+, 13–, 14–. Варто підрахувати кількість збігів.

Твердження «Готовність знати себе» (ГЗС) за номерами – 1, 2, 5, 7, 9, 10, 13 (максимально – 7 балів).

Твердження «Можу самовдосконалюватися» (МС) за номерами – 3, 4, 6, 8, 11, 12, 14.

Аналіз результатів

Можу самовдосконалюватися (МС)	7	А				Б			
	6								
	5								
	4								
	3	В				Г			
	2								
	1								
	0								
		1	2	3	4	5	6	7	
	Готовність знати себе (ГТС)								

1. «Хочу пізнати себе та можу самовдосконалюватися» – площа Б.
2. «Хочу пізнати, але не можу себе змінити» – площа Г.
3. «Можу, але не хочу» – ви маєте великі можливості до саморозвитку, вони більші за ваші бажання – площа А.
4. «Не хочу ні знати, ні змінюватися» – площа В.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СВІТОРОЗУМІННЯ ДІТЕЙ ШЕСТИРІЧНОГО ВІКУ.....	4
Програма тренінгу «Ігрова діяльність як засіб формування світорозуміння дітей шестирічного віку».....	4
Вступ до тренінгу. Організаційна частина.....	10
Вхідне анкетування.....	14
Тема 1. Теоретичні засади формування світорозуміння в дітей шестирічного віку.....	18
Види навчальної діяльності до теми 1.....	35
Тема 2. Особливості ігрової діяльності як засобу формування світорозуміння першокласників.....	40
Види навчальної діяльності до теми 2.....	54
Підсумковий контроль до вивчення розділу 1.....	59
Відповіді на тестові завдання до розділу 1.....	65
Список рекомендованих джерел до розділу 1.....	67
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	70
Програма спецкурсу «Формування досвіду дослідницько-пошукової діяльності молодших школярів».....	70
Тема 1. Теоретичні засади формування досвіду дослідницької діяльності молодших школярів.....	77
Види навчальної діяльності в дистанційному форматі до теми 1.....	92
Тема 2. Метод проєктів як засіб формування досвіду дослідницької діяльності учнів.....	95
Види навчальної діяльності в дистанційному форматі до теми 2.....	112
Підсумковий контроль до вивчення розділу 2.	114
Відповіді на тестові завдання до розділу 2	118
Список рекомендованих джерел до розділу 2.....	119
Додатки.....	121

Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Кафедра теорії й методики дошкільної та початкової освіти

Олена Сокурєнко

**ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ІГРОВІЙ
І ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ:
ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ
В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО
ТА ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ**

2-е видання

Навчально-методичний посібник

Комп'ютерна верстка: О. О. Сокурєнко, Г. В. Кінах

Папір офсетний. Друк на різнографі

Формат 84x108¹/₁₆

Умовно-друкованих арк. – 16,5

Обліково-видавничих арк. – 15,3

Гарнітура шкільна

Тираж 100

Замовлення № 6

Адреса редакції:

вул. Адміральська, 4-а,

м. Миколаїв, 54001

Тел./факс 37 85 89

<http://www.moippo.mk.ua>,

e-mail: moippo@moippo.mk.ua